

საქართველოს მთავრობის

დადგენილება №13

2014 წლის 3 იანვარი

ქ. თბილისი

ტექნიკური რეგლამენტის - ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმის დამტკიცების თაობაზე

მუხლი 1

პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის კოდექსის 58-ე მუხლის მე-2 ნაწილის, 103-ე მუხლის პირველი ნაწილისა და „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-12 მუხლის შესაბამისად, დამტკიცდეს თანდართული ტექნიკური რეგლამენტი - ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმა.

მუხლი 2

„ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის 25-ე მუხლის შესაბამისად, ძალადაკარგულად გამოცხადდეს „ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს გარემოს დაცვის მინისტრის 2012 წლის 19 ივლისის №186 ბრძანება.

მუხლი 3

დადგენილება ამოქმედდეს გამოქვეყნებისთანავე და მისი მოქმედება გავრცელდეს 2014 წლის 1 იანვრიდან წარმოშობილ ურთიერთობებზე.

პრემიერ-მინისტრი

ირაკლი ღარიბაშვილი

ტექნიკური რეგლამენტი ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმა

თავი I

შესავალი

მუხლი 1. მენეჯმენტის გეგმის ტერიტორიული სფერო

1. „ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმა“ შემუშავებულია ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის, ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკისა და ნემვის ალკვეთილისათვის.

2. ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიები მდებარეობს კავკასიის ყელის ცენტრალურ ნაწილში და მოიცავს მცირე კავკასიონის მთების აღმოსავლეთ ნაწილს. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი და ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალი ქმნიან მომიჯნავე ტერიტორიებს, რომლებსაც სამხრეთ-აღმოსავლეთით ესაზღვრება მდინარე მტკვარი და თბილისი-ახალციხის საავტომობილო და სარკინიგზო გზა, ჩრდილოეთით იგი ვრცელდება აჭარა-იმერეთის ქედზე მდინარე წყალწითელის ხეობაში და 30 კილომეტრზე აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე. ნემვის ალკვეთილი მდებარეობს მდინარე მტკვრის მარჯვენა ნაპირზე ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის სამხრეთ-აღმოსავლეთ საზღვართან.

3. დაცულ ტერიტორიებს უკავიათ სამი ადმინისტრაციული რეგიონის ტერიტორია – სამცხე-ჯავახეთი, იმერეთი და შიდა ქართლი – და ექვსი მუნიციპალიტეტი – ახალციხე, ბაღდათი, ხარაგაული, ადიგენი, ხაშური და ბორჯომი (ტერიტორიის რუკა, დანართი № 1).

მუხლი 2. მენეჯმენტის გეგმის სამართლებრივი საფუძვლები

„ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმის“ სამართლებრივ საფუძველს წარმოადგენს „დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“ საქართველოს კანონი, „ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ“ საქართველოს კანონი, „საქართველოს წითელი ნუსხისა“ და „წითელი წიგნის“ შესახებ“ საქართველოს კანონი, საქართველოს ტყის კოდექსი, „ცხოველთა

სამყაროს შესახებ“ საქართველოს კანონი, „გარემოს დაცვის შესახებ“ საქართველოს კანონი, „ტყითსარგებლობის წესის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 20 აგვისტოს №242 დადგენილება და საქართველოში მოქმედი სხვა კანონმდებლობა.

მუხლი 3. დაცული ტერიტორიის მიწათსარგებლობა

1. ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების საზღვრებს შიგნით არსებული მიწები სახელმწიფოს საკუთრებაა.

2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში და ნეძვის აღკვეთილის გარკვეულ უბნებში ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ ხორციელდება განახლებადი ბუნებრივი რესურსებით ლიმიტირებული სარგებლობა.

3. დაცული ტერიტორიის მიზნებია:

ა) ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალი – ბუნების, ბუნებრივი პროცესებისა და გენეტიკური რესურსების დინამიკურ და ხელუხლებელ მდგომარეობაში შენარჩუნება და მონიტორინგის, სამეცნიერო-კვლევისა და საგანმანათლებლო საქმიანობის განხორციელება;

ბ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი – ეროვნული და საერთაშორისო მნიშვნელობის ეკოსისტემის დაცვა და რეკრეაციული საქმიანობა;

გ) ნეძვის აღკვეთილი – ბუნებრივი პირობების დაცვა, რომელიც აუცილებელია ეროვნული მნიშვნელობის მქონე იმ ცოცხალი ორგანიზმების სახეობების ჯგუფებისა ან გარეული სახეობების, ბიოცენოზებისა და არაორგანული ბუნებრივი ფორმაციების შესანარჩუნებლად, რომლებიც საჭიროებენ განსაკუთრებულ ყურადღებასა და აღდგენას.

მუხლი 4. მენეჯმენტის გეგმის მიზნები

1. წინამდებარე მენეჯმენტის გეგმა შემუშავებულ იქნა დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ კანონის მოთხოვნების შესაბამისად, რომლის მიხედვითაც მენეჯმენტის გეგმა სავალდებულოა ყველა დაცული ტერიტორიისათვის.

2. მენეჯმენტის გეგმის მიზანს წარმოადგენს დაცული ტერიტორიებისათვის გრძელვადიანი მიზნების განსაზღვრა, რომლის შედეგების მიღწევაც მიზნად უნდა დაისახოს პასუხისმგებელმა უწყებამ მენეჯმენტის გეგმის ძალაში ყოფნის პერიოდში, ამ შედეგების მისაღწევად მან უნდა განახორციელოს კონკრეტული ქმედებები და დასახოს ინდიკატორები მონიტორინგის შესაფასებლად.

მუხლი 5. მენეჯმენტის გეგმის შემუშავების პროცესი

მენეჯმენტის გეგმის მომზადების პროცესში მონაწილეობას ღებულობდა საქართველოს გარემოსა და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტროს სსიპ „დაცული ტერიტორიების სააგენტო“, „ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაცია“ და ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოები.

მუხლი 6. მენეჯმენტის გეგმის მოქმედების პერიოდი

მენეჯმენტის გეგმა მოქმედებს მისი ოფიციალურად ძალაში შესვლიდან 6 წლის განმავლობაში.

მუხლი 7. მენეჯმენტის გეგმაში ცვლილებების შეტანა და განახლება

1. მენეჯმენტის გეგმაში ცვლილებების შეტანა ხორციელდება მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად.

2. მენეჯმენტის გეგმის ძალაში შესვლიდან არა უგვიანეს მეექვსე წლის პირველი კვარტალისა, სსიპ „დაცული ტერიტორიების სააგენტო“ დაიწყებს ახალი მენეჯმენტის გეგმის მომზადებას, რომელიც მიღებული იქნება მოქმედი კანონმდებლობის შესაბამისად.

თავი II

დაცული ტერიტორიის აღწერა

მუხლი 8. ბიომრავალფეროვნება

1. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი მდებარეობს კავკასიის ეკორეგიონის ცენტრალურ ნაწილში. გამორჩეული ბიომრავალფეროვნების და მოწყვლადობის გამო ეკორეგიონი შესულია ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის 35 პრიორიტეტული ეკორეგიონის და საერთაშორისო კონსერვაციის 34 ცხელი წერტილის ნუსხაში. დაცული ტერიტორიები განლაგებულია ორი ასეთი ცხელი წერტილის (კავკასიისა და ანატოლიის) ზღვარზე. უფრო მეტიც, კავკასიის ეკორეგიონული კონსერვაციის გეგმის მიხედვით, დაცული ტერიტორიები მოიცავენ კავკასიის ეკორეგიონს 56 პრიორიტეტული არეალიდან ერთ-ერთის (№27) მნიშვნელოვან ნაწილს.
2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის მთავარი სიმდიდრე ტყეა (ტერიტორიის 75%). აქ დაცულია კავკასიის შერეული ტყეების ხელუხლებელი მონაკვეთების დიდი ფართობები; გვხვდება უნიკალური, რელიქტური კოლხური ტყეების ფრაგმენტები. პარკის დაახლოებით მეოთხედი სუბალპურ და ალპურ მდელოებს, ასევე, დეკიანს (რელიქტური კავკასიური როდოდენდრონის არეებს) უჭირავს. ამასთან, აქ არის თავმოყრილი წმინდა ნაძვნარების (*Picea*) და ფიჭვნარების (*Pinus*) მასივები, რომლებიც ზღვის დონიდან 1400-1800 მ-ის ფარგლებშია გავრცელებული. ყველა ტყის შემქმნელი წიწვოვანი კავკასიის ენდემია: აღმოსავლური ნაძვი (*Picea orientalis*), კავკასიური სოჭი (*Abies nordmanniana*) და კავკასიური ფიჭვი (*Pinus kochiana*). ფართოფოთლოვანებიდან ქვედა სარტყლებში ქართული მუხა (*Quercus iberica*) და რცხილა ჭარბობს (*Carpinus caucasica*), ზედა სარტყლებში – წიფელი (*Fagus orientalis*); ხშირია საქართველოს წითელ ნუსხაში შეტანილი წაბლი (*Castanea sativa*) და სხვ. ეს სახეობების სხვადასხვა სარტყლებსა და ჰაბიტატებში მრავალგვარ კომბინაციებს ქმნიან. ტერიტორიაზე აქა-იქ გვხვდება სუბალპური ტანბრეცილი არყნარებიც (*Betula litwinowii*).
3. საქართველოს წითელ ნუსხაში შეტანილ ხემცენარეთა სახეობებიდან, წაბლის გარდა, გვხვდება უხრავი (*Ostrya carpinifolia*), ჯონჯოლი (*Staphylea colchica*), აღმოსავლური მუხა (*Quercus macranthera*), შიშველი თელადუმა (*Ulmus glabra*)
4. ტიპური ტენიანი კოლხური ტყისათვის დამახასიათებელი მესამეული რელიქტური სახეობებიდან გვხვდება ბუჩქები – შქერი (*Rhododendron ponticum*), იელი (*Rhododendron flavium*), წყავი (*Laurocerasus officinalis*), ჭყორი (*Ilex aquifolium*), ასევე კოლხური სურო (*Hedera colchica*) და სხვა.
5. დაცული ტერიტორიების მდებარეობამ ირანულ-ანატოლიური ეკორეგიონების ზღვარზე, გამოიწვია მისი სამხრეთული სახეობებით სიმდიდრე, როგორიცაა: კავკასიური აკაკი (*Celtis caucasica*), ხუჭუჭა მაჩიტა (*Campanula crispa*), ცრუაღმოსავლური ყაყაჩო (*Papaver pseudoorientalis*) და სხვ.
6. ტყე და მაღალმთა განსაკუთრებულად მდიდარია რელიქტური, ენდემური, იშვიათი და მოწყვლადი არა მხოლოდ ფლორის, არამედ ფაუნის სახეობებითაც. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე აღრიცხულია 64 სახეობის ძუძუმწოვარი, საიდანაც 11 კავკასიის ენდემია და 8 სახეობა საქართველოს წითელ ნუსხაშია შესული. აქ 217 სახეობის გადამფრენი და მოზუდარი ფრინველი გვხვდება, მათგან 13 სახეობა საქართველოს წითელ ნუსხაშია შეტანილი. დაცული ტერიტორიის ტენიან ტყეებში რეპტილიების 30 სახეობა ბინადრობს, რომელთაგან 3 დასავლეთ კავკასიის ენდემია, და 2 სახეობა წითელ ნუსხაშია შეტანილი. მნიშვნელოვანი სახეობებია კავკასიური როჭო (*Tetrao mlokosiewiczi*), რობერტის მემინდვრია (*Chinomys roberti*)
7. ბორჯომ-ხარაგაულის დაცულ ტერიტორიებზე გავრცელებულია ენდემური სახეობები: კავკასიური სალამანდრა (*Mertensiella caucasica*), კავკასიური ჯვარულა (*Pelodytes caucasica*), აჭარული ხვლიკი (*Darevskia mixta*), კავკასიური გველგესლა (*Vipera kaznakovi*) და სხვა.
8. დაცულ ტერიტორიებზე შენარჩუნებულია იშვიათი თუ გადაშენების საფრთხის წინაშე მყოფი, საქართველოს წითელ ნუსხაში შეტანილი მსხვილი ძუძუმწოვრების და ფრინველების ისეთი სახეობები და ქვესახეობები, როგორიცაა: კავკასიური კეთილშობილი ირემი (*Cervus elaphus*), მურა დათვი (*Ursus arctos*), ფოცხვერი (*Lynx lynx*), კავკასიური არჩვი (*Rupicapra rupicapra*), ევროპული მაჩქათელა (*Barbastella barbastellus*), გიგანტური მელამურა (*nyctalus lasiopterus*); კავკასიური ციყვი (*Sciurus anomalus*), კავკასიური წავი (*Lutra lutra*), თეთრკუდა არწივი (*Haliaeetus albicilla*), სვავი (*Aegypius monachus*), მთის არწივი (*Aquila chrysaetus fulva*), ქორცქვიტა (*Accipiter brevipes*), ველის კაკაჩა (*Buteo rufinus*), კასპიური შურთხი (*Tetraogallus caspius*), კავკასიური როჭო და სხვ. ტყეში ასევე ბინადრობს: გარეული ღორი (*Sus scrofa*), შველი (*Capreolus capreolus*), მგელი (*Canis lupus*), ტყის კატა (*Felis silvestris*). ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში აღრიცხულია ღამურების 20 სახეობა.
9. მთის მდინარეებში შენარჩუნებულია მდინარის კალმახის (*Salmo fario trutta*) მრავალრიცხოვანი პოპულაცია.

მუხლი 9. ლანდშაფტები

1. დაცული ტერიტორიების დიდი ფართობი შედარებით ნაკლებადაა სახეცვლილი ანთროპოგენური ზემოქმედების შედეგად და ქმნის უწყვეტ, ხელუხლებელ ტერიტორიას, პირველ რიგში მთის ტყეებს, რომლებიც მცენარეულ და ცხოველთა თანასახოგადობასთან და მათთან ასოცირებულ ეკოსისტემებთან ერთად უმეტესად ბუნებრივ მდგომარეობაშია შენარჩუნებული. ამ ველური ბუნების საერთაშორისო მნიშვნელობა აღიარებულ იქნა PAN Park-ების ორგანიზაციის მიერ 2007 წელს, რის შედეგადაც ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიები წარმოადგენს PAN Park -ების ქსელის ნაწილს, რომელშიც შედის ევროპაში ბუნების ყველაზე ხელუხლებელ ფართობები.

2. მთისა და ტყის ლანდშაფტები წარმოადგენს ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების ერთ-ერთ განსაკუთრებულ ფასეულობას. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის მთები ვრცელი და ხელუხლებელი ტყის სარტყლის გავლით, სწრაფად და შთამბეჭდავად მიემართებიან 2 500- მეტრზე მაღლა, ტყე ზღვის დონიდან სიმაღლის ზრდასთან ერთად შესაბამისად იცვლება. უმაღლესი მწვერვალი ეროვნულ პარკში არის სამეცხვარეო, 2 642 მ (მიმდებარე რეგიონში უმაღლესი მწვერვალი არის შავნაბადა, 2 920 მ). ეროვნულ პარკში არის კიდევ სხვა მწვერვალები, რომელთა სიმაღლეც აღემატება 2 500 მ-ს. რელიეფი ძირითადად წარმოდგენილია ციცაბო ხეობებითა და მრავალრიცხოვანი ჩანჩქერებით.

3. სიმაღლის ზრდასთან ერთად, ტყის ადგილს თანდათანობით იკავებს ალპური მდელოები და მეჩხერი მცენარეულობით დაფარული მთის მწვერვალები, რომლებიც შეჰყურებენ ჩრდილოეთით დიდი კავკასიონის თოვლით დაფარულ მწვერვალებს.

მუხლი 10. გეოლოგია და ჰიდროლოგია

1. ბორჯომ-ხარაგაულის რეგიონი ძირითადად შედგება მესამეული პერიოდის დანალექი ქანებისაგან (თიხა, მერგელი, ქვიშა) და მეოთხეული ვულკანური დანალექი ქანებისაგან (ანდეზიტი, ბაზალტი, დოლერიტი). ძირითადი ოროგრაფიული მახასიათებლებია აღმოსავლეთით – თრიალეთის და დასავლეთით – აჭარა-იმერეთის ქედი. შავნაბადა (2 920 მ) წარმოადგენს ყველაზე მაღალ მწვერვალს. სხვა მთების სიმაღლე აღემატება 2 500 მ-ს. რელიეფი მრავალფეროვანია და ხასიათდება ღრმა ხეობებით, ვულკანური პლატოებითა და გაქვავებული ლავის ნაშთებით. რეგიონის გეომორფოლოგიიდან აღსანიშნავია თეთრობ-ჩოხარეთის ქედი, რომელიც შედგება ცარცის დანალექი ქანებისა და მდინარე ქციისა და ტაბაწყურის ტბის სინკლინური წარმონაქმნებისგან. დაცული ტერიტორიები მცირედით განსხვავებულია რეგიონისაგან. ტერიტორიის უმეტესობა შედგება მესამეული პერიოდის დანალექებისა და მეოთხეული ვულკანური დანალექი ქანებისაგან, რომელიც ასევე მთლიანად რეგიონის მახასიათებელია. უმაღლესი მწვერვალი არის სამეცხვარეოში, რომლის სიმაღლეცაა 2 642 მ. რელიეფში დომინირებს ციცაბო ხეობები და მდელოები მრავალი ჩანჩქერით.

2. რეგიონში ყველაზე მნიშვნელოვანი მდინარე არის მდინარე მტკვარი; ეს არის კავკასიაში ყველაზე გრძელი მდინარე და ძალიან მნიშვნელოვანი წყალშემკრები აუზი კასპიის ზღვაში ჩამდინარე წყლებისათვის. მრავალი შენაკადი, რომელიც სათავეს იღებს მცირე კავკასიონიდან, ქმნის ღრმა ხეობებს რეგიონის ლანდშაფტში. ნაკადულები, რომლებიც მოედინებიან აჭარა-იმერეთის ქედის ჩრდილოეთ ფერდობზე, შეადგენენ შავი ზღვის წყალშემკრები აუზის ნაწილს. რეგიონში ყველაზე დიდ ტბას წარმოადგენს ტაბაწყურის ტბა, რომელიც ზღვის დონიდან 1 990 მეტრზე მდებარეობს და მისი სარკის ფართობი 14,2 კვ.კმ-ია. დაბაძველის ვულკანურ პლატოზე მდებარეობს სამი ტბა, დაბაძველის, კახისის და წეროს ტბები, ყოველი მათგანი მდებარეობს 1 700 მზე მაღლა. აღსანიშნავია ნარიალის ჭაობი (2 050-2 080 მ), რომელსაც გააჩნია განსაკუთრებული ეკოლოგიური მნიშვნელობა, რამეთუ იგი წარმოადგენს კავკასიონზე ზღვის დონიდან ყველაზე მაღლა არსებულ დაჭაობებულ ტერიტორიას.

3. რეგიონში მოიპოვება 30-ზე მეტი მინერალური წყალი. სამკურნალო მინერალური წყლებიდან აღსანიშნავია ზვარე, მიტარბი და ნუნისი. ცნობილი მინერალური წყლის – ბორჯომის ბოთლებში ჩამოსხმა და საერთაშორისო ბაზარზე გატანა დაიწყო ჯერ კიდევ 1891 წლიდან.

მუხლი 11. კლიმატი

1. რეგიონის ზღვის დონიდან სიმაღლის ცვალებადობა შეადგენს 1 500 მ-ზე მეტს და მისი გეოგრაფიული მდებარეობა მოიცავს სამ განსხვავებულ კლიმატურ ზონას:

ა) ნოტიო კოლხური;

ბ) ზომიერი ცენტრალურ კავკასიური;

გ) მშრალი კონტინენტურ კავკასიური.

2. ზემოთ ჩამოთვლილი კლიმატური ზონები განაპირობებენ ფართო კლიმატურ დიაპაზონს. აჭარა-იმერეთის ქედის საშუალო წლიური ნალექი შეადგენს 1 200-1 400 მმ, მაშინ როცა რეგიონის აღმოსავლეთ ნაწილში ნალექების რაოდენობა დაახლოებით 600 მმ-ია. მსგავსი ცვლილებები შეინიშნება საშუალო ტემპერატურის მაჩვენებლებშიც. ტაბაწყურის ტბის (2 000 მ) მიდამოებში იანვრის თვის საშუალო ტემპერატურა შეადგენს -10°C -ს, ივლისისა 13°C -ს. ბორჯომის საშუალო ტემპერატურა იანვარში არის -3°C და ივლისში 19°C .

3. პარკის ტერიტორიაზე მთისათვის დამახასიათებელი კლიმატია ცივი დიდთოვლიანი ზამთრით და გრძელი თბილი ზაფხულით. დაბალ სარტყლებში 450-1 100 მ ფარგლებში ზაფხულის ხანგრძლივობა შეადგენს 3,5 თვეს, უფრო მაღალ სარტყლებში, 1 500 მ-ზე მაღლა, ზაფხული გრძელდება მხოლოდ ორი თვე. დაბალ ზონაში ზაფხულის მაქსიმალური ტემპერატურა აღწევს 36°C და მინიმალური 9°C -ს. წლიური ნალექების რაოდენობა ცვალებადობს 550-დან 800 მმ-მდე. დაბალ ზონებში თოვლის საფარი წელიწადში 70-80 დღეს შეადგენს, საშუალო დაქანების ფერდობებზე 110-155 დღეს, ხოლო უფრო მაღლა კი 150-155 დღეს. აჭარა-იმერეთისა და თრიალეთის (1 800-2 100 მ) წყალგამყოფი ქედებისათვის დამახასიათებელია მაღალი მთის მშრალი კლიმატი ცივი ზამთრითა და გრძელი გრილი ზაფხულით. ყველაზე თბილი თვე არის აგვისტო.

მუხლი 12. ტურისტული და რეკრეაციული პოტენციალი

1. ველური ბუნების, მთისა და ტყის ლანდშაფტებისა და მდიდარი ბიომრავალფეროვნების, ისტორიისა და კულტურის ერთობლიობა იზიდავს სხვადასხვა ეროვნების, ასაკისა და ინტერესის მქონე ვიზიტორებს.

2. დაცულ ტერიტორიაზე ტურისტული აქტივობების ფართო სპექტრი არსებობს: სალაშქრო ან საცხენოსნო ბილიკები, რომელიც რამდენიმე დღიანი მოგზაურობის და მიზნობრივად აშენებულ თავშესაფრებსა და საკემპინგე ადგილებში ღამის გათენების საშუალებას იძლევა. სამთო ველოსიპედით გასეირნება, ბუნებისა და ლანდშაფტების დათვალიერება და ფოტოგრაფია, საგანმანათლებლო და კულტურული ტურები, დაკვირვება ფრინველებზე და ცხოველებზე, საზაფხულო ბანაკები. ყველა ამ აქტივობისათვის შექმნილია შესაბამისი ინფრასტრუქტურა, რომელსაც მოვლა-პატრონობას უწევს დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია.

3. ეროვნულ პარკში არსებობს ზამთრის ტურიზმის განვითარების პოტენციალი შესაძლებელია შეიქმნას ზამთრის ტურისტული პროდუქტი, როგორცაა თოვლის ფესაცმელებით გადაადგილება. დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას პარტნიორული ურთიერთობა აქვს მომსახურების ადგილობრივ მომწოდებლებთან. ადგილობრივი მოსახლეობა და ბიზნესი ვიზიტორებს სთავაზობს სხვადასხვა სახის მომსახურებას, როგორცაა: სასტუმროს, ცხენების, გიდების, ტრანსპორტირების და კვების მომსახურებას, ასევე სხვადასხვა კულტურულ ტურებს ეროვნული პარკის რეგიონში.

4. დაცული ტერიტორიებიდან მიღებულ გამოცდილებას ავსებს რეგიონში არსებული კურორტები, როგორცაა ქალაქი ბორჯომი, რომელიც მრავალი წლის განმავლობაში პოსტსაბჭოთა სივრცეში ცნობილი იყო როგორც „ბორჯომის“ მინერალური წყლის კურორტი, ნუნისი, აბასთუმანი, საირმე.

მუხლი 13. ტრადიციული საქმიანობა და ბუნებრივი რესურსების მდგრადი გამოყენება

1. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის სუბალპურ მდელოებს საუკუნეების განმავლობაში იყენებდნენ საქონლისათვის საზაფხულო საძოვრებად. პარკის შიგნით საქონლის მოვება ეროვნული პარკის მიმდებარედ მცხოვრები ბევრი ოჯახისათვის უზრუნველყოფს საარსებო წყაროს. იმის გამო, რომ ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში საქონლის მოვება წარმოადგენს ტრადიციულ საქმიანობას, ეროვნული პარკის დაარსების შემდგომ, ზოგიერთი მდელო მოქცეულ იქნა ტრადიციული გამოყენების ზონაში, რათა ეს საქმიანობა გაგრძელებულიყო მკაცრად გაკონტროლებული პირობებით, რაც უზრუნველყოფს გადაჭარბებული მოვების აღკვეთას და ქმნის მდელოების აღდგენის საშუალებას, რომლებმაც წარსულში განიცადეს ზეწოლა გადაჭარბებული მოვების გამო.

2. ეროვნული პარკის დაარსებამდე მრავალი წლის განმავლობაში, დაცული ტერიტორიების ტყის მასივები ადგილობრივი მოსახლეობისათვის წარმოადგენდა ხის მერქნული რესურსით სარგებლობის წყაროს. დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ არსებულ სოფლებში მოსახლე ოჯახები ჯერ კიდევ დამოკიდებულნი არიან შემაზე თავიანთი სახლების გასათბობად და საჭმლის მოსამზადებლად.

3. დაცულ ტერიტორიებზე არსებული ტყეები და საძოვრები მოსახლეობას უზრუნველყოფს სამკურნალო და პროფილაქტიკური თვისებების მქონე მცენარეებით, რომელთაც სოფლის მოსახლეობა იყენებს ტრადიციული წამლების მოსამზადებლად. ასევე, სოფლის მოსახლეობა საკვებად იყენებს ხილს, კაკალ ნაყოფიანებს და

სოკოს, რომელიც იზრდება დაცული ტერიტორიის ფარგლებში.

4. ტერიტორია, რომელიც უკავია დაცულ ტერიტორიებს, ადრე გამოიყენებოდა სამონადირეოდ და სათევზაოდ. ამჟამად ეს ქმედებები რეგულირდება მოქმედი კანონმდებლობით.

5. დაცული ტერიტორიების რეგიონში შემორჩენილია კულტურული მცენარეების აბორიგენული ჯიშები და მათი ველური წინაპრები. ესენია: კავკასიური რბილი ხორბალი (*Tritium aestivum*), წითელი დოღის პური (*Tritium ferrugineum*), დიკა (*T.carthlicum*), ჯავახური დიკას ორი სახესხვაობა – წითელთავთავიანი (*T. carthlicum var. rubiginosum*, *T. carthlicum var.stramineum*) და თეთრთავთავიანი, მრავალმწკრივიანი ქერი (*Hordeum vulgare*, *H. disdtrichun*), ორმწკრივიანი ქერი, მთის ველური ჭვავის სამი ქვესახეობა, ფეტვი (*Panicum miliceum*), სელი (*Linum usitatissimum*), ბარდა (*Pisum sativum*), მუხუდო (*Cicer arientinum*), ოსპი (*Lens culinaris*), ულუმბო (*Trigonella coerulea*); ვაზის ჯიშები: ახალციხური თეთრი, მესხური მწვანე, მესხური ხარისთვალა, მესხური შავი, თამარის ყურძენი, შავი ჩიტისკვერცხა; ვაშლის მრავალი ჯიშის და სხვ.

მუხლი 14. ისტორიულ-კულტურული ღირებულება

1. დაცული ტერიტორიები მდებარეობს საქართველოს ისტორიულად ცნობილ თორის, არგვეთის და სამცხეს პროვინციაში. ბორჯომის ხეობა წარმოადგენს თორის პროვინციის ნაწილს, რომელიც შექმნილია მე-2 და მე-4 საუკუნეებს შორის.

2. დაცული ტერიტორიები მოიცავს რეგიონის საერთაშორისო დონეზე ცნობილ ისტორიულ და კულტურული მემკვიდრეობის მნიშვნელოვან ელემენტებს. აქ წარმოდგენილია პირველი საუკუნის ციხესიმაგრეები, მწვანე მონასტერი, რომელიც განეკუთვნება მე-9 საუკუნის მეორე ნახევარს, წმინდა ღვთისმშობლის ეკლესია, რომელიც ასევე მიეკუთვნება მე-9 საუკუნეს და რომელიც მდებარეობს ჩიტახევის ხეობაში, წმინდა ღვთისმშობლის ეკლესია სოფელ ლიკანის მიდამოებში, შუა საუკუნეების წმინდა გიორგის ეკლესია სოფელ ბანისხევის მახლობლად, წმინდა ნინოს ეკლესია, სალის, ნუას, გოგიას შუასაუკუნეების ციხესიმაგრეები ბორჯომის მახლობლად და ლეკორის შუასაუკუნეების ციხე სიმაგრე სოფელ გურკელის ახლოს.

3. დაცული ტერიტორიის ჩრდილოეთით, ხარაგაულის მუნიციპალიტეტში მრავლად გვხვდება ისტორიული-კულტურული ძეგლები, რომლებიც სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქას განეკუთვნება, ასეთებია სოფ. მარელისში უშუალოდ დაცული ტერიტორიის მიმდებარედ XI საუკუნის ვახანის ციხე, ჩხერის ციხე (XIII საუკუნე), უბისის მონასტერი (IXს.).

4. აბასთუმანში თამარ მეფის ხიდი, რომელიც თარიღდება მე-12 სუკუნით, წარმოადგენს ყველაზე ღირსშესანიშნავ ისტორიულ ძეგლს ადიგენის რაიონში, რომელიც მდებარეობს ეროვნული პარკის ფარგლებში. პარკის მიმდებარე ტერიტორიაზე არის უფრო ძველი არქეოლოგიური ძეგლები, როგორიცაა ციკლოპური დასახლებების ნანგრევები სოფელ ბოგასთან, ახალციხის მახლობლად.

5. მომლოცველების ბილიკი, რომელიც გამოყენებულ იყო წმინდა ანდრია პირველწოდებულის მიერ, რომელმაც პირველად იქადაგა ქრისტიანობა საქართველოში პირველ საუკუნეში, გადის ეროვნულ პარკზე. აღნიშნული ბილიკი წარმოადგენს დაცული ტერიტორიის ერთ-ერთ საღაშქრო ბილიკს.

6. XIX საუკუნის ბოლოსათვის რუსეთის იმპერია ბორჯომის ხეობით ინტერესდება. დღევანდელი პარკის ტერიტორიაზე იმპერატორის ძმამ საფუძველი ჩაუყარა დაცულ ტერიტორიებს, კერძოდ: ნიკოლოზ რომანოვმა შემოღობა დღევანდელი დაცული ტერიტორიის გარკვეული ფართობი და დიდგვაროვანთა სამონადირეო მეურნეობად გამოაცხადა. დღეისათვის სწორედ იმ ადგილას, სადაც ნიკოლოზ რომანოვი ცხენით სეირნობდა, ეროვნულ პარკში არის „ნიკოლოზ რომანოვის“ – საღაშქრო და საცხენოსნო ტურისტული ბილიკი.

7. ნემცის აღკვეთილი წარმოადგენს სამცხე-ჯავახეთის IX საუკუნის ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვან ადგილს.

8. ინფორმაცია დაცულ ტერიტორიაზე არსებულ ისტორიულ-კულტურულ ძეგლებზე მოცემულია დანართ 11-ში.

მუხლი 15. ეკოსაგანმანათლებლო პოტენციალი

1. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი ვიზიტორთათვის მიმზიდველია არა მხოლოდ ეკოტურისტული და რეკრეაციული თვალსაზრისით, არამედ იგი სამეცნიერო კვლევების წარმოებისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ბაზაა საქართველოში. იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბოტანიკური თვალსაზრისითაც, შესაბამისად, გასული საუკუნის ბოლოდან დღემდე ჩატარებულია მრავალი ფლორისტული კვლევა,

განსაკუთრებით ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალში. გაცილებით მნიშვნელოვანია ზოოლოგიური კვლევების წილი. დიდია ენტომოლოგების დაინტერესება, რადგანაც დაცული ტერიტორიის ენტომოფაუნა საკმაოდ მრავალფეროვანია და ბევრ ახალ და იშვიათ სახეობას მოიცავს.

2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაცია თანამშრომლობს სხვადასხვა კვლევით ორგანიზაციასა და უნივერსიტეტთან, მათ შორისაა: ახალციხის უნივერსიტეტი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს უნივერსიტეტი და აგრარული უნივერსიტეტი. მიმდებარე სკოლების მოსწავლეების დიდი რაოდენობა მოდის დაცულ ტერიტორიებზე ბუნების საკითხების შესასწავლად.

მუხლი 16. საზოგადოებასთან ურთიერთობა

1. საზოგადოებასთან ურთიერთობა წარმოადგენს მნიშვნელოვან მიმართულებას ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციისათვის. საზოგადოებასთან ურთიერთობა ხელს უწყობს დაცული ტერიტორიის დადებითი იმიჯის ჩამოყალიბებას, ზრდის საზოგადოების ინფორმირებულობას და ცნობიერებას დაცული ტერიტორიის და მასში მიმდინარე პროცესების შესახებ, რაც განაპირობებს საზოგადოების ჩართულობას დაცული ტერიტორიების განვითარებაში და ზრდის ადმინისტრაციის მენეჯმენტის ეფექტურობას.

2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი 2002 წლიდან საზოგადოებასთან ურთიერთობის სხვადასხვა ხერხს იყენებს, როგორცაა: დაცული ტერიტორიებისა და ეროვნული პარკის ვებგვერდი, საინფორმაციო ბროშურებისა და ბუკლეტების ბეჭდვა და გავრცელება, ეროვნულ პარკზე სტატიების გამოქვეყნება ადგილობრივი და ცენტრალური პრესის საშუალებით. ასევე ინფორმაციის განთავსება როგორც ქართულ, ასევე საერთაშორისო ჟურნალ-გაზეთებში, ღონისძიებების გაშუქება ადგილობრივი და ცენტრალური ტელევიზიით, ეროვნულ პარკზე ინფორმაციის განთავსება საქართველოზე არსებულ სხვადასხვა გზამკვლევში (Bradt Travel Guidebook, Lonely Planet, Walking in the Caucasus და სხვა), ეროვნული პარკის შესახებ თემატური ფილმებისა და ვიდეო რგოლების მომზადება. სარეკლამო რგოლების მომზადება და რეკლამირება ცენტრალური ტელევიზიების მეშვეობით. ინფორმაციის განთავსება PAN Park-ების ვებგვერდზე, ტურისტულ ბაზრობებში მონაწილეობა, შეხვედრები ადგილობრივ მოსალოებასთან, გაცნობითი ტურების მოწყობა მედიის, სასწავლო დაწესებულებების და ტუროპერატორებისათვის, თანამშრომლობა სასწავლო დაწესებულებებთან, თანამშრომლობა რეგიონში არსებულ პარტნიორებთან, სხვადასხვა ღონისძიების დაგეგმვა.

მუხლი 17. სოციალურ-ეკონომიკური ასპექტები

ადგილობრივი მოსახლეობისათვის, რაც გამოიხატება საოჯახო სასტუმროების და ტრადიციული ხელნაკეთობის ხელშეწყობაში, ტრადიციული გამოყენების ზონაში სამოვრების და საშეშე მერქნის უზრუნველყოფაში. ყოველწლიური სოციალურ-ეკონომიკური გამოკითხვის შედეგები მიგვანიშნებენ, რომ ადგილობრივი მოსახლეობის მზარდი რაოდენობა აღიარებს, რომ ისინი სარგებლობენ დაცული ტერიტორიებით და სარგებელს იღებენ მისგან.

თავი III

გრძელვადიანი მიზნები

მუხლი 18. ბუნებრივი ეკოსისტემების, ლანდშაფტებისა და ცოცხალი ორგანიზმების მდგომარეობასთან დაკავშირებული მიზნები

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიები ვითარდება ბუნებრივად, ადამიანის მინიმალური ჩარევით, კარგად დაცული ტერიტორიების უდიდესი ფართობი მის ბინადართ არსებობისათვის საჭირო და უსაფრთხო გარემოს უქმნის. დაცული ტერიტორიებისათვის დამახასიათებელი სახეობები და ჰაბიტატები, რაზეც დამოკიდებულია ამ სახეობების არსებობა, არის ჯანსაღ მდგომარეობაში. ადამიანის საქმიანობის შედეგად დეგრადირებული იშვიათი ეკოსისტემები და ჰაბიტატები აღდგენილია და მიახლოებულია მათ ბუნებრივ მდგომარეობასთან.

მუხლი 19. საქართველოს „წითელ ნუსხაში“ შეტანილ, გადაშენების საფრთხის წინაშე მყოფ გარეულ ცხოველთა და ველურ მცენარეთა გენოფონდის და ბიოლოგიური მრავალფეროვნების მდგომარეობასთან დაკავშირებული მიზნები

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიები წარმოადგენს საქართველოს მდიდარ ბუნებრივ

მემკვიდრეობას, რომელიც ევროპის ველური ბუნების მემკვიდრეობის ნაწილია. დაცული ტერიტორიებისათვის დამახასიათებელი სახეობები და ჰაბიტატები, საქართველოს „წითელი ნუსხის“ სახეობების ჩათვლით, არის ჯანსაღ მდგომარეობაში. იგი დაკავშირებულია საქართველოს სხვა დაცულ ტერიტორიებთან ეკოლოგიური დერეფნების საშუალებით და ქმნის ერთიან ქსელს.

მუხლი 20. განათლებისა და მეცნიერული კვლევა-ძიებისათვის ფასდაუდებელი და შეუცვლელი ობიექტების ტერიტორიაზე შესაბამისი სავსე პირობების შექმნასთან დაკავშირებული მიზნები

დაცული ტერიტორიები ქმნიან გარემოსდაცვით საგანმანათლებლო ღონისძიებების განხორციელების შესაძლებლობებს სკოლის მოსწავლეებისა და უნივერსიტეტების სტუდენტებისათვის და ასევე ეკოსისტემებში მიმდინარე პროცესების და დაცულ ტერიტორიაზე მომხმარებელ პოპულაციების დინამიკის სამეცნიერო კვლევის შესაძლებლობას.

მუხლი 21. ბუნებრივ და ისტორიულ-კულტურულ გარემოში რეკრეაციის, ჯანმრთელობის დაცვისა და ტურიზმისათვის ხელსაყრელი პირობების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებული მიზნები

დაცული ტერიტორიები წარმოადგენს ადგილს, სადაც ადამიანებს შეუძლიათ დატკბნენ შთამბეჭდავი ლანდშეფტით და ველური ბუნებით და, ასევე, ბუნებრივ მდგომარეობასთან მიახლოებული ველური სამყაროს მრავალფეროვნებითა და სიუხვით. ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიები მაღალი ხარისხის ტურისტულ მომსახურებას სთავაზობს ვიზიტორებს, რაც ჰარმონიზებულია ველური ბუნების დაცვასთან და მდგრად განვითარებასთან. ტურიზმიდან მიღებული შემოსავალი საშუალებას იძლევა მეტწილად დაფარულ იქნეს დაცული ტერიტორიების მიმდინარე ხარჯები. დაცული ტერიტორიები ქმნის შემოსავლის ალტერნატიულ წყაროს ადგილობრივი მოსახლეობისათვის.

მუხლი 22. ტრადიციული სამეურნეო საქმიანობის დაცვის, აღდგენისა და განვითარების ხელშეწყობასთან და თვითმყოფადი ისტორიულ-კულტურული გარემოს შენარჩუნებასთან დაკავშირებული მიზნები

1. ტრადიციულ სამეურნეო საქმიანობას ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში წარმოადგენს მეფუტკრეობა, რომელსაც მრავალსაუკუნოვანი ისტორია გააჩნია პარკის მიმდებარე ტერიტორიაზე. უნდა მოხდეს პარკის ტერიტორიაზე მეფუტკრეობის შენარჩუნებისა და მისი შემდგომი განვითარებისათვის ხელშეწყობა.

2. ეროვნული პარკის მიმდებარედ მცხოვრები მოსახლეობა ხასიათდება მნიშვნელოვანი ტრადიციული საქმიანობებით, დამახასიათებელი ცალკეული რეგიონებისათვის. საკმაოდ უნიკალურ ტრადიციულ საქმიანობას წარმოადგენს მოსახლეობის მიერ გირჩის მურაბის დამზადება, რომელიც ხალხური მედიცინის თვალსაზრისით გამოიყენება ფილტვების სამკურნალოდ, აღნიშნული პროდუქტის წარმოების ხელშეწყობით შესაძლოა მისი, როგორც ტურისტულ პროდუქტის, ჩამოყალიბება, ასევე საინტერესო ტრადიციულ ხელსაქმეს წარმოადგენს ხარაგაულის რაიონში მოსახლეობის მიერ სხვადასხვა სახის ნივთების ხელით მოწვნა და ქსოვა. ხარაგაულის რაიონში საკმაოდ გავრცელებულია წყლის წისქვილები, რომლებიც წარმოადგენს საკმაოდ საინტერესო სანახაობას ტურისტებისათვის. შესაძლებელია განვითარდეს სპეციფიკური ტური ტრადიციული საქმიანობის სანახადად.

მუხლი 23. ბუნებრივი რესურსების მდგრად სარგებლობასთან დაკავშირებული მიზნები

ადგილობრივი მოსახლეობა აცნობიერებს დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობას. დაცული ტერიტორიები ხელს უწყობს მიმდებარედ მცხოვრები მოსახლეობის კეთილდღეობას, ხელს უწყობს ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ბუნებრივი რესურსებით მდგრადი სარგებლობის უზრუნველყოფას. დაცული ტერიტორიების არსებობა ქმნის შემოსავლის ალტერნატიულ წყაროს, რაც ამცირებს ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულებას ბუნებრივ რესურსებზე.

მუხლი 24. ადმინისტრაციის განვითარებასთან დაკავშირებული მიზნები

დაცული ტერიტორიების მართვას ახორციელებს ეფექტური ადმინისტრაცია, რომელსაც აქვს ყველა აუცილებელი ფინანსური და ტექნიკური საშუალება და საჭირო ცოდნითა და გამოცდილებით აღჭურვილი თანამშრომლების სათანადო რაოდენობა.

მუხლი 25. მენეჯმენტის გეგმის ზოგადი პრინციპები

დაცულ ტერიტორიებზე გავლენას ახდენენ მრავალმხრივი ბუნებრივი მოვლენები და პროცესები, მათ შორის, განსაკუთრებით აღსანიშნავია, დაცული ტერიტორიების განსაკუთრებულ ფასეულობაზე განხორციელებული მოკლე და გრძელვადიანი გავლენები, რომელთა შორის აღსანიშნავია ბუნებრივად გაჩენილი ხანძრები, ტყის

მასივების დაავადება მავნებლებისაგან და კლიმატის ცვლილება. დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციამ უნდა შეინარჩუნოს ბალანსი და, ერთი მხრივ, ნება დართოს დაცული ტერიტორიების ეკოლოგიური მდგომარეობის განსასაზღვრავად ბუნებრივი პროცესების განვითარებას და, მეორე მხრივ, ყურადღება გაამახვილოს იმ განსაკუთრებულ ფასეულობებზე, რომლის დაცვა, კონსერვაციასა და მოვლა-პატრონობაზე პასუხისმგებელია დაცული ტერიტორიების სააგენტო. დაცული ტერიტორიების სააგენტო მართავს დაცულ ტერიტორიებს შემდეგი ზოგადი პრინციპების შესაბამისად:

ა) ხანძრების აღკვეთა და კონტროლი

პერიოდულად, ბუნებრივად გაჩენილი ხანძრები წარმოადგენს დაცული ტერიტორიების ეკოლოგიური მდგომარეობის განმსაზღვრელ ფაქტორს. დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტი ხშირად აღიარებს, რომ ხანძრები წარმოადგენენ ბუნებრივი პროცესების ნაწილს და თვლიან, რომ ამ შემთხვევაში არ არის საჭირო არავითარი ჩარევა. ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების შემთხვევაში უკონტროლო ხანძრებმა შეიძლება საფრთხე შეუქმნან იმ ეკოლოგიურ ფასეულობებს, რომლებიც მეტად დაფასებულია ვიზიტორთა მზარდი რაოდენობისაგან, კერძოდ, ჯანსაღი ტყეები და მდელოები, ველური მცენარეები და ცხოველები და სასიამოვნო პეიზაჟი, ბუნებრივი რესურსები, რომელზეც ჯერ კიდევ ბევრი ადგილობრივი მოსახლეა დამოკიდებული, და გარემოსდაცვითი სამსახური, როგორიცაა ნიადაგის ეროზიის, მეწყერისა და წყალდიდობების აღკვეთა. აქედან გამომდინარე, დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია გააგრძელებს ქმედებების განხორციელებას, რათა აღკვეთილ და შესუსტებულ იქნეს ბუნებრივად გაჩენილი ხანძრებისაგან მიყენებული ზიანი, ასევე შეამცირებს ადამიანის მიერ ხანძრის გაჩენის და მისგან გამოწვეული ზიანის საფრთხის შესაძლებლობას;

ბ) მავნებლების აღკვეთა და კონტროლი

დაცული ტერიტორიის ტყეები რეგულარულად განიცდიან მავნებლების *Dendroctonus micans* და *Ips typographus* შემოსევას. ისევე როგორც ბუნებრივად წარმოშობილი ხანძრების შემთხვევაში, დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტმა შესაძლოა დასაშვებად ჩათვალოს, რომ არსებული მავნებლები წარმოადგენენ ბუნებრივი სისტემის ნაწილს და მათი პოპულაციური ციკლი ნებადართულია იყოს ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე, მიუხედავად იმისა, თუ რა ზიანს აყენებენ ისინი ტყეებს. აღნიშნული შესაძლოა მისაღები მიდგომა იყოს ზოგიერთი დაცული ტერიტორიისათვის, თუ გავითვალისწინებთ ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების განსაკუთრებული ფასეულობების მიმართ გამოვლენილ საფრთხეს და ხანძრის რაოდენობის გაზრდის შესაძლებლობებს, რომლის შედეგადაც მავნებლების გავრცელებისაგან გამხმარი ხეები, დაცული ტერიტორიის ადმინისტრაციამ უნდა გააგრძელოს ღონისძიებები ამ საფრთხეების თავიდან ასაცილებლად;

გ) კლიმატის ცვლილებები, მათ შედეგებთან ადაპტაცია და შედეგების შერბილება

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების კლიმატი განიცდის ცვლილებას, ამ ცვლილებას ადგილი ექნება მომავალშიც, რაც გამოწვეული იქნება გლობალური დათბობით, რაც თავისთავად გამოწვეულია ნახშირბადის ორჟანგის და სხვა ე.წ. სათბური გაზების ანთროპოგენური ემისიებით. მაკრო- და მიკროგარემო, რომელიც მისაღები და ჩვეულია დაცული ტერიტორიების მცენარეებისა და ცხოველებისათვის, შეიცვლება. ვერტიკალური კლიმატური ზონები გადაიწევეს მაღლა, მცენარეები და ცხოველები, რომლებიც ადაპტირებულნი არიან ამჟამინდელ პირობებს, საფრთხის წინაშე აღმოჩნდებიან. სახეობები, რომლებიც გავრცელებულნი არიან დაბალ ზონაში, გადაადგილდებიან ზემოთ და შეიქმნება ახალი კომპლექსები. ის სახეობები, რომლებიც უკეთესად იქნებიან ადაპტირებულნი ახალ პირობებთან, დაცული ტერიტორიების გარედან მიგრირდებიან დაბალ ზონაში. ის სახეობები, რომლებიც გავრცელებულია მაღალ ზონაში, შესაძლოა გაუჩინარდნენ დაცული ტერიტორიიდან. დაცული ტერიტორიის ადმინისტრაცია უძღვრება წინ აღუდგეს კლიმატის ამ ცვლილებებს. არსებობს გარკვეული ქმედებები, რომლის მეშვეობითაც ადმინისტრაციას შეუძლია შეანელოს კლიმატის მავნე გავლენის შედეგი სახეობებსა და ეკოსისტემებზე. მაგ., ძირითადი მერქნიანი სახეობების უფრო მოქნილი გენოტიპების იდენტიფიცირება და გავრცელება, მაგრამ გარკვეული ცვლილებები არსებულ ჰაბიტატებსა და სახეობებში მაინც გარდაუვალია. დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია გააგრძელებს კლიმატის მონიტორინგს და ხელს შეუწყობს კვლევით სამუშაოებს, რაც შეეხება კლიმატის ცვლილების შედეგს დაცული ტერიტორიების ჰაბიტატებსა და სახეობებზე, და ასევე აწარმოებს დისკუსიებს, თუ რა სახით არის შესაძლებელი კლიმატის შედეგებისადმი ადაპტაცია და მისი უარყოფითი გავლენების შესუსტება.

თავი IV

სიტუაციური ანალიზი

მუხლი 26. ბუნებრივი რესურსების კონსერვაცია და მდგრადი სარგებლობა

1. ეკოსისტემის მდგომარეობა და მათზე განხორციელებული ზეწოლები

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცულ ტერიტორიებს ესაზღვრება ბორჯომის, ხაშურის, ახალციხის, ადიგენის მუნიციპალიტეტების მჭიდროდ დასახლებული ტერიტორიები, შესაბამისად, ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობა უფრო ინტენსიურია დაცული ტერიტორიების ამ მონაკვეთებზე. ანთროპოგენური ზეწოლა ბუნებრივ რესურსებზე დაცული ტერიტორიების ზემოთ ხსენებული მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე მეტია.

ა) ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობა

ა.ა) ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონიდან და ნეძვის აღკვეთილიდან ყოველწლიურად საშუალოდ 2000-მდე ოჯახი მოიპოვებს საშეშე მერქანს. საშუალო მოცულობა შეადგენს დაახლოებით 7000 მ³-ს. დროებით რეგულირების წესში მითითებულია, რომ ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიიდან შესაძლებელია გაცემულ იქნეს 9000 მ³ საშეშე მერქანი და 500 მ³-მდე სამასალე. სამასალე მერქანზე დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას არასოდეს არ გაუცია ნებართვა, რადგანაც ხე-ტყის დამზადება გარკვეულ იურიდიულ ჩარჩოებში ვერ ჯდება.

ა.ბ) ადგილობრივი მოსახლეობა მოიხმარს ხილ-კენკრას და სოკოს ეროვნული პარკის ტყეებიდან, მხოლოდ პირადი მოხმარების მიზნით. შესაძლებელია, რომ ზოგიერთმა მათგანმა შეაგროვოს ხილ-კენკრა ან სოკო გაყიდვის მიზნითაც;

ა.გ) ეროვნული პარკის მხოლოდ ხარაგაულის რაიონის მოსახლეობა მიჰყვება მეფუტკრეობას და ფუტკრის სკების დასადგმელად ისინი იყენებენ წაბლნარი ტყეების ღია ფართობებს. მეფუტკრეობის არსებული პრაქტიკა ზიანს არ აყენებს ბორჯომ-ხარაგაულის დაცულ ტერიტორიებს.

ბ) ტყის მავნებლები

ბ.ა) ნაკრძალის და ეროვნული პარკის ჩამოყალიბების შემდგომ წიწვოვან ტყეებს სერიოზული ზიანი მიაყენა მბეჭდავმა ქერქიჭამიამ (*Ips typographus*) და ნაძვის დიდმა ლაფანჭამიამ (*Dendroctonus micans*). ამ უკანასკნელის მიერ მიყენებული ზიანის თავიდან ასაცილებლად რეგიონში სამოცდაათიან წლებში შემოყვანილი იქნა მისი ბუნებრივი მტერი – რიზოფაგუსი (*Rizophagus grandis*). რიზოფაგუსის რიცხოვნობის გაზრდით შესაძლებელი გახდა მავნე მწერების რიცხოვნობის რეგულირება და შესაბამისად ტყის ეკოლოგიური მდგომარეობის გაუმჯობესება. გარდა ამისა, განხორციელდა ფერომონების გამოყენება ტყეებში, რამაც ასევე შეამცირა მავნე მწერების რიცხოვნობა;

ბ.ბ) სააგენტოს ინიციატივითა და მეთვალყურეობის ქვეშ ადმინისტრაციის მიერ განხორციელდა ბიოლოგიური ბრძოლა. იქ, სადაც აღინიშნებოდა მავნებლების კერები, დაკიდებული იქნა ფერომონები 2006, 2009, 2010 და 2011 წწ-ში;

ბ.გ) მავნე მწერების პრობლემა ყოველწლიურად დგას ადმინისტრაციის წინაშე და დაცული ტერიტორიების სააგენტო მუშაობს, რათა შემცირდეს მავნებლების კერები და უვნებლად შენარჩუნდეს ბუნებრივი ეკოსისტემები. დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია ყოველწლიურად ახორციელებს ფიტოპათოლოგიურ კვლევებს; კვლევა შეზღუდულია და მოიცავს მხოლოდ ძირითად ეკოსისტემებში მერქნიანი სახეობების დაზიანების შეფასებას სანიმუშო ფართობებზე. ფინანსების არქონის გამო კვლევა არ ხორციელდება კვლევითი ორგანიზაციების მიერ. ნაკლებია ინფორმაცია პათოგენურ სოკოებზე.

გ) ხანძრები

გ.ა) საშუალოდ ყოველწლიურად დაცულ ტერიტორიაზე ადგილი აქვს ხანძრის რამდენიმე შემთხვევას. ზოგ წელს ხანძრისგან მიყენებული ზიანი უმნიშვნელოა, ზოგჯერ კი მეტად სერიოზული. 2008 წელს დაახლოებით ტყის 10-12 ჰა-მდე დაზიანებულ იქნა ერთჯერადი ხანძრის მიერ, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 2008 წელს რუსეთთან კონფლიქტის დროს. ხანძრები მნიშვნელოვნად აზიანებს საიმპერაციო დერეფნებსა და წითელი ნუსხის ცხოველთა ჰაბიტატებს: მურა დათვს (*Ursus arctos*), ფოცხვერს (*Lynx lynx*), ირემს (*Cervus elaphus*), არჩვს (*Rupicapra rupicapra*), წავს (*Lutra lutra*), თეთრკუდა არწივს (*Aquila chrysaetos*), კავკასიურ როჭოს (*Tetrao mlokosiewiczi*), კავკასიურ გველეხლას (*Vipera kaznakovi*), და კავკასიურ სალამანდრას (*Mertensiella caucasica*).

გ.ბ) ნაკრძალისა და ეროვნული პარკის მკაცრი დაცვის ზონაში სარგებლობის წესების მიხედვით დაუშვებელია ნებისმიერი სახის მანიპულაციური აღდგენითი სამუშაოების ჩატარება. შესაბამისად

ნაკრძალის ტერიტორიაზე არსებული დამწვარი ფართობები რჩება ხელუხლებელი, მათი ბუნებრივად აღსადგენად. დაცული ტერიტორიების სხვა ადგილებში აღდგენითი სამუშაოების განხორციელებას ხელი ეშვება იმ ფაქტის გამო, რომ დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას არ გააჩნია თანხები სანერგეს მოსაწყობად, ან არ აქვთ აღდგენითი ღონისძიებების ჩატარების სპეციალური მეთოდიკა, რომელიც მისაღებია ნახანძრალი ძლიერ დაქანებული ფერდობების აღსადგენად (ხანძარსაშიში ზონების რუკა, დანართ 7-ში).

დ) ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურა

ეროვნული პარკის ტერიტორიის გასწვრივ მიმდინარეობს 500 კვ-იანი ელექტროგადამცემი ხაზის მშენებლობა. ელექტროგადამცემი ხაზის მშენებლობა გამოიწვევს ტყის ეკოსისტემების რღვევას და გარკვეულ ზიანს: გაიჩეხება მნიშვნელოვანი რაოდენობის მერქნიანი მცენარეები, დაირღვევა ზოგიერთი ფრინველის საბუდარი ადგილები და ნიაშორისათვის მნიშვნელოვანი ჰაბიტატები. დაგეგმილია საკომპენსაციო ღონისძიებების განხორციელება აღნიშნული საქმიანობის განხორციელების შემდგომ, რაც გულისხმობს სანერგეს მოწყობა, დაზიანებული მერქნიანი სახეობების ნერგების გამოყვანას და შემდგომ მათ გადარგვას ტყის ღია ფართობებში ან ისეთ ადგილებში, სადაც ტყის ეკოსისტემები საჭიროებს აღდგენას. ამავე პროექტის ფარგლებში, ელექტროგადამცემი ხაზის გაყვანისა და ამოქმედების პერიოდში გათვალისწინებულია ფრინველებისათვის დამცავი ეკრანების დამონტაჟება და სხვადასხვა მექანიზმის გამოყენებით მათი შეშფოთების შემცირება.

ე) ალპური საძოვრები

ე.ა) ალპური საძოვრები (11 000 ჰა-მდე) მდებარეობს ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში. აღნიშნული ალპური საძოვრების საქონლის საძოვრად გამოყენება ხდება დაცული ტერიტორიების მიმდებარედ მოსახლე დაახლოებით 150 ოჯახის მიერ. საქონლის მთლიანი რაოდენობა, რომელიც მოვდა ამ ალპური საძოვრებზე, 2011 წელს შეადგენდა 3 997 სულს.

ე.ბ) უკანასკნელ წლებში ადმინისტრაციის მიერ განხორციელებული მონიტორინგის მონაცემების თანახმად, პირუტყვის რაოდენობა ყოველწლიურად იკლებს ეროვნული პარკის ალპურ საძოვრებზე. აღნიშნული საქმიანობა ნაკლებ მიმზიდველია და ახალგაზრდების მიერ აღარ ხდება ტრადიციული საქმიანობის გაგრძელება. ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე, განსაკუთრებით ლომისმთის მიდამოებში და მთა სამეცხვარიოზე შეინიშნება ეროზიის კვალი. აქედან გამომდინარე, საჭიროა განხორციელდეს საძოვრების მდგომარეობის შესწავლა.

ე.გ) 2002-2003 წწ. ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის მიერ მოხდა საძოვრების მენეჯმენტის გეგმის შემუშავება. დოკუმენტი მომზადებულია მხოლოდ ინგლისურ ენაზე და არ არის ნათარგმნი ქართულად, რაც ართულებს მის გამოყენებას. დაიგეგმა და განხორციელდა ღონისძიებები საძოვრების მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით. დაფინანსების არარსებობის გამო ვერ განხორციელდა რიგი ღონისძიებებისა, რაც გათვალისწინებული იყო ზემოთ აღნიშნულ მენეჯმენტის გეგმაში.

ე.დ) მიმდებარე სოფლების მოსახლეობა ამზადებს თივას ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში, მაგრამ ქმედება იმდენად მცირეა, რომ მდელოებსა და სათიბებზე ზემოქმედება უმნიშვნელოა.

ე.ე) ადგილობრივი მოსახლეობა ასევე აგროვებს სამკურნალო მცენარეებს პირადი მოხმარებისათვის, მაგრამ როგორც ამას ადგილი აქვს თივის შეგროვების შემთხვევაში, აქაც ზემოქმედება უმნიშვნელოა.

ვ) წყალი

ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე მრავლადაა მდინარეები და ხეხევი, აგრეთვე მინერალური წყლები. ადგილობრივი მოსახლეობა მდინარეებისა და წყაროების მტკნარ წყალს მოიხმარს სასმელად. მინერალური წყლების კომერციული მიზნით სარგებლობა ხდება დაცული ტერიტორიების ფარგლებს გარეთ, ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის ტერიტორიაზე არის რამდენიმე მინერალური წყლის ბურღი, რომელიც დალუქულია და დღესდღეობით არ ფუნქციონირებს.

2. ძირითადი სახეობების მდგომარეობა და მათზე განხორციელებული ზეწოლები

ა) ნიაშორი (*Capra aegagrus*)

ა.ა) ნიაშორი საქართველოში ჯერ კიდევ ერთი საკუნის წინ ფართოდ იყო გავრცელებული. 1960 წლამდე ბორჯომისა და ხარაგაულის რაიონებში აღირიცხებოდა ნიაშორის რამდენიმე სული. სპეციალისტების აზრით, მათი გადაშენების მიზეზი გახდა ადამიანების მიერ მათი სამიგრაციო დერეფნების ათვისება; შემცირებულ

პოპულაციაში სისხლის განახლება ვეღარ ხერხდებოდა და მათი საკვები ბაზაც თანდათან შემცირდა. სხვა ფაქტორები, რომლებმაც გამოიწვიეს ამ სახეობის შემცირება შესაძლოა იყოს ბრაკონიერობა, საკვები ბაზის შინაური პირუტყვის მიერ ათვისება. დღესდღეობით ნიადაგი გადამწევის პირას არსებული სახეობაა და შეტანილია IUCN წითელ ნუსხაში. მისი მცირერიცხოვანი პოპულაციები თუშეთსა და პირიქითა ხევსურეთშია შემორჩენილი.

ა.ბ) ნიადაგის ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში რეინტროდუქციის პროექტი დაიწყო 2006 წელს. ბორჯომ- ხარაგაულის ეროვნულ პარკში სომხეთიდან სხვადასხვა ასაკის 9 ნიადაგი შემოიყვანეს, მათგან 3 მამრი და 6 მდედრი.

ა.გ) ნიადაგები მოთავსებულ იქნა სპეციალურად ამ მიზნისათვის მოწყობილ შემოღობილ ადგილას, სადაც მათ ამრავლებდნენ, რათა მომავალი თაობა თავისუფლად გაეშვათ ბუნებაში. რეინტროდუქციის პროგრამასთან დაკავშირებით თავი იჩინა მთელმა რიგმა პრობლემებმა: ვოლიერის ფართობი და ადგილმდებარეობა არ იყო ოპტიმალური; ადგილი ჰქონდა ახალშობილების სიკვდილიანობას სხვადასხვა დაავადების გამო, იყო ასევე კვების რეჟიმთან დაკავშირებული პრობლემები. 2011 წლის მდგომარეობით ვოლიერში არის 5 ინდივიდი.

ბ) კეთილშობილი ირემი (*Cervus elaphus*)

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიები კეთილშობილი ირმის პოპულაციის შენარჩუნებისათვის მნიშვნელოვან ადგილს წარმოადგენს. 1977 წლიდან 1990 წლამდე მისი რაოდენობა ეროვნულ პარკში მერყეობდა 680-დან 1000 ინდივიდამდე. 1990 წლებში მათი რაოდენობა კატასტროფულად შემცირდა და 1999 წელს შეადგინა 39 სული. სავარაუდოდ ეს გამოწვეული იყო საქართველოში დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდგომ პერიოდში არსებული ეკონომიკური კრიზისით და მისი საკვებად უკანონოდ მოპოვებით. 2011 წლისათვის მათი რიცხვი გაიზარდა 1999 წლის მაჩვენებელთან შედარებით 6,6-ჯერ და შეადგინა 278 სული, რასაც ხელი შეუწყო დაცვის მკაცრმა რეჟიმმა და სამართლებრივი განთავსებამ. ირმის პოპულაციის უმეტესი ნაწილი გვხვდება ნაკრძალის ტერიტორიაზე, ხოლო მცირე ნაწილი ეროვნულ პარკში. კეთილშობილი ირემი წარმოადგენს მნიშვნელოვან ინდიკატორს ეკოსისტემების მდგომარეობის შესაფასებლად. არსებობს საშუალებები, რაც ხელს შეუწყობს კეთილშობილი ირმის პოპულაციის კონსერვაციას ბორჯომ-ხარაგაულის დაცულ ტერიტორიაზე, როგორცაა სამოვრების მართვა, რათა დარეგულირდეს გაზაფხულისა და ზაფხულის თვეებში ირმისა და შინაური საქონლის კვება, სამიგრაციო დერეფნების შექმნა, რათა მოხდეს საქართველოში არსებული სხვა პოპულაციების ინდივიდების შეჯვარება ბორჯომ-ხარაგაულის ირმის პოპულაციასთან.

გ) მურა დათვი (*Ursus arctos*)

მურა დათვის რაოდენობა ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკსა და ნაკრძალში გაიზარდა 2000 წელს 36 სულიდან 2011 წელს 96 ინდივიდამდე. ეროვნული პარკის შექმნამდე ბრაკონიერობა წარმოადგენდა სერიოზულ პრობლემას, მაგრამ 1999 წლიდან მკაცრი დაცვის რეჟიმის შემოღების შემდგომ, რომელიც ითვალისწინებს ბრაკონიერობაზე დიდ ჯარიმას, ნადირობა ფაქტობრივად საფრთხეს აღარ წარმოადგენს. დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის კონსერვაციის სტრატეგია მურა დათვისათვის ხელმძღვანელობს დოკუმენტით „მურა დათვის კონსერვაციის მოქმედებათა გეგმა თრიალეთის ქედსა და ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკისათვის“.

დ) არჩვი (*Rupicapra rupicapra*)

ინფორმაცია არჩვის შესახებ ბორჯომ-ხარაგაულის დაცულ ტერიტორიებზე მწირია. უკანასკნელი დეკადის მანძილზე აღრიცხული რაოდენობის მიხედვით სავარაუდოდ მათი რიცხოვნობა 80 ან ცოტა მეტია. სავარაუდოდ პოპულაცია სტაბილურია, თუმცა არსებობს მუდმივი საფრთხე, კერძოდ: საკვები, რომელსაც ასევე იყენებს შინაური საქონელი ალპურ მდელოებზე გაზაფხულსა და ზაფხულის პერიოდებში, თავად საქონლის არსებობა, რომელიც აფრთხობს არჩვს და ბრაკონიერობა, თუმცაღა საფრთხე დაბალია.

ე) ფოცხვერი (*Lynx lynx*)

ინფორმაცია ბორჯომ-ხარაგაულის დაცულ ტერიტორიებზე ფოცხვერის პოპულაციის შესახებ, მწირია. მათი რაოდენობა სავარაუდოდ 30 ინდივიდამდეა, ფოცხვერის პოპულაცია სტაბილურია. არ არსებობს რაიმე აშკარა საფრთხე: არ დაფიქსირებულა მისი უკანონოდ მოპოვება. ამჟამად არ არსებობს კონსერვაციის სტრატეგია ამ სახეობისათვის დაცულ ტერიტორიაზე.

ვ) კავკასიური როჭო (*Tetraogallus mlokosiewiczii*)

კავკასიური როჭო შეტანილია საქართველოს წითელ ნუსხაში და ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი ამ სახეობის მნიშვნელოვანი საბუდარია. ეროვნულ პარკში პოპულაციის შესახებ ინფორმაცია მეტად მწირია.

ზ) კავკასიური სალამანდრა (*Mertensiella caucasica*)

კავკასიური სალამანდრა სამხრეთ-დასავლეთ კავკასიის ეკორეგიონის ენდემია და გავრცელებულია მხოლოდ საქართველოსა და თურქეთში. მთლიანი პოპულაციის 85% გავრცელებულია საქართველოში. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი და ნაკრძალი წარმოადგენს ამ სახეობის მნიშვნელოვან ადგილსამყოფელს. მთელი რიგი კვლევები იქნა ჩატარებული ამ სახეობის პოპულაციაზე ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკსა და ნაკრძალში და ზოგიერთი მათგანი მოიცავს რეკომენდაციებს, რაც წარმოადგენს დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციისათვის სახეობების კონსერვაციის პროგრამის კარგ საფუძველს.

მუხლი 27. ეკოტურიზმი

1. ტურიზმი და ვიზიტორთა მომსახურება

ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის შექმნის შემდგომ, დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციამ შექმნა მომსახურების ფართო სპექტრი და ინფრასტრუქტურა, ასევე შეიმუშავა სხვადასხვა სახის შეთავაზება ვიზიტორებისათვის. ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის მიერ შეთავაზებული და ორგანიზებული მომსახურებებია:

ა) ბროშურები და საინფორმაციო მასალა პარკის შესახებ; განახლებული ვიზიტორთა ცენტრი, საგამოფენო დარბაზი საინტერპრეტაციო დაფებით;

ბ) სალაშქრო, საცხენოსნო და სამთო-საველოსიპედო ტურების ორგანიზება ეროვნული პარკის ფარგლებში;

გ) გამყოლის მომსახურება;

დ) ტურისტული თავშესაფრების, საკარვე ადგილების, ცხენებისა და სხვა მომსახურების დაჯავშნა;

ე) სპეციალური აღჭურვილობის გაქირავება (კარვები, საძილე ტომრები, ზურგჩანთები, ველოსიპედები);

ვ) ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამები საგანმანათლებლო ორგანიზაციებისათვის;

ზ) კულტურული ტურები.

2. ტურისტული ინფრასტრუქტურა

ა) ვიზიტორთა ორი ცენტრი, რომელთაგან ერთი მდებარეობს ბორჯომის ადმინისტრაციულ ცენტრში და მეორე ხარაგაულის ადმინისტრაციულ ცენტრში. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ვიზიტორთა ცენტრებში შესაძლებელია ვიზიტორებისათვის რჩევების მიცემა წერილობითი და ზეპირი სახით პარკის საშუალებებსა და ტურისტულ შეთავაზებებზე. ასევე ვიზიტორს საშუალება აქვს გაეცნოს ვიზიტორთა ცენტრებში არსებულ ექსპოზიციებსა და მეტი ინფორმაცია მიიღოს ეროვნული პარკის, მისი შექმნისა და ისტორიის, ფლორისა და ფაუნის, პარკის რეგიონში არსებული ღირსშესანიშნაობების შესახებ. შესაძლებელია საგანმანათლებლო ვიდეორგოლის ჩვენება.

ბ) ცხრა მარკირებული ბილიკი, რომელიც უზრუნველყოფს ერთი დღიდან ერთ კვირამდე ტურებს; დამატებით ერთი არამარკირებული ბილიკი ქვაბისხევის ხეობაში, რომელიც არის 3-საათიანი მარშრუტი და იძლევა ისტორიული ადგილების მონახულების შესაძლებლობას, როგორიცაა წმინდა მარიამის ეკლესია (IX ს ჩვ. წ.) და ზემოთის ციხის ნანგრევები (III ჩვ.წ.)

გ) 4 ტურისტული თავშესაფარი, რომელთაგან თითოეული განკუთვნილია 12 ადამიანისათვის, აღჭურვილია ელემენტარულად: თავშესაფარში არის მხოლოდ ხის ნარები; ტუალეტები, ღია საცეცხლე ადგილები და გადახურული საპიკნიკე ადგილები თავშესაფრის გარეთაა მოწყობილი. ერთადერთი თავშესაფარი, სადაც ღუმელი შიგნითაა განთავსებული, არის ლომისმთის ტურისტული თავშესაფარი. თავშესაფრებთან არის წყაროს წყალი. საჭიროების შემთხვევაში ტურისტებს შეუძლიათ გამოიყენონ რეინჯერების თავშესაფრებიც; მაგ., ტურისტები, რომლებიც მიჰყვებიან ბილიკ №2-ს, ჩერდებიან სამეცხვარეოს რეინჯერთა თავშესაფარში;

დ) 13 საკემპინგე ადგილი მოწყობილია ტურისტული თავშესაფრების მახლობლად და ეროვნული პარკის შესასვლელებში;

ე) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში არსებული ბილიკების დახასიათება მოცემულია დანართ 5-ში. რუკა, რომელზეც ნაჩვენებია ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტურისტული ინფრასტრუქტურა.

ვ) ნემვის ალკვეთილში, ამ ეტაპზე, არ არის მოწყობილი ინფრასტრუქტურა.

3. ეკოტურისტული შეთავაზებები

ა) სალაშქრო ტურები

ეროვნული პარკი ვიზიტორებს სთავაზობს 9 სალაშქრო მარშრუტს, რომელიც არის მარკირებული და შესაბამისად ლაშქრობა შესაძლებელია გამყოლთან ერთად ან გამყოლის გარეშე, მარშრუტები განსხვავდება ხანგრძლივობისა და სირთულის მიხედვით, შესაძლებელია როგორც რამდენიმესაათიანი, ასევე რამდენიმედღიანი ტურების განხორციელება.

ბ) საცხენოსნო ტურები

ბილიკი № 1, 2 და 3 შესაფერისი ბილიკებია საცხენოსნო ტურებისათვის. ამჟამად ეროვნული პარკის რეგიონში არის ცხენების გასაქირავებელი სამი პუნქტი – ლიკანში (ბორჯომის რაიონი), აწყურში (ახალციხის რაიონი) და მარელისში (ხარაგაულის რაიონი). ამ ეტაპზე თითოეულ პუნქტში არის ათამდე ცხენის გაქირავების საშუალება.

გ) ეკოსაგანმანათლებლო ტურები

ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის მიერ შეთავაზებულია სხვადასხვა სახის ეკოსაგანმანათლებლო და შემეცნებითი ტურები ასაკობრივი ჯგუფის გათვალისწინებით.

დ) სამთოველო ტურები

დ.ა) ეროვნული პარკის ადმინისტრაციას აქვს სამთო ველოსიპედები გასაქირავებლად, მაგრამ ამ ეტაპისათვის ეს შეთავაზება არ სარგებლობს დიდი პოპულარობით ლაშქრობასა და ცხენით გასეირნებასთან შედარებით. გზა, რომელიც აკავშირებს აბასთუმანს საირმის დასასვენებელ კურორტთან (ეროვნული პარკის მიმდებარე ტერიტორია) და რომელიც მიეკუთვნება ბილიკს № 1 და ქვაბისხევის ხეობას, შესაფერისია ველოტურებისათვის.

დ.ბ) აუცილებელია დაიგეგმოს და შეიქმნას სპეციალური მარკირებული მარშრუტები სამთო-ველოტურებისათვის, რომლებიც განსხვავებული იქნება სირთულისა და ხანგრძლივობის მიხედვით იმისათვის, რომ არსებობდეს შეთავაზება როგორც სათავგადასავლო, ასევე სამოყვარულო ტურებისათვის.

ე) კულტურული ტურები

ბორჯომის-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიები მდიდარია ისტორიულ-კულტურული ძეგლებით. ეროვნული პარკის ერთ-ერთი ბილიკი მიჰყვება გზას, რომელიც გამოყენებული იყო წმინდა ანდრია პირველწოდებულის მიერ – რომელმაც იქადაგა ქრისტიანობა საქართველოში პირველ საუკუნეში. ამჟამად არ არის წინასწარ დაგეგმილი კულტურული ტურების შესაძლებლობა: ტურები მორგებულია ინდივიდუალურად ვიზიტორთა ჯგუფის ინტერესებს.

ვ) საინტერპრეტაციო და საინფორმაციო მასალები

ვ.ა) ეროვნული პარკის ვიზიტორთა ცენტრი აღჭურვილია თანამედროვე საინტერპრეტაციო მასალებით, როგორიცაა სხვადასხვა თემატური დაფები, ვიდეო და ბეჭდვითი მასალები.

ვ.ბ) ამჟამად პარკში არის ერთი საინტერპრეტაციო ბილიკი საინტერპრეტაციო დაფებით თემებზე „ეროვნული პარკი და მისი მდებარეობა“, „პარკის მარშრუტების ქსელი“ „პარკის ცხოველებისა და მცენარეების სახეობები“, „ბუნების კონსერვაცია“ და „ხელუხლებელი ბუნების შენარჩუნების მნიშვნელობა“. ბილიკის დათვალიერების დროს შეთავაზებულია სპეციალური პროგრამები სკოლის მოსწავლეებისათვის, რომელიც მოიცავს ეკოთამაშებს.

ვ.გ) ეროვნული პარკის შესასვლელებში განთავსებულია საინტერპრეტაციო დაფა PAN Park -ების შესახებ.

ვ.დ) როგორც ეს აღნიშნული იყო, დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია ასევე ხელს უწყობს გარემოსდაცვითი საგანმანათლებლო მასალის მონაცემთა ბაზის შექმნას და განახლებას.

4. ვიზიტორთა სტატისტიკური მონაცემები

ა) პარკში პირველი ოფიციალური ტურისტული სეზონი გაიხსნა 2003 წელს და მიღებულ იქნა ვიზიტორთა შედარებით მცირე რაოდენობა – 1 021 ვიზიტორი. მომდევნო წლებში ტურისტების რაოდენობა მუდმივად იზრდებოდა, მისი რაოდენობა გაოთხმაგდა და 2006 წელს მიაღწია 4 596-ს, ხოლო 2010 წელს – 15 472-ს;

ბ) ვიზიტორების სრული უმრავლესობა პარკში ატარებს მხოლოდ ერთი დღეს: ერთი დღით დარჩენილი ვიზიტორების პროცენტულობა მერყეობდა 81%-დან 93%-მდე 2003-2011 წლებში;

გ) პარკის ვიზიტორების უმრავლესობა არის ინდივიდუალური ტურისტი და მხოლოდ მცირე პროცენტი მოდის ორგანიზებულ ტურისტულ ჯგუფებზე, თუმცა უკანასკნელი წლების განმავლობაში ორგანიზებული ტურისტული ჯგუფების რაოდენობა თანდათან გაიზარდა. 2003-2006 წლებში ორგანიზებული ტურისტული ჯგუფების პროცენტი შეადგენდა 16%-ს, ხოლო 2007-2011 წლებში ეს ციფრი გაუტოლდა 23%-ს.

დ) 2011 წელს პარკის ვიზიტორების 66% შეადგენდა ადგილობრივ ვიზიტორებს, მათგან უმეტესობას წარმოადგენდა ერთდღიანი ტურისტები. უცხოელი ვიზიტორების უმეტესობას 2008 –2011 წლებში შეადგენდნენ ვიზიტორები ისრაელიდან (2011 წელს 40%). დანარჩენები ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებიდან, ასევე მნიშვნელოვნად იზრდება ტურისტების რაოდენობა აღმოსავლეთ ევროპიდან;

ე) პარკში ყველაზე აქტიური ტურისტული სეზონი ტრადიციულად გრძელდება აპრილიდან ნოემბრამდე, სეზონის პიკი არის ივლისი-სექტემბერი. ვიზიტორთა უმეტესობა ჩამოდის აგვისტოში, როდესაც ვიზიტორთა რაოდენობა ორმაგდება და ზოგიერთი წლის განმავლობაში გასამმაგდა კიდევ სეზონის დასაწყისთან შედარებით;

ვ) პარკის მოსანახულებლად მთავარი მოტივაცია, როგორც ეს აღნიშნულია ვიზიტორთა გამოკითხვებში, არის: 1) ფლორა, ფაუნა და ბიომრავალფეროვნება, 2) პარკის ლანდშაფტები, 3) მოგზაურობის კარგი და უსაფრთხო შესაძლებლობა, ასევე ადგილობრივი ტრადიციები და კულტურული მემკვიდრეობა. ამ კვლევის შედეგები შეესაბამება დღევანდელ ტურისტულ პროდუქტს, რომელსაც პარკი სთავაზობს ვიზიტორებს.

5. ვიზიტორების დახასიათება მიზნობრივი ჯგუფების მიხედვით

ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ვიზიტორთა უმეტესობა ქვემოთ ჩამოთვლილ სამიზნე ჯგუფებს მიეკუთვნება:

ა) ქვეითი ვიზიტორები. ქვეითი ვიზიტორები ჩვეულებისამებრ არიან ახალგაზრდა ინდივიდუალურად მოგზაური უცხოელები, რომლებიც მარტო ან 2 – 4-კაციანი მცირე ჯგუფების სახით მოგზაურობენ, ისინი ძირითადად მოგზაურობენ შეზღუდული ბიუჯეტით და ამჯობინებენ მარტო მოგზაურობას პარკის მიერ შეთავაზებული ყველანაირი გამყოლის ან სხვა მომსახურების გარეშე. მათი მთავარი ინტერესია ისიამოვნონ პარკის პირველქმნილი ბუნებრივი გარემოთი, მთის პეიზაჟებით და მიიღონ სიამოვნება ფეხით ლაშქრობისას. ღამის გასათევად ამჯობინებენ კარვებს და ხშირად რჩებიან პარკში 2-3 დღის განმავლობაში;

ბ) ტურ-ოპერატორების ტური. პარკის ადმინისტრაცია თანამშრომლობს საქართველოს ტურ-ოპერატორებთან. ისინი ვიზიტორებს სთავაზობენ პარკს, როგორც ცალკე არსებულ პროდუქტს ან პარკის ვიზიტს რთავენ უფრო ხანგრძლივი ტურის პროგრამაში, მაგ., სამცხე-ჯავახეთის რეგიონში. ტურისტული ჯგუფის მონაწილეები სხვადასხვა ეროვნების, ასაკის, პროფესიის ადამიანები არიან. ჯგუფის მოცულობა შეადგენს 2-15 ადამიანს. ტურ-ოპერატორებთან ერთად მოგზაური ადამიანების ძირითადი ინტერესი არის ფეხით და ცხენით ლაშქრობა; ისინი იყენებენ მომსახურების უმეტეს სახეობას და რჩებიან პარკში ერთიდან რამდენიმე დღემდე.

გ) ექსპატრიატები. ექსპატრიატები არიან უცხოელები, რომლებიც ცხოვრობენ თბილისში ან საქართველოს ნებისმიერ სხვა ნაწილში და მოდიან პარკში ძირითადად შაბათ-კვირას ინდივიდუალურად ან ორგანიზებული ტურისტული ჯგუფების სახით. მათი მოტივაციაა ქალაქის ცხოვრებისგან, სამსახურისგან დასვენება, ეროვნული პარკის დამამშვიდებელი გარემოთი სიამოვნების მიღება და ადგილობრივი კულტურის გაცნობა. ჩვეულებრივ ისინი ქმნიან 2-10-კაციან ჯგუფებს და სარგებლობენ პარკის და მისი ბიზნესპარტნიორების მიერ შეთავაზებული მომსახურებით;

დ) სხვა ინდივიდუალური ვიზიტორები. ჯგუფი „სხვა ინდივიდუალური ვიზიტორები“ ძირითადად

შედეგზე შუა ხნის და ხანშიშესული უცხოელი ინდივიდუალის ვიზიტორებისაგან, თუმცა, მათ უყვართ თავიანთი მოგზაურობის დამოუკიდებლად ორგანიზება, სურთ ისარგებლონ უფრო მეტი კომფორტით, ვიდრე ქვეით ვიზიტორებს და ხშირად იყენებენ პარკის გამყოლის მომსახურებას, ცხენის დაქირავებასა და სხვა შეთავაზებებს. ვიზიტორების ამ ჯგუფს აქვს ადგილობრივი ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის ღრმა ინტერესი და, აქედან გამომდინარე, უფრო დაინტერესებულნი არიან კულტურული ტურებით ვიდრე უბრალოდ ბუნებრივ გარემოში დასვენებით, ისინი ასევე მზად არიან გაატარონ რამდენიმე დღე პარკის რეგიონში;

ე) დამსვენებლები. დამსვენებლები არიან საქართველოს მოქალაქეები, რომლებიც ატარებენ თავიანთ შვებულებას პარკის მახლობლად, ძირითადად ნუნისში, ბორჯომში ან აბასთუმანში. ისინი ღამეს ათევენ ნათესავებთან ან ქირაობენ კერძო სახლებს. ეს არის ძირითადად ოჯახები, რომლებიც ჩამოდიან შვილებთან ერთად და დაინტერესებულნი არიან ადგილი, შედარებით მოკლე პეიზაჟური ლაშქრობებით, პიკნიკით ან კემპინგით. ზოგიერთი მათგანი, ვისაც შედარებით უფროსკლასელი შვილები ჰყავთ, დაინტერესებულია უფრო სპორტული ღონისძიებებით;

ვ) შაბათ-კვირით გამსვლელები. შაბათ-კვირით გამსვლელები არიან საქართველოს მოქალაქეები, ქალაქის მაცხოვრებლები, ძირითადად 20 წლის ასაკის, სტუდენტები და ახალგაზრდა პროფესიონალები – ვინც მიდის პარკში შედარებით დიდ ჯგუფებად – 10 კაცამდე; მათი მიზანია დაისვენონ ქალაქის ყოველდღიური ცხოვრებისაგან, ან აღნიშნონ განსაკუთრებული შემთხვევები ბუნებაში. ისინი დაინტერესებულნი არიან ფეხით ლაშქრობით, პიკნიკებით და წვეულების მსგავსი გარემოთი. ჩვეულებრივ ისინი ჩერდებიან ტურისტულ თავშესაფრებში, მაგრამ ხანდახან სარგებლობენ პარკის მიერ შეთავაზებული სხვა მომსახურებითაც;

ზ) ოჯახები. სამიზნე ჯგუფი „ოჯახები“ უფრო მცირე ზომისაა, ვიდრე „დამსვენებლები“. განსხვავება მდგომარეობს იმაში, რომ არ არის აუცილებელი რომ ოჯახებმა გაატარონ ზაფხული პარკის რეგიონში და ისინი შესაძლოა უფრო შორიდანაც მოდიოდნენ. ხშირად პარკის მონახულება ჩართულია რეგიონის უფრო ხანგრძლივ ტურში, ამიტომ პარკში გაჩერება შეზღუდულია რამდენიმე საათამდე და მოიცავს მხოლოდ ერთ დღეს. ოჯახები, ისევე როგორც არდადეგებზე მყოფნი, დაინტერესებულნი არიან მოკლე ლაშქრობებით, პიკნიკით, ბავშვებისათვის საგანმანათლებლო და რეკრეაციული ღონისძიებებით.

თ) კორპორატიული ჯგუფები. უფრო დიდი მასშტაბის, დასავლური ტიპის და საერთაშორისო კომპანიები, რომლებიც ფუნქციონირებენ ქვეყანაში, ხშირად აწყობენ ტურებს თავიანთი თანამშრომლებისათვის. ეს ვიზიტები ჩვეულებისამებრ ორგანიზებულია წინასწარ დიდი ხნით ადრე და ჯგუფის სიდიდე მერყეობს 10 – 15 კაცამდე. ამგვარი ვიზიტებისათვის საჭიროა მაღალი ხარისხის ორგანიზაციული და ტურისტული მომსახურება, რისთვისაც კომპანიები შესაბამისად იხდიან;

ი) სასკოლო ჯგუფები. სასკოლო ჯგუფები, როგორც წესი, ორგანიზებულია სკოლის ადმინისტრაციის მიერ. ყველა ასაკობრივი ჯგუფი დაინტერესებულია საგანმანათლებლო ღონისძიებებით, რომელიც შესაბამისია თითოეულ ასაკობრივი ჯგუფისთვის. უფრო ხშირად სასკოლო ჯგუფები ატარებენ პარკში მხოლოდ ერთ დღეს და არ რჩებიან ღამის გასათევად, მაგრამ საჭიროებენ საინტერპრეტაციო მომსახურებას პარკისაგან. სხვა ტიპის სასკოლო ჯგუფები მოდიან დასასვენებლად, სალაშქროდ, სპორტული ღონისძიებებისათვის და თავგადასავლებისათვის;

კ) ორგანიზებული ბანაკები. ბანაკები ორგანიზებულია სხვადასხვა გარე ორგანიზაციების მიერ, პარკი უზრუნველყოფს მათ საკემპინგე სივრცით და საჭიროებისამებრ უწყევს საგანმანათლებლო დახმარებას;

ლ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკის აწყურის უბანთან მდებარეობს ეკოსაგანმანათლებლო ბანაკი, რომლის ფუნქციაა გარემოსდაცვითი ცნობიერების ამაღლების ხელშეწყობა მოსწავლე-ახალგაზრდებში. ამჟამად ბანაკი გაცემულია იჯარით.

6. მომსახურებებისა და შეთავაზებების სარგებლობის დონე

ა) ბილიკების გამოყენება

ა.ა) 2010 წელს ყველაზე პოპულარული ბილიკები იყო ბილიკი №1 (ვიზიტორთა 18%-მა ისარგებლა ამ ბილიკით), №3 (21%), №6 (32%), №7 (14%) და ქვაბისხევის ხეობა (11%). შედარებით ნაკლებ პოპულარულია ბილიკები № 2,4,5,8 და 9 მათი სირთულისა და ხანგრძლივობის გამო;

ა.ბ) ამ ბილიკებზე არ არის ინფრასტრუქტურა, როგორიცაა თავშესაფრები დიდ მანძილზე (№4 და №5) ასევე ზოგი მათგანი გამოირჩევა სპეციფიკურობით (ბილიკი №8);

ბ) ვიზიტორების მიერ გამოყენებული მომსახურების სახეები

ბ.ა) 2011 წელს 1 896 ვიზიტორმა ისარგებლა ეროვნული პარკის ტურისტული მომსახურებით:

- საკემპინგე ადგილები, 1 238 ვიზიტორი;
- ტურისტული თავშესაფრები, 495 ვიზიტორი;
- აღჭურვილობის გაქირავება, 152 ვიზიტორი;
- სამთო ველოსიპედები, 1 ვიზიტორი;

ბ.ბ) 2011 წელს საკემპინგე ადგილების გაქირავების რაოდენობამ შეადგენდა 619;

ბ.გ) 540 ვიზიტორმა ისარგებლა ტურისტული თავშესაფრით ღამის გასათევად.

7. ტურიზმიდან და ვიზიტორთა მომსახურებიდან მიღებული შემოსავალი

ა) ეროვნულ პარკში ფასების სისტემა

ამჟამად არ არსებობს ეროვნულ პარკში შესვლის გადასახადი. ვიზიტორები იხდიან გადასახადს მხოლოდ პარკის მიერ მოწოდებული მომსახურებისათვის, როგორცაა: ღამისთევა ტურისტულ თავშესაფრში და კარავში, ცხენები, გამყოლები, სამთო ველოსიპედები და აღჭურვილობის გაქირავება. არ არის გადასახადი დაჯავშნაზე. ფასები ფიქსირებულია, თუმცა 10-კაციან ჯგუფებზე არის გარკვეული ფასდაკლება. არ არის განსაკუთრებული შეთავაზება ტუროპერატორებისათვის ან მომსახურების საათობრივი ანაზღაურება;

ბ) დაცული ტერიტორიების ვიზიტორებისაგან მიღებული შემოსავალი: ვიზიტორთა მომსახურებიდან მიღებული შემოსავალი დაცულ ტერიტორიებში 2007-2011 წლებში შეადგენდა:

წელი:		2007	2008	2009	2010	2011
შესვლის საფასური		2 246	–	–	–	–
ღამისთევა	კარავი	5 295	2 770	5 465	2 977	3 095
	თავშესაფარი	3 120	2 680	1 550	3 480	5 400
	სასტუმრო	1 560	60	–	–	–
ცხენი		5 695	4 000	4 800	8 130	–
გიდი		4 884	3 795	2 450	4 105	–
საკემპინგე და სალაშქრო აღჭურვილობა		482	262	650	1 102	985
სამთო ველოსიპედი		–	–	–	200	50
საკონფერენციო დარბაზი		–	200	650	700	–
სხვა		–	5	0	0	337,50
სულ		23 282	13 772	15 565	20 694	9 867,50

გ) 2011 წელს ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკს არ ჰქონდა ხელშეკრულება გაფორმებული მომსახურებების მომწოდებლებთან (გიდის მომსახურება, ცხენით მომსახურება). შესაბამისად, შემოსავალი ამ მომსახურებებიდან არ შემოსულა ეროვნული პარკის ადმინისტრაციაში.

8. კომუნიკაცია და მარკეტინგი

ა) ძირითადი მარკეტინგული და სარეკლამო ქმედებები ადგილობრივ და საერთაშორისო დონეზე ხორციელდება ცენტრალიზებულად დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ. სააგენტო იყენებს მარკეტინგული საშუალებების უმეტესობას, როგორცაა ტელევიზია, პრესტურები, საერთაშორისო ბაზრობები, გაცნობითი ტურები, საინფორმაციო მასალის გავრცელება და ინტერნეტი. როგორც ეს აღნიშნული იყო თავში (). პარკს აქვს თავისი საკუთარი ვებგვერდი www.borjomi-kharagauli-np.ge ან www.nationalpark.ge, რომელზეც განთავსებულია ინფორმაცია პარკის შესახებ, მისი ისტორია, შეთავაზებული მომსახურებები და საშუალებები. დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ვებგვერდზე – www.apa.gov.ge ასევე განთავსებულია ინფორმაცია ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების შესახებ;

ბ) ყველაზე პოპულარულ ელექტრონულ ენციკლოპედიაში – Wikipedia.org – ნახსენებია ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი, თუმცა ინფორმაცია ძალიან მწირი და ელემენტარულია, მასში არ არის ინფორმაცია ტურისტულ შეთავაზებებზე. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის შესახებ ინფორმაციის მოძიება ასევე შესაძლებელია PAN Park- ების ვებგვერდზე www.panparks.org;

გ) 2010 წლის მონაცემების მიხედვით, ეროვნული პარკის ვიზიტორებისათვის ინფორმაციის მოპოვების ძირითადი წყარო არის პირადი რეკომენდაციები (43%). ინტერნეტი, ბროშურები და მეგზურები საქართველოს შესახებ ასევე წარმოადგენენ ინფორმაციის მნიშვნელოვან წყაროს.

9. ვიზიტორების მართვა

ა) ვიზიტორები რეგისტრაციისათვის მიდიან ბორჯომში ან ხარაგაულში არსებულ ვიზიტორთა ცენტრებში, სადაც იღებენ ინფორმაციას, საღამებრო რუკას, ასევე ყიდულობენ მომსახურებას. ამ ეტაპზე შეუძლებელია რეგისტრაცია პირდაპირ პარკის შესასვლელებში, თუმცა ვიზიტორთა რაოდენობის ზრდასთან ერთად საჭირო ხდება რეგისტრაციის უფრო მარტივი სისტემის დანერგვა, როდესაც ვიზიტორს საშუალება ექნება რეგისტრაცია პირდაპირ მარშრუტის დასაწყისში გაიაროს, ამისათვის საჭირო იქნება დამატებითი ფინანსური და ადამიანური რესურსი;

ბ) დაცულ ტერიტორიებზე არსებობს ქცევის წესები, რომლებიც განთავსებულია აბრეშზე პარკის შესასვლელებთან. ვიზიტორები ასევე ღებულობენ ბროშურას პარკის შესახებ, როდესაც ჯავშნიან თავიანთ მოგზაურობას ან შედიან პარკში ერთდღიანი ვიზიტით, სადაც განთავსებულია ძირითადი ინფორმაცია პარკზე, მის საშუალებებზე და პარკში ქცევის წესებზე, მოცემულია ასევე გარკვეული რეკომენდაციები, თუ როგორ შეიძლება მაქსიმალურად ვისიამოვნოთ ველური ბუნებით;

გ) შეზღუდვები ცეცხლის დანთებაზე, ღამის კარავში გათევაზე, ტურისტული თავშესაფრებით სარგებლობაზე და ა.შ. მითითებულია საინფორმაციო მასალაში, რომელიც ეძლევა ვიზიტორს რეგისტრაციის დროს. ცეცხლის დანთება აკრძალულია, გარდა სპეციალურად გამოყოფილი ადგილებისა, რომლებიც მდებარეობენ თავშესაფრებთან და საკემპინგე ადგილებზე. გამომდინარე იქიდან, რომ ყველა ტურისტული თავშესაფარი „თვითმომსახურებადია“, ვიზიტორები პასუხისმგებლები არიან დასუფთავებაზე და ნაგვის განთავსებაზე ინსტრუქციების შესაბამისად. ტურისტულ თავშესაფრებში არ არის დაშვებული მოწევა.

10. ვიზიტორთა მომსახურების მართვა

დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას ჰყავს ვიზიტორთა მომსახურების სპეციალისტები სრულ განაკვეთზე: მათგან ნაწილი არის ბორჯომის ოფისში, ხოლო ნაწილი ხარაგაულის ოფისში. ვიზიტორთა მომსახურების სპეციალისტების ძირითადი ფუნქციები და მოვალეობებია:

ა) ვიზიტორთა პროგრამაზე ზოგადი პასუხისმგებლობა;

ბ) ვიზიტორთა ინფრასტრუქტურისა და ვიზიტორთა პროგრამის გაძლიერება;

გ) ვიზიტორების უზრუნველყოფა ეკოტურისტული მომსახურებით დაცულ ტერიტორიებზე;

დ) პარკის ადმინისტრაციის ვიზიტორთა ცენტრის ფუნქციონირება;

ე) საინფორმაციო მასალის მომზადება და გავრცელება.

11. გიდის მომსახურება

ეროვნული პარკი უზრუნველყოფს გიდის მომსახურებას დამოუკიდებელ გამყოლთა ქსელის მეშვეობით, დაცული ტერიტორიების მიმდებარე მოსახლეობიდან.

12. ტურიზმსა და ვიზიტორთა მომსახურებასთან დაკავშირებული პრობლემები და შესაძლებლობები

ა) შემოსავალი

ა.ა) ამჟამად ეროვნული პარკის ტურისტული მომსახურებიდან მიღებული შემოსავალი საკმაოდ დაბალია. არ არსებობს შესვლის გადასახადი, ვიზიტორები იხდიან მიწოდებული სერვისის მომსახურებების გადასახადს, როგორცაა ღამისთევის გადასახადი, სავლე აღჭურვილობის და სამთოველოსიპედების გაქირავების თანხა. გიდის და ცხენით მომსახურებიდან პარკს არ აქვს შემოსავალი;

ა.ბ) იმისათვის, რომ მოხდეს პარკის შემოსავლების ზრდა, საჭიროა შეთავაზებების გაფართოება. უნდა დამზადდეს გასაყიდი პროდუქცია: სუვენირები პარკზე და რეგიონზე, ქუდები და მაისურები ეროვნული პარკის ლოგოთი, ბროშურები ეროვნული პარკის მცენარეების, ცხოველებისა და ფრინველების შესახებ. ფილმები ეროვნული პარკის შესახებ, Puzzle-ები ბავშვებისათვის;

ა.გ) ამ ეტაპზე პარკის ვიზიტორთა ცენტრში ქირავდება საძილე ტომრები, ზურგჩანთები და კარვები, უნდა მოხდეს პარალონების, საჭმლის მოსამზადებელი აღჭურვილობის, საღამქრო ჯოხების, საწვიმრების, ბინოკლების, კომპასებისა და GPS-ების გაქირავება;

ა.დ) ამ ეტაპზე სასურველი არაა შესვლის გადასახადის შემოღება, მნიშვნელოვანია, რომ მოქმედებს შემოწირულობის სისტემა. პარკის ვიზიტორთა ცენტრებში მოთავსებულია შემოწირულობის ყუთები და შესვლის გადასახადის სანაცვლოდ ვიზიტორებს შესაძლებლობა აქვთ სურვილისამებრ გაიღონ შემოწირულობა. ასევე, პარკის შესასვლელებში მოეწეოს ავტოსადგომი და შესაძლებელია დაწესდეს პარკინგის გადასახადი.

ა.ე) უნდა ამოქმედდეს ვიზიტორთა ცენტრში არსებული სასტუმრო და კაფეტერია. სასტუმრო და კაფეტერია გარემონტებულია, საჭიროებს ინვენტარით აღჭურვას, რის შემდეგაც მოხდება მისი მართვის უფლებით გაცემა კანონის შესაბამისად.

ა.ვ) დამატებითი ინფრასტრუქტურის შექმნა, როგორცაა მარტივი ბილიკი, რომელზეც იქნება კეთილმოწყობილი თავშესაფარი, ხელს შეუწყობს შემოსავლების ზრდას;

ა.ზ) ბილიკის მოწყობა შესაძლებელია ქვაბისხევის ხეობაში, ბილიკის გასწვრივ სასურველია აშენდეს ტურისტული თავშესაფარი, რომელიც განსხვავებული იქნება არსებული თავშესაფრებისაგან, ეგრეთ წოდებული პრივატ თავშესაფარი და იტევდეს 5-7 კაცამდე. იგი უნდა იყოს საჭირო ინვენტარით და სველი წერტილით აღჭურვილი. ასევე უნდა არსებობდეს მარტივი ტიპის სამზარეულო. თავშესაფარი უნდა იკეტებოდეს. ეს მომსახურება გათვლილი იქნება ოჯახებზე და მცირე ჯგუფებზე;

ბ) გიდის მომსახურების არასტაბილურობა

გიდის მომსახურებას არ აქვს ორგანიზებული სახე. გიდები მოქმედებენ დამოუკიდებლად, არ არსებობს არანაირი კავშირი ან ასოციაცია. შესაბამისად ვერ ხერხდება მათთვის საჭირო განათლების მიცემა. გარდა ამისა, პარკში არ შემოდის არანაირი შემოსავალი ამ მომსახურებიდან. სასურველია კერძო ინიციატივა გიდების მომსახურების შექმნასთან დაკავშირებით, როგორცაა გიდების ასოციაცია, ფიზიკური ან იურიდიული პირის ინტერესი, რომელიც მონაწილეობას მიიღებს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ გამოცხადებულ ტენდერში;

გ) ნიშნულებისა და საინფორმაციო დაფების განთავსება

ნიშნულები და საინფორმაციო დაფები ეროვნული პარკის ფარგლებს გარეთ, ქალაქის ცენტრში ან მთავარი გზების გასწვრივ საჭიროებს განახლებას. ბორჯომის ცენტრში, ავტობუსის სადგურთან და რკინიგზის სადგურთან უნდა განთავსდეს მცირე საინფორმაციო ნიშნულები, რომელზეც მითითებულ იქნება მანძილი ეროვნული პარკის ვიზიტორთა ცენტრამდე;

დ) ინფრასტრუქტურის მოვლა-პატრონობა და გარემოს ხარისხი ვიზიტორებისათვის

დ.ა) არსებული 4 ტურისტული თავშესაფარი საჭიროებს ყოველწლიურად შეკეთებას და განახლებას.

ელემენტარული ავეჯით აღჭურვას. თავშესაფრებთან ცეცხლის დასანთები, საპიკნიკე ადგილების და საველე საშხაპეების მოწყობას;

დ.ბ) ბილიკების მარკირების სისტემა ადეკვატურია. თუმცა საჭიროა ტექნიკური თვალსაზრისით გაუმჯობესება, რაც გულისხმობს ეროვნული პარკის ალპურ ნაწილში უფრო გამძლე და ხშირ მარკირებას. ყოველ წელს, ახალი ტურისტული სეზონის დაწყებისას საჭიროა ბილიკის ყველა ნიშნულის შემოწმება, ანალიზი, ბიუჯეტის შემუშავება და შეკეთება;

დ.გ) საპიკნიკე ადგილები საჭიროებს შეკეთებას, ზოგი კი თავიდან აშენებას.

ხელახლა ასაშენებელია 4 საპიკნიკე ადგილი №7 ბილიკის გასწვრივ; 3 საპიკნიკე ამარათის, სახვლარის და დიდმაღალას ტურისტულ თავშესაფრებთან; 7 საპიკნიკე რეინჯერთა საგულშაფოებთან (მარელისი, აბასთუმანი, ნუნისი, ზანავი); სამი საპიკნიკე აწყურის საგულშაფოსთან შესაკეთებელია;

დ.დ) ბილიკებთან არსებული საინფორმაციო დაფები უნდა შეიცვალოს ახალი დაფებით, რაზეც მითითებული იქნება პარკის აშკამინდელი ტერიტორია, პარკის ბილიკების აღწერა და პარკის ფარგლებში ქცევის წესები. დაფები უნდა განთავსდეს პარკის ტერიტორიაზე ყველა დასასვენებელ ადგილას;

დ.ე) ვიზიტორები პასუხისმგებლები არიან დაასუფთავონ მათ მიერვე დანაგვიანებული ტერიტორია, არ დატოვონ ნაგავი თავშესაფრებში, საპიკნიკე და საკემპინგე ადგილებთან, რათა შეინარჩუნონ პარკის ტერიტორია სუფთა მდგომარეობაში. მიუხედავად ამისა, ჯერ კიდევ არსებობს ნაგვის პრობლემა პარკის ფარგლებში, საჭიროა შემუშავდეს ნარჩენების მენეჯმენტის შესაბამისი გეგმა პარკისათვის;

დ.ვ) დანერგილი უნდა იქნეს ხარისხის მართვის სისტემა, რათა ნაგავთან და პარკის ინფრასტრუქტურის მოვლა-პატრონობასთან დაკავშირებული პრობლემა იდენტიფიცირებული და მოგვარებულ იქნეს.

13. დამატებითი ინფრასტრუქტურა და შეთავაზებები

არსებული ტურისტული ინფრასტრუქტურა შეესაბამება ტურისტების რაოდენობას, თუმცა არსებობს ტურისტული შეთავაზების გაფართოების პოტენციალი:

ა) საჭიროა დაიგეგმოს უფრო მოკლემანძილანი ბილიკები შესაბამისი ინფრასტრუქტურით ოჯახებისათვის. ბილიკების არსებული ქსელი და ტურისტული თავშესაფრები არ წარმოადგენს კარგ შეთავაზებას ოჯახებისა და ვიზიტორთა ჯგუფებისათვის, ვისაც სურთ მოკლე მანძილზე ფეხით სიარული ან რამდენიმე კილომეტრის ცხენით გავლა და ბუნებაში დამისთევა. სასურველია მოეწყოს განსაკუთრებული ინფრასტრუქტურა ბილიკის საწყის ადგილას, მაგალითად, ქვებისხევის ხეობაში, ასევე №4 და №5 ბილიკების სრული დატვირთვისათვის უნდა მომზადდეს სპეციალური პროგრამები, მაგალითად, სამთო-ველოტურის განვითარება №5 ბილიკზე და სათავგადასავლო ტურის შეთავაზება №4 ბილიკზე.

ბ) საჭიროა მოეწყოს საკემპინგე ადგილები თანამდებროვე დიზაინით: ერთადერთი ადგილი, სადაც დასაშვებია კემპინგი, არის ტურისტული თავშესაფრების მიმდებარე ადგილები და პარკის შესასვლელთან რეინჯერების სადგურის გვერდით. ამის მთავარი მიზეზია ისეთი ძირითადი ინფრასტრუქტურის არსებობა, როგორიცაა წყალი და ტუალეტები. გამომდინარე იქიდან, რომ ყველა თავშესაფარი განლაგებულია მთებში, დაახლოებით ბილიკის საწყისი წერტილიდან 14-16 კმ-ის დაშორებით, რეკომენდებულია უფრო მოკლე მანძილზე (ბილიკის საწყისი წერტილიდან 5-10 კმ-ზე) მოეწყოს თანამდებროვე საკემპინგე ადგილები (წყლით, ტუალეტით და საშხაპეებით, ღია ცეცხლის დასანთები ადგილით);

გ) ბიომრავალფეროვნება არის ის უპირველესი მიზეზი, რის გამოც ვიზიტორები მოდიან ეროვნულ პარკში და ეს ხდება ძირითადად ველური ბუნების გამო, მაგრამ ასევე უნდა გაიზარდოს ვიზიტორების დაინტერესება ადგილობრივი ტრადიციებითა და წეს-ჩვეულებებით, რაც განაპირობებს ამ ტერიტორიის შემდგომ განვითარებას. ამის გაკეთება შესაძლებელია მომსახურების ხარისხისა და მრავალფეროვნების გაზრდის მეშვეობით, რომელიც შესაბამისი იქნება პანპარკების სტანდარტებთან სერტიფიცირების მოსაპოვებლად;

დ) პარკის ფარგლებში ყველაზე შთამბეჭდავი არის კულტურული ტური ცხოვრების ტრადიციულ წესებზე, რომელიც დაფუძნებულ იქნება საქონლის საზაფხულო სამოვრებზე ცხოვრების წესზე. არის ასევე სხვა ქმედებები, რომელიც უკავშირდება პარკის მიმდებარედ ბევრ ადგილას მინერალური წყლის არსებობას და რომელიც შესაძლებელია განხილულ იქნეს როგორც პოტენციური საფუძველი მომავალი კულტურული ტურებისათვის;

ე) პარკის დამახასიათებელი რელიეფის გამო, შემოთავაზებები ზამთრის სეზონისათვის შეზღუდულია,

მაგრამ საჭიროა მათი პოტენციალის შეფასება გრძელვადიანი პერსპექტივით. ეროვნულ პარკში შესაძლებელია განვითარდეს ზამთრის ტურისტული პროდუქტი, როგორცაა თოვლის ფეხსაცმელებით გადაადგილება, შესაძლებელია როგორც ერთდღიანი, ასევე ორდღიანი ტურის განვითარება, ორდღიანი ტურის შემთხვევაში საჭირო იქნება დამატებითი ინფრასტრუქტურის შექმნა, როგორცაა უფრო მეტად კომფორტული თავშესაფარი.

14. პოტენციური მიზნობრივი ჯგუფები

ეროვნულ პარკს გააჩნია დიდი პოტენციალი მიიზიდოს ვიზიტორთა დიდი რაოდენობა მრავალფეროვანი ტურისტული პროდუქტის შეთავაზებებისა და შესაბამისი ინფორმაციის გავრცელების საშუალებით. არსებული მიზნობრივი ჯგუფების გარდა პოტენციური ახალი ჯგუფები და შეთავაზებები, რომლებიც შესაძლოა მათ მიეწოდოს:

ა) ადგილობრივი ფასეულობების (უნიკალურობის) მოყვარულები. ამ ჯგუფს მიეკუთვნებიან უცხოელი ვიზიტორები, რომლებიც მოგზაურობენ როგორც ინდივიდუალურად, ასევე ორგანიზებული ტურისტული ჯგუფების სახით, დაინტერესებული არიან გაეცნონ ეგზოტიკურ ადგილობრივ ტრადიციებს და კულტურას, რეგიონის უნიკალურ ფასეულობებს, პარკში და მის დამხმარე ზონაში უფრო დიდი ხნით დარჩენის და კულტურულ, ტრადიციულ და საგანმანათლებლო ღონისძიებებში მონაწილეობის შედეგად. პოტენციური შეთავაზება მოიცავს ტრადიციულ ადგილობრივად ორგანიზებულ ტურებსა და შეხვედრებს, სადეგუსტაციო ტურებს, ადგილობრივი პროდუქტის გაყიდვასა და ხალხური შემოქმედების ჩვენებას;

ბ) სხვადასხვა ასაკობრივ კატეგორიებში მაღალი, სტაბილური შემოსავლის მქონე პირები. ამ ჯგუფს მიეკუთვნებიან ვიზიტორები, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ეკოტურიზმით, ვისაც სურს ისიამოვნოს მშვიდი ბუნებით, პეიზაჟით, საშუალო დონის ფიზიკური დატვირთვით და კულტურული ადგილების საინფორმაციო მონახულებით საკმაოდ მაღალი დონის კომფორტის თანხლებით და სურთ ისარგებლონ პარკის მიერ შეთავაზებული მომსახურების ფართო სპექტრით და გააგრძელონ თავიანთი ვიზიტი პარკში რამდენიმე დღით. პოტენციური შეთავაზება მოიცავს ფეხით და ცხენით ზომიერ ლაშქრობას გამყოლის თანხლებით, ველური სამყაროს დასათვალიერებელ ტურებს, მინერალური წყლით გაჯანსაღებას, კულტურულ ტურებს, ტრადიციული ადგილობრივი პროდუქტის საჩვენებელ ტურებს, ადგილობრივი პროდუქტის შეძენას;

გ) ველური სამყაროს მოყვარულები. ესენი არიან უცხოელი და ადგილობრივი ვიზიტორები, რომელთაც გააჩნიათ ღრმა ინტერესი გაეცნონ პარკის ფლორასა და ფაუნას. ოჯახები, სტუდენტები ან შესაბამისი დარგის პროფესიონალები, ველური სამყაროს მოყვარული ენთუზიასტები, რომლებიც მიეკუთვნებიან სხვადასხვა ასაკობრივ კატეგორიას, ბუნების ფოტოგრაფები. პოტენციური შეთავაზება: ცხოველებზე და ფრინველებზე დაკვირვების ტურები, საინტერპრეტაციო ტურები, ინფორმაცია პარკის ფლორაზე და ბუნებაზე;

დ) გამაჯანსაღებელი ტურიზმი. რამდენიმე ადგილი პარკის მიმდებარედ ცნობილია როგორც გამაჯანსაღებელი კურორტი, მინერალური წყლების კარგად განვითარებული ინფრასტრუქტურით, ბუნებრივი თბილი წყლებით, სამედიცინო მომსახურებით და სასარგებლო კლიმატით. ეს საშუალებას აძლევს ვიზიტორთა განსაკუთრებულ სამიზნე ჯგუფებს, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ჯანმრთელობის გასაუმჯობესებელი დასვენებით, მოზიდულ იქნენ პარკში, რათა უზრუნველყოფილნი იყვნენ გამაჯანსაღებელი ღონისძიებებით პარკსა და მის დამხმარე ზონაში. პოტენციური შეთავაზება: სამედიცინო გამოკვლევა, ცხენით ლაშქრობის თერაპია, საშუალო დატვირთვის სეირნობა სუფთა ბუნებაში, მინერალური წყლით მკურნალობა, ცხელი წყაროების მონახულება, ეკოლოგიურად სუფთა, ადგილობრივად მოყვანილი საკვების შეთავაზება, ჯანმრთელობის პროდუქტისა და ეკოპროდუქტის გაყიდვები;

ე) თავგადასავლის მოყვარულები. შედარებით ახალგაზრდა, აქტიური ხალხი თავგადასავლის მოყვარულები, ვისაც სიამოვნებს დამაბული, ფიზიკური აქტივობა, ექსტრემალური სპორტი, ბუნების აქტიური შემეცნება, კემპინგი, ყველაფრის საკუთარი ხელით გაკეთება და არ სჭირდება კომფორტი. პოტენციური შეთავაზება: სამთო საველოსიპედო ტურები, ზამთარში თოვლში ფეხით სიარული, რთული და ხანგრძლივი ლაშქრობები, კლდეზე ცოცვა, ალპურვილობის გაქირავება;

ვ) მოხალისეთა სამუშაო ბანაკი. პარკს აქვს ყველა წინაპირობა, რომ უმასპინძლოს მეტად პოპულარულ საერთაშორისო „სამუშაო ბანაკებს“, რომელიც აერთიანებს საგანმანათლებლო ქმედებებს, რეკრეაციასა და ადგილობრივი მოსახლეობისათვის მოხალისედ მუშაობას. პოტენციური შეთავაზება: პარკის ტერიტორიაზე არის მოხალისედ მუშაობის საშუალება შემდეგ სფეროებში: გარემოსდაცვა, ბუნების კონსერვაცია, ეკოტურიზმის განვითარება, სოფლის მდგრადი განვითარება, საბუნებისმეტყველო განათლება;

ზ) მომლოცველები. რელიგიის მიმდევრები, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან მოინახულონ და

მონაწილეობა მიიღონ რელიგიურ რიტუალებში ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე არსებულ წმინდა ადგილებში – გაიარონ ის გზა, რომელიც გაიარა წმინდა ანდრია პირველწოდებულმა, მოინახულონ უძველესი მონასტრის ნანგრევები, ეკლესიები და წმინდა ადგილები. პოტენციური შეთავაზება: წმინდა ანდრია პირველწოდებულის ბილიკი, რელიგიური დღესასწაულები და განსაკუთრებული დღეები, რელიგიური სუვენირების გაყიდვა;

თ) მკვლევარები. საქართველოს უნივერსიტეტებთან და კვლევით ორგანიზაციებთან თანამშრომლობით პარკს შეუძლია გაუწიოს მომსახურება დაინტერესებულ სამიზნე ჯგუფებს – ბიოლოგიის, ეკოლოგიის, ბუნების კონსერვაციის, ტურიზმის მენეჯმენტის, სატყეოსა და სხვა შესაბამისი სფეროს სტუდენტებს საველე სამუშაოების განხორციელებაში, რომელიც გათვალისწინებულია მათი სასწავლო პროგრამით ან ინდივიდუალურ მკვლევარებს, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან ამ თემებით. პოტენციური შეთავაზება: პარკში შესვლის უფლების უზრუნველყოფა, ასევე საოფისე სივრცით, აღჭურვილობის დაქირავებითა და საცხოვრებელი ადგილით უზრუნველყოფა;

ი) შეზღუდული უნარის მქონე ადამიანები. ამჟამად პარკის ტერიტორია მიუღწევადია შეზღუდული უნარის მქონე ადამიანებისათვის; თუმცა შესაძლოა მომზადდეს ბილიკი და შემუშავდეს სპეციალური ტურები ამგვარი ადამიანებისათვის, ორგანიზებულ იქნება მომსახურება პარკის შესასვლელ ადგილებში და მის დამხმარე ზონაში. პოტენციური შეთავაზება: მოკლენიანი ვიზიტი პარკში მცირე ჯგუფებისა და ინდივიდუალებისათვის, მოკლევადიანი, მარტივი ლაშქრობა ცხენით, მინერალური წყლებით მკურნალობა, ადაპტირებული საგანმანათლებლო ღონისძიებები შეზღუდულ უნარის მქონე ბავშვებისათვის, ადგილობრივი პროდუქტის გაყიდვა.

კ) კომპანიის ტრენინგები. კომპანიები დაინტერესებული არიან გააუმჯობესონ თავიანთი თანამშრომლების შესაძლებლობები გუნდური მუშაობის, სტრესის აღმოფხვრის, კონფლიქტების მენეჯმენტის, პრობლემების გადაჭრის, კომუნიკაციისა და სხვა სახის ტრენინგების მეშვეობით. პოტენციური შეთავაზება: კორპორატიული სასწავლო პროგრამები, რომლებიც შემუშავებულია პროფესიონალებთან თანამშრომლობით, კულტურული ტურები, მოკლენიანი ლაშქრობები ფეხით ან ცხენით;

ლ) ღონისძიების დამსწრეები. ეს არის დიდი სამიზნე ჯგუფი, რომელიც შედგება პარკის მიმდებარედ მცხოვრები მოსახლეობისაგან და ვინც ძალიან იქნება დაინტერესებული დაესწროს სხვადასხვა რეკრეაციულ თუ გასართობ ღონისძიებას პარკში. დიდი ღონისძიებების მასშინძლობა მიიზიდავს ვიზიტორებს საქართველოს სხვადასხვა რაიონებიდან. პოტენციური შეთავაზება: კულტურული, საგანმანათლებლო და გასართობი ღონისძიებების კალენდარი, რომელიც ჰარმონიაში იქნება პარკის ბუნების კონსერვაციულ მიზნებთან.

15. საინტერპრეტაციო და საინფორმაციო მასალები

ა) პარკის საინტერპრეტაციო მიზნების მისაზღწევად ერთი 3 კმ-იანი ბილიკი არ არის საკმარისი ფართო სპექტრის საინტერპრეტაციო მასალის მისაწოდებლად (სხვა ბილიკებზე არ არსებობს საინტერპრეტაციო მასალა);

ბ) გამყოლები, რომელთაც პოტენციურად შეუძლიათ მიაწოდონ ზეპირი ინტერპრეტაცია ბილიკის შესახებ, იცვლებიან ყოველ სეზონზე და უმეტეს შემთხვევაში არიან დამწყები გამყოლები; ისინი პასიურები არიან ინტერპრეტაციის მიწოდების საკითხში, რადგან არ აქვთ საკმარისი გამოცდილება;

გ) არ არის საკმარისი საინფორმაციო მასალა პარკზე სხვადასხვა ასაკობრივ და ინტერესთა ჯგუფებისათვის, მაგ., ინფორმაცია ფლორაზე, ფაუნაზე და ა.შ, არაა საკმარისი. ერთადერთი საინფორმაციო მასალა პარკზე არის სალაშქრო რუკა, მარშრუტების აღწერით ასევე ეროვნული პარკის ვიზიტორთა ცენტრში არსებული საგამოფენო დარბაზი;

დ) გარდა სალაშქრო რუკებისა, ვიზიტორთა ცენტრში არ არის მასალა, რომელსაც ვიზიტორი თან წაიღებდა, მაგ., თემატური ბროშურები, წიგნები, საფოსტო ბარათები, ფილმები პარკის შესახებ.

ე) ამჟამინდელი ვიდეოფილმები ეროვნულ პარკზე არის ძალიან სამეცნიერო ხასიათის, რომელშიც ძირითადად ჩამოთვლილია პარკში არსებული ბუნებრივი ღირებულებები. სიუჟეტი არის გრძელი და არ იზიდავს ზოგადად ვიზიტორსა და სკოლის მოსწავლეებს, რომელთაც ჯერ კიდევ არ აქვთ გამოვლენილი ბიოლოგიის ან სხვა შესაბამისი მეცნიერების მიმართ ღრმა ინტერესი. სასურველია შეიქმნას შემეცნებითი ფილმები სხვადასხვა მიზნობრივი ჯგუფებისათვის.

16. ვიზიტორთა მართვა

ამჟამად ტურისტული სერვისის ყიდვა შესაძლებელია მხოლოდ ვიზიტორთა ცენტრებში. გამომდინარე იქიდან, რომ არსებული ტურისტული ბილიკები სხვადასხვა ადგილიდან იწყება, ტურების დაჯავშნა ან ორგანიზება სირთულეებთან არის დაკავშირებული. არსებული ვიზიტორების 99% პირველად მოდის ეროვნულ პარკის ვიზიტორთა ცენტრში და ვიზიტორთა სამსახური ახდენს ყველანაირი მომსახურების ორგანიზებას. მაგრამ არიან ვიზიტორები, რომლებიც პირდაპირ ბილიკის საწყის ადგილზე მიდიან, სადაც ვერ იღებენ შესაბამის სერვისს. ვიზიტორების რაოდენობის გაზრდა უფრო გააღრმავებს პრობლემას. შემოღებული უნდა იქნეს დაჯავშნისა და ორგანიზების უფრო მოქნილი სისტემა. ზოგიერთ ადგილებში, როგორცაა მაგალითად შესასვლელები, რომელიც მოშორებულია პარკის ვიზიტორთა ცენტრს, ვიზიტორს უნდა ჰქონდეს შესაძლებლობა მიიღოს საჭირო სერვისი ადგილზე და გადაიხადოს მომსახურების გადასახადი.

17. კომუნიკაცია და მარკეტინგი

ა) პარკის ვებგვერდი მოძველებულია და საჭიროებს ხელახალ დიზაინს, რათა იგი უფრო მიმზიდველი და ინტერაქტიული გახდეს. შეიცავდეს ინტერნეტის მეშვეობით დაჯავშნის საშუალებასა და ვიზიტორთათვის საკონტაქტო ინფორმაციას.

ბ) ასევე აუცილებელია სხვადასხვა სოციალურ ქსელზე (Facebook, Twitter) შეიქმნას ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის გვერდი.

18. ზემოქმედების მენეჯმენტი (გამტარუნარიანობა)

ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ძირითადი მიზანია ველური ბუნების კონსერვაცია. ტურიზმის განვითარებას მოაქვს სარგებელი ბუნების კონსერვაციისათვის, მაგრამ ამავე დროს აქვს გარკვეული მავნე ზემოქმედება ბუნებაზე. ვიზიტორების ამჟამინდელი რაოდენობა არ უქმნის არსებით საფრთხეს ბუნებას, მაგრამ რაოდენობის გაზრდამ შესაძლოა იმოქმედოს უარყოფითად ბიომრავალფეროვნებასა და პარკის ინფრასტრუქტურაზე. ვიზიტორთა რაოდენობის გაზრდასთან ერთად საჭიროა გაკეთდეს პარკის გამტარუნარიანობის სიღრმისეული კვლევა განსაკუთრებით ეკოლოგიურ ზემოქმედებასთან კავშირში. პარკის გამტარუნარიანობის შეფასება უნდა მოიცავდეს: ეკოლოგიურ შესაძლებლობას, ფიზიკურ პარამეტრებს, საშუალებების პარამეტრებს, სოციალურ შესაძლებლობას.

მუხლი 28. ეკოგანათლება

1. მიზნები და ამჟამინდელი ქმედებები

ა) დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიზანს წარმოადგენს სპეციალური ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება სხვადასხვა ასაკის მიზნობრივი ჯგუფებისთვის. ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამის მიზანია:

ა.ა) მოსახლეობის ფართო ფენების მიერ დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობისა და როლის გაზიარება როგორც ქვეყნის, ასევე ადამიანის მომავლისთვის და მათ მიერ ჩვენი ქვეყნის ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვის იდეის მხარდაჭერა;

ა.ბ) მოსახლეობის ფართო ფენებში მაღალი ეკოლოგიური ცნობიერების ჩამოყალიბება;

ა.გ) მოსახლეობის ჩართულობის მაღალი დონე გარემოსდაცვითი პრობლემების გადაწყვეტის მიზნით;

ა.დ) მოსახლეობის ფართო ფენების თანადგომა დაცულ ტერიტორიებზე ეკოლოგიური პირობების გაუმჯობესების ხელშეწყობის მიზნით;

ბ) ველური ბუნების და ეკოსისტემების სრული გაგებისთვის ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამა ითვალისწინებს ინტერპრეტაციის სხვადასხვა ფორმას. ხაზს უსვამს რა დაცული ტერიტორიების როლსა და მნიშვნელობას ბიომრავალფეროვნების დაცვის საქმიანობაში. პროგრამა მხარს უჭერს სკოლებში, უმაღლეს სასწავლებლებში მიმდინარე საგანმანათლებლო პროგრამებს გარემოს დაცვის შესახებ, ასევე მიზნობრივ და საინტერესო ინფორმაციის გავრცელებას ვიზიტორთა და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის;

გ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაცია დაარსების დღიდან თანამშრომლობს დამხმარე ზონის საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან, განსაკუთრებით ეს თანამშრომლობა გაღრმავდა 2003 წლიდან, როდესაც ეკოსაგანმანათლებლო სამსახურმა გაააქტიურა მუშაობა ამ კუთხით: მომზადდა და გავრცელდა საინფორმაციო მასალები – ბროშურები, სკოლის მოსწავლეებისთვის ეროვნული პარკის ასაწყობი რუკა,

შეიქმნა ბაზა ეკოგანათლებისთვის, ასევე პარკში გაიხსნა 3 კმ-იანი ეკოსაგანმანათლებლო ბილიკი, რომელიც აღჭურვილია საინფორმაციო და საინტერპრეტაციო დაფებით;

დ) აღსანიშნავია, რომ ეკოლოგიური განათლების მონაცემთა ბაზის განახლება მიმდინარეობს ყოველწლიურად, რაც გულისხმობს თანამედროვე ეკოშემეცნებითი მასალების მოძიებას და შენახვას. ძირითადად ინფორმაციის განახლება და შევსება ხდებოდა ევროპული სხვადასხვა ეროვნული პარკების გამოცდილების გაზიარებით. ამას ხელს უწყობს ტრადიცია, რომელიც დამკვიდრებულია ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში, კერძოდ, ყოველწლიურად ევროპის სხვადასხვა ქვეყნიდან ჩამოდიან მოხალისეები, რომლებიც მუშაობენ აღნიშნული მონაცემთა ბაზის განახლებაზე და სრულყოფაზე. უნდა აღინიშნოს, რომ 2006-2007 წლებში ეროვნულ პარკში მუშაობდა გერმანელი კონსულტანტი CIM-ის ექსპერტი, რომელმაც დიდი წვლილი შეიტანა მონაცემთა ბაზის გაუმჯობესებაში. ამავე პერიოდში გამოიცა ეკოლოგიური განათლების სახელმძღვანელო – „გზა ბუნებისაკენ“ სკოლის პედაგოგებისთვის, რომელიც ითვალისწინებს მეთოდებს და ეკოლოგიურ შემეცნებით თამაშებს, აგრეთვე რჩევებს, ბავშვების ბუნებაში გაყვანის და ჯგუფის ორგანიზების შესახებ;

ე) ასევე აღსანიშნავია, რომ ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციის წარმომადგენლები გამოცდილების გაზიარების მიზნით იმყოფებოდნენ საზღვარგარეთ, კერძოდ, ეკოგანათლების სამსახურის უფროსი იმყოფებოდა დიდ ბრიტანეთში, „Peak District“-ის ეროვნულ პარკში და ბულგარეთში „Central Balkans“-ის ეროვნულ პარკში. მიღებული გამოცდილება და ცოდნა ხელს უწყობს მათ მიერ დაგეგმილი ქმედებების განხორციელებას;

ვ) ყოველწლიურად აქტიურად იმართება ღონისძიებები სკოლებთან, ეროვნული პარკის დამხმარე ზონაში სხვადასხვა სახის ეკოლოგიური პრობლემის თემატიკით, როგორიცაა დაბინძურების პრობლემა, და ა.შ. პარკის ადმინისტრაცია მჭიდროდ თანამშრომლობს რეგიონში არსებულ NGO-ების სექტორთან, რაც აისახება ერთობლივ პროგრამებში და ღონისძიებებში;

ზ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი აქტიურად თანამშრომლობს რეგიონში არსებულ პროფესიულ სასწავლებლებთან, 2010 წელს ეროვნულ პარკში სასწავლო პრაქტიკა გაიწვია ბორჯომის პროფესიული სასწავლებლის 40 სტუდენტმა. მათ მონაწილეობა მიიღეს დასუფთავების აქციებში, შეაკეთეს საგანმანათლებლო ბილიკი;

თ) 2009 წელს განხორციელდა პროექტი დაცული ტერიტორიების სააგენტოსა და კავკასიის ბიზნესსკოლის ორგანიზებით, რომლის ფარგლებშიც კავკასიის ბიზნეს-სკოლის სტუდენტებმა შეაკეთეს მარელისში არსებული თავშესაფარი, საცეცხლური ადგილი, მოაწყვეს დასუფთავების აქცია და 2-დღიანი ეკოტური ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში;

ი) 2011 წელს ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში რამდენიმე საზაფხულო ბანაკი მოეწყო, მათ შორის იყო თბილისის ვარლდოლფის სკოლა, საქართველოს ტურიზმის ასოციაცია და ადგილობრივი სკოლები. ასევე ორგანიზაცია CENN და ამერიკის საელჩოს ინიციატივით. ზაფხულის განმავლობაში პარკის ადმინისტრაციასთან ერთად ეწყობოდა ერთობლივი დასუფთავების აქციები;

კ) 2008-2009-2010-2011 წლებში დაცული ტერიტორიების სააგენტოს წარმომადგენლების მიერ ჩატარდა ტრენინგები სკოლის პედაგოგებისთვის, რომელიც მიზნად ისახავდა პედაგოგების ინფორმირებას დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობისა და იქ არსებული რესურსის შესახებ, ასევე დაცული ტერიტორიების პოპულარიზაციას. ტრენინგებში მონაწილეობა მიიღო სულ 210 სკოლის 400-მდე პედაგოგმა, მათ შორის, ქ. ბორჯომის რაიონის 25 სკოლის 44 პედაგოგმა. 2011 წელს ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციის მიერ განხორციელებულ ეკოსაგანმანათლებლო ღონისძიებებში მონაწილე სკოლის მოსწავლეთა და მოზარდთა რაოდენობა იყო 5883, 2003–2007 წწ-ში – 1,100, ხოლო 2003 წელს – 230.

ლ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის დამხმარე ზონის სკოლებში 2011 წელს ჩატარდა 150-მდე ლექცია-სემინარი და პრეზენტაცია თემებზე: „საქართველოს დაცული ტერიტორიები“, „დაცულ ტერიტორიებზე დამკვიდრებული და აკრძალული საქმიანობები“, „ადგიანის ფაქტორის გავლენა დაცულ ტერიტორიებზე“, „გადაშენების პირას მყოფი ცხოველები და სამკურნალო თვისებების მქონე მცენარეები ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკში“;

მ) 2011 წელს ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციის წარმომადგენლების მიერ მოსახლეობის ეკოსაგანმანათლებლო ცნობიერების ამაღლების მიზნით ჩატარებულ ღონისძიებებში მონაწილეობა მიიღო 5873-მა ადამიანმა, რაც დაახლოებით 25-ჯერ აღემატება 2003 წლის მაჩვენებელს (230 კაცი);

ნ) დღევანდელი მდგომარეობით ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციის მიერ განხორციელებულ ეკოსაგანმანათლებლო საქმიანობებში ჩაერთო 45 სკოლა, მათ შორის: ქ. ბორჯომში – 12 სკოლა, ხარაგაულში – 20 სკოლა, ახალციხეში – 4 სკოლა, ადიგენში – 4 სკოლა, ხაშურში – 4 სკოლა, ბაღდათში – 1 სკოლა;

ო) დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას გააჩნია საჭირო ინფრასტრუქტურა და აღჭურვილობა, რომელიც საშუალებას აძლევს ნაყოფიერი ეკოსაგანმანათლებლო და შემეცნებითი საქმიანობა აწარმოოს საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან ერთად. 2010 წლამდე ბორჯომის ადმინისტრაციულ შენობაში ფუნქციონირებდა მუზეუმი, ხოლო 2011 წელს განახლებულ იქნა საგამოფენო დარბაზი, რომელიც აღიჭურვა საინფორმაციო დაფებით. ეკო-საგანმანათლებლო პროგრამა ითვალისწინებს ეკოსემინარებს, გაკვეთილებს ველზე, ეკოთამაშებს, რომელიც გათვლილია სხვადასხვა ასაკობრივი ჯგუფებზე და დონეებზე. ასევე ეწყობა პრეზენტაციები და დოკუმენტური ფილმის ჩვენება ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკზე და ზოგადად საქართველოს დაცულ ტერიტორიებზე.

2. ეკოსაგანმანათლებლო ქმედებების მართვა

ა) ზოგადად, ეკოსაგანმანათლებლო საქმიანობის მართვაზე პასუხისმგებელია ბუნებრივი რესურსების მართვის სპეციალისტი. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციას ესაჭიროება 2 სპეციალისტი: ერთი – ბორჯომში და მეორე – ხარაგაულში. ამჟამად ბორჯომში ბუნებრივი რესურსების მართვის სპეციალისტის არარსებობის გამო, ეკოსაგანმანათლებლო საქმიანობას ინაწილებენ ადმინისტრაციული სამსახურის უფროსი და ვიზიტორთა მომსახურების სპეციალისტი;

ბ) ქმედებები, რომლებიც უკავშირდება ეკოგანათლებლასა და საზოგადოებასთან ურთიერთობას, თანხმდება და იმართება ცენტრალიზებულად – დაცული ტერიტორიების სააგენტოს უშუალო კონტროლის ქვეშ.

3. ეკოგანათლებლასთან დაკავშირებული პრობლემები და შესაძლებლობები

ა) ეკოლოგიურ-საგანმანათლებლო პროგრამის განხორციელებისთვის აუცილებელია სხვადასხვა ქმედების ჩატარება:

ა.ა) სისტემური მუშაობა მოსახლეობის სხვადასხვა ჯგუფებთან;

ა.ბ) მუშაობა დაცული ტერიტორიების ვიზიტორებთან;

ა.გ) მჭიდრო კონტაქტი საგანმანათლებლო ორგანიზაციებთან და სხვა დაინტერესებულ პირებთან თუ ორგანიზაციებთან;

ა.დ) შესაბამისი პროფილის სპეციალისტების მომზადება;

ა.ე) ერთიანი საინფორმაციო ბაზის შექმნა ეკოლოგიურ-საგანმანათლებლო საქმეში გამოცდილების გაზიარების მიზნით, როგორც ქვეყნის, ასევე საერთაშორისო დონეზე;

ა.ვ) აუცილებელი ორგანიზაციულ-მატერიალური ბაზის ფორმირება;

ბ) სკოლის მოსწავლეებისა და სტუდენტების გარემოსდაცვითი ცნობიერების ამაღლებისა და მათი ჩართვისთვის გარემოსდაცვით ღონისძიებებში, საუკეთესო ხერხია ეკოსაგანმანათლებლო ტურების მოწყობა დაცულ ტერიტორიებზე, რითაც მათ საშუალება ექნებათ ადგილზე გაეცნონ საინფორმაციო მასალებს, ფლორას, ფაუნას, ეკოსისტემებს, მიიღონ ინფორმაცია დაცული ტერიტორიების მნიშვნელობისა და როლის შესახებ, ასევე შეისწავლონ ბუნებაში ქცევის წესები;

გ) ეკოსაგანმანათლებლო ქმედებები ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში საკმოდ პოპულარულია საგანმანათლებლო ორგანიზაციებს შორის. ეს ასევე არის ეფექტური საშუალება ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიებისადმი პოზიტიური განწყობის შესაქმნელად, რომელიც ამავე დროს შესაბამისობაშია ადმინისტრაციის საზოგადოების ცნობიერების ამაღლების მიზნებთან;

დ) ადმინისტრაცია გეგმავს სპეციალური საგანმანათლებლო პროგრამის შემუშავებას – „ერთი დღე რეინჯერთან ერთად“, რომელიც ითვალისწინებს სკოლის მოსწავლეების ლაშქრობას რეინჯერთან ერთად დაცულ ტერიტორიაზე. პროგრამის მიზანია მომავალი თაობების უფრო მეტად დაახლოება ბუნებასთან და პრაქტიკულ საქმიანობაში მათი ჩართვა, ასევე საკმაოდ აპრობირებული მეთოდის დანერგვას რეინჯერებში, რომელიც გავრცელებულია ევროპის სხვადასხვა ეროვნულ პარკებში, რაც გულისხმობს რეინჯერთა

გადამზადებას და მათ ჩართვას საინტერპრეტაციო-საგანმანათლებლო საქმიანობებში. აღნიშნული პროგრამა განხორციელდება ეროვნული პარკის მოსახლურ ექსპიკე მუნიციპალიტეტში;

ე) არის შესაძლებლობა, მოხდეს სპეციალური გარემოსდაცვითი ღონისძიებების ორგანიზება ე. წ. „მწვანე კალენდრის“ მიხედვით, რომელიც დაკავშირებულია ბუნებასთან და გარემოს დაცვასთან.

ვ) საჭიროა სხვადასხვა სამიზნე ჯგუფების იდენტიფიცირება, ასევე ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამების მომზადება ცალკეული ჯგუფისათვის მათი ცოდნის დონის გათვალისწინებით.

ზ) უნდა მომზადდეს სპეციალური ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამები საგანმანათლებლო ორგანიზაციების წარმომადგენლებისათვის, ასაკის გათვალისწინებით, რაც ხელს შეუწყობს მათ ჩართვას გარემოსდაცვით ქმედებებში;

თ) არის შესაძლებლობა პროგრამაში შემოტანილ იქნეს ახალი ქმედებები, როგორცაა: ახალი ეკობილიკების მოწყობა და სკოლის მოსწავლეების ჩართვა აღნიშნული ბილიკების დაცვაში;

ი) სეზონის განმავლობაში (ზაფხული) ეროვნულ პარკს საშუალება აქვს სპეციალურად შერჩეულ ადგილებზე მოეწყოს ეკობანაკები.

მუხლი 29. საზოგადოებასთან ურთიერთობა

ა) საზოგადოებასთან ურთიერთობას ახორციელებს დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მარკეტინგისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახური ეროვნული პარკის ადმინისტრაციის დირექტორის და სხვა თანამშრომლების ჩართვით. საზოგადოებასთან ურთიერთობის პოლიტიკას განსაზღვრავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო;

ბ) საზოგადოებასთან ურთიერთობა ხორციელდება შემდეგი რესურსებით: საინფორმაციო მასალებით, დაცული ტერიტორიების ვებგვერდი www.apa.gov.ge , სოციალური ქსელის Facebook -ის მეშვეობით, სააგენტოს გვერდი – Agency of Protected Areas და youtube;

გ) ადმინისტრაციის მიერ ხორციელდება ადგილობრივ მოსახლეობასთან მჭიდრო თანამშრომლობა და მუდმივი კონტაქტი. მჭიდრო კავშირი არსებობს რეგიონალურ და ადგილობრივ მასმედიასთან;

დ) ცენტრალურ მედიასაშუალებებთან თანამშრომლობს დაცული ტერიტორიების სააგენტო. მჭიდრო თანამშრომლობა არსებობს ცენტრალურ ტელეკომპანიებთან;

ე) ძირითად მიზნობრივ ჯგუფებს წარმოადგენს მასმედია, ტუროპერატორები, ახალგაზრდები (სტუდენტების, მოსწავლეები), 25-60 წლამდე საშუალო სოციალური ფენის წარმომადგენლები.

მუხლი 30. საკანონმდებლო ბაზის აღწერა

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიები იმართება შემდეგი კანონებით და კანონქვემდებარე აქტებით:

ა) საქართველოს კანონი „ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ“;

ბ) საქართველოს კანონი „საქართველოს „წითელი ნუსხისა“ და „წითელი წიგნის“ შესახებ“;

გ) საქართველოს ტყის კოდექსი;

დ) საქართველოს კანონი „ცხოველთა სამყაროს შესახებ“;

ე) საქართველოს კანონი „გარემოს დაცვის შესახებ“;

ვ) სხვა კანონებითა და კანონქვემდებარე აქტებით.

მუხლი 31. ადმინისტრაციის მდგომარეობა

1. დაცული ტერიტორიების გარე საზღვრების დაზუსტება და დემარკაცია

ა) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის, ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის და ნეძვის ალკვეთილის გარე

საზღვრები დადგენილია „ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების შექმნისა და მართვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტებით განსაზღვრულია ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის, ამავე კანონის მე-4 მუხლის მე-2 პუნქტის „ა“, „ბ“, „გ“ და „დ“ ქვეპუნქტები, მე-3 და მე-4 პუნქტებით – ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი, ხოლო ნემვის აღკვეთილის საზღვრები განსაზღვრულია ამავე კანონის მე-5 მუხლის მე-2 და მე-3 პუნქტების შესაბამისად;

ბ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის საზღვრის საბოლოოდ დაზუსტება, მარკირება და ნატურაში გამიჯვნა მოხდა 2001-2002 წწ-ში, რომელიც დატანილია 1:25 000 მასშტაბის ტოპოგრაფიულ რუკაზე. ტოპოგრაფიულ რუკაზე ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკისა და ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის საზღვრები დატანილია ხელით და საზღვრის ხაზის მოხვევის (ადგილზე დამაგრებული) წერტილები თავის დროზე არ იქნა გეოდეზიური ხელსაწყოებით კოორდინირებული და 1:25 000 მასშტაბის რუკაზე კოორდინატებით დატანილი, რამაც საგრძნობი უზუსტობანი გამოიწვია საზღვრის ხაზის დატანის დროს. არსებული 1:25 000 მასშტაბის ტოპოგრაფიული რუკა, რომლის სიზუსტეც – 1მ რუკაზე, ტოლია 25 მეტრისა ადგილზე, რამაც განაპირობა არსებული სერიოზული უზუსტობანი საზღვრის ხაზის ასახვის დროს. ეროვნული პარკის მოსაზღვრედ განლაგებულია მჭიდროდ დასახლებული ქალაქები, სოფლები და ამგვარმა უზუსტობამ გამოიწვია კომფლიქტი ეროვნულ პარკსა და ადგილობრივ მოსახლეობას შორის;

გ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკისა და ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის საზღვრის გამიჯვნის მიზნით საქართველოს მთავრობის 2008 წლის 23 დეკემბრის №904 განკარგულებით შეიქმნა საუწყებათშორისო კომისია „ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკისა და ბორჯომის მუნიციპალიტეტს შორის საზღვრის გამიჯვნაზე უწყებათშორისი კომისიის შექმნის შესახებ“. აღნიშნულმა კომისიამ შეისწავლა და მოამზადა შესაბამისი დასკვნა, სადაც აღნიშნულია რომ დღეს არსებული ეროვნული პარკის საზღვარი საჭიროებს დაზუსტებას და ხელახალ დელიმიტაციას;

დ) აქვე აღსანიშნავია, რომ ბორჯომ ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციას 2006 წლიდან სამართავად გადაეცა ნემვის აღკვეთილი, რომლის საზღვრი განსაზღვრულია „ბორჯომ-ბაკურიანის სატყეო მეურნეობის ტყის მეურნეობის ორგანიზაციისა და განვითარების“ 1997-2007 წწ-ების პროექტით. დღემდე არ მომხდარა საზღვრის გეოდეზიური ხელსაწყოებით კოორდინირება და დემარკაცია.

2. დაცვა პატრულირების ჩათვლით

ა) დაცვა და პატრულირება ხორციელდება დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის რეინჯერთა სამსახურის მიერ. 2011 წლის მონაცემებით ამ სამსახურში იყო ცხრა უფროსი რეინჯერი და 49 რეინჯერი (7 რეინჯერით ნაკლები ვიდრე 3 წლის წინ). რეინჯერები ახორციელებენ პატრულირებას პატრულირების გეგმის შესაბამისად, რომელიც მომზადებულ იქნა ადმინისტრაციის მიერ. რეინჯერთა სამსახური აღჭურვილია ავტომანქანებით. ავტომანქანები და ცხენები ხელმისაწვდომია ადმინისტრაციისათვის, რომელიც აღწერილია მე-8 პუნქტში;

ბ) რეინჯერებს აქვთ უფლება გააჩერონ და შეამოწმონ საბუთები და ნებართვები ბუნებრივი რესურსების მოპოვებაზე და აცნობონ კანონდარღვევები ადმინისტრაციას, მაგრამ მათ არა აქვთ უფლება განახორციელონ დამრღვევის პირდაპირ ადგილზე დაკავება. რეინჯერებს აქვთ უფლება ატარონ იარაღი;

გ) დაცვის ინფრასტრუქტურა შედგება 20 მობილური ხერგილი, 29 უძრავი ხერგილი, 7 ლოგოიანი ხერგილისგან. 10 რეინჯერთა თავშესაფრისგან და 9 რეინჯერთა საგუშაგოსგან. დაცვის ინფრასტრუქტურა ნაჩვენებია რუკაზე, რომელიც მოცემულია დანართ 7-ში.

დ) 2006-2011 წლებში დაცულ ტერიტორიებზე აღრიცხული კანონო დარღვევების მიხედვით გამოვლინდა, რომ პატრულირების პროგრამას ჰქონდა გარკვეული წარმატებები ბუნებრივი რესურსების უკანონო სარგებლობისა და ველური სამყაროს წარმომადგენლებზე უკანონო ნადირობის შესუსტების საკითხებში. პატრულირების ეფექტურობა ასახულია დაცული ტერიტორიების გარკვეული სახეობების პოპულაციების რიცხოვნობის მდგომარეობაში; მაგ., 2006-დან 2011-წლამდე პერიოდში დათვის სავარაუდო რაოდენობა გაიზარდა 80-დან 96 ერთეულამდე, ხოლო ირმის სავარაუდო რაოდენობა გაიზარდა 122 ერთეულიდან 278 ერთეულამდე.

3. ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის სტატუსი და უფლებამოსილებები

2008 წლამდე ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაცია დაარსდა როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – გარემოს დაცვისა და ბუნებრივი რესურსების სამინისტროს დაქვემდებარებაში. 2008 წელს დაცული ტერიტორიების რეორგანიზაციისა და მართვის ცენტრალიზების

შედეგად ადმინისტრაცია გადავიდა სსიპ – დაცული ტერიტორიების სააგენტოს დაქვემდებარებაში. შედეგად დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ცენტრალური აპარატი და ტერიტორიული ადმინისტრაცია გახდა ერთობლივად პასუხისმგებელი დაცული ტერიტორიების მიზნების განსაზღვრაზე, ქმედებების დაგეგმვასა და განხორციელებაზე.

4. ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის სტრუქტურა და კადრები

ა) ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის დღევანდელი სტრუქტურა დამტკიცებულია „დაცული ტერიტორიების სააგენტოს ტერიტორიული ადმინისტრაციების ტიპური დებულების დამტკიცების შესახებ“;

ბ) ადმინისტრაციას მართავს და ხელმძღვანელობს დირექტორი. დირექტორის პასუხისმგებლობის ქვეშაა 2 ძირითადი სტრუქტურული დანაყოფი: დაცვის განყოფილება და ადმინისტრაციული განყოფილება;

გ) დაცვის განყოფილება პასუხისმგებელია პატრულირებაზე, გრძელვადიანი მონიტორინგის ქმედებებზე და უკანონო ქმედებების აღმოფხვრაზე, ასევე დაცვის განყოფილება ჩართულია ეკოსაგანმანათლებლო და ვიზიტორთა საქმიანობებში;

დ) ადმინისტრაციული განყოფილება პასუხისმგებელია დაგეგმვისა და ბიუჯეტის, ფინანსური მართვისა და ბუღალტრული აღრიცხვის, ვიზიტორთა მომსახურების და საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებისა და ეკოსაგანმანათლებლო ქმედებების კოორდინირებაზე. ამყარებს კონტროლს შრომით დისციპლინაზე, ასევე ამყარებს კონტაქტებს უცხოეთის შესაბამისი პროფილის ორგანიზაციებთან, უზრუნველყოფს ადმინისტრაციის საქმიანობის შესახებ პრესკონფერენციებისა და შეხვედრების ორგანიზებას, ადმინისტრაციის ქონება-აღრიცხვას და მოვლა-პატრონობას.

5. მართვის სისტემები და პროცედურები

დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაცია ანგარიშვალდებულია დაცული ტერიტორიების სააგენტოსთან. ყოველი წლის ბოლოს ხდება მომავალი წლის პრიორიტეტების განსაზღვრა და წლიური სამოქმედო გეგმის შედგენა. მიმდინარეობს კვარტალური ანგარიშების მომზადება დაგეგმილი ქმედებების განხორციელებაზე დაცული ტერიტორიების სააგენტოსათვის.

6. თანამშრომელთა ცოდნა და კვალიფიკაცია

ადმინისტრაციის თანამშრომელთა უმეტესობა მუშაობს ამ თანამდებობაზე 7 წელზე მეტი ხანია და აქვს გარკვეული გამოცდილება და პროფესიონალური კვალიფიკაცია. ამ ეტაპზე ეროვნული პარკის ადმინისტრაციისათვის საკმაოდ მნიშვნელოვანია GIS ტრენინგი ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტისათვის, ასევე რეინჯერებისათვის GPS ნავიგატორების გამოყენების შესახებ. რეინჯერების გადამზადება ცხოველებისა და მცენარეების მონიტორინგის განხორციელებისათვის.

7. ინფრასტრუქტურა

დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის ინფრასტრუქტურა შედგება ბორჯომსა და ხარაგაულში ადმინისტრაციული შენობებისა და მათთან ასოცირებული მანქანის სადგომებითა და გარაჟებით. დაცვისა და ვიზიტორთა ინფრასტრუქტურები განხილულია შესაბამისად მუხლ 28-სა და 32-ში. ხარაგაულის ადმინისტრაციული ცენტრი აშენდა 2000-2003 წლებში. 2010 წელს განხორციელდა ბორჯომის ადმინისტრაციული ცენტრის რეკონსტრუქცია კავკასიის ბუნების ფონდის მხარდაჭერით.

8. მანქანები და აღჭურვილობა

ა) ეროვნული პარკის ადმინისტრაციაზე ირიცხება 14 ერთეული მაღალი გამავლობის ავტომანქანა, მათ შორისაა რეინჯერთა სამსახურისათვის განკუთვნილი მანქანები; აქედან 8 ერთეული მოძველებული და ამორტიზებულია, 2 ერთეული კვადროციკლი;

ბ) პარკის ადმინისტრაციაზე დღეის მდგომარეობით, ირიცხება 20 სული ცხენი. ამასთანავე გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ დარჩენილი ცოცხალი ცხენების უმეტესობა დაბერებულია და მის დანიშნულებას სრულად ვერ ასრულებს. ყველა არსებული ცხენი განკუთვნილია რეინჯერთა სამსახურისათვის;

გ) ეროვნული პარკის ადმინისტრაციის ხანძარსაწინააღმდეგო აღჭურვილობა განახლებულია კავკასიის

ბუნების ფონდის CNF-ის მიერ, რაც მოიცავს სახანძრო აღჭურვილობის სავსე იარაღს, უნიფორმას, ორ ავტომატურ ხანძარსაწინააღმდეგო აღჭურვილობით.

9. პარტნიორული თანამშრომლობა

ა) ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიის ადმინისტრაციას ჰქონდა დიდი ხნის თანამშრომლობა საერთაშორისო და ადგილობრივ ორგანიზაციებთან, რომელიც დაიწყო ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის შექმნიდან, რომელიც დაფინანსებულ იქნა გერმანიის მთავრობის მიერ. 2010 წლიდან დაცული ტერიტორიები იღებდნენ ფინანსურ დახმარებას საოპერაციო ხარჯებზე და დანამატს ხელფასზე კავკასიის ბუნების ფონდიდან. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაცია თანამშრომლობს ადგილობრივი მუნიციპალიტეტის, ადგილობრივი სამთავრობო და არასამთავრობო სტრუქტურების, საგანმანათლებლო და სხვა ორგანიზაციების წარმომადგენლებთან, რომლებიც ეხმარებიან დაგეგმილი ქმედებების განხორციელებაში. 2010 წელს გაფორმდა ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმი დაცული ტერიტორიების სააგენტოსა და ბორჯომის პროფესიულ სასწავლებელს შორის, რაც ხელს შეუწყობს სამომავლოდ მჭიდრო ურთიერთთანამშრომლობის ჩამოყალიბებას პარკის ადმინისტრაციასა და აღნიშნულ პროფესიულ სასწავლებელს შორის;

ბ) სხვა მნიშვნელოვანი საერთაშორისო პარტნიორები არიან ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდის კავკასიის ოფისი (WWF), და PAN Park-ების ორგანიზაცია. 2010 წელს PAN Park -ების მიერ მოხდა ეროვნული პარკის ხელახალი სერტიფიცირება მომდევნო 5 წლის ვადით;

გ) დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციას ასევე აქვს პარტნიორული ურთიერთობა საქართველოს უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებთან, როგორიცაა ილიას უნივერსიტეტი, აგრარული უნივერსიტეტი.

10. დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციასთან დაკავშირებული პრობლემები და შესაძლებლობები

ა) გარე საზღვრების დაზუსტება და დემარკაცია

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების საზღვრის დაზუსტება და დემარკაცია აუცილებელია მიწის მფლობელობასთან დაკავშირებული არსებული კონფლიქტების შესარბილებლად და ასევე კონტროლისა და დაცვის გასაძლიერებლად. კონფლიქტური ტერიტორიები ესაზღვრებიან ბორჯომის, ხარაგაულის, ხაშურისა და ადიგენის დაცული ტერიტორიების დამხმარე ზონის მჭიდროდ დასახლებულ ტერიტორიებს. საზღვრების დაზუსტების დროს გასათვალისწინებელია სასაზღვრო ზოლში მიწათსარგებლობისა და ოფიციალური თუ არაოფიციალური იჯარის საკითხები.

ბ) დაცვა და პატრულირება

ბ.ა) რეინჯერთა სამსახური საჭიროებს თეორიულ და პრაქტიკულ ტრენინგებს ისეთ დამატებით სფეროებში, როგორიცაა პირველადი დახმარება, მერქნიანი მცენარეების იდენტიფიცირება, ცხოველთა სახეობების იდენტიფიცირება კვალზე დაყრდნობით, ხის მოცულობის გაანგარიშება ხის სახეობათა სპეციალური ცხრილების გამოყენებით, ზიანის გაანგარიშება, მერქნიანი სახეობების ზოგადი მდგომარეობის შეფასება, წითელ ნუსხაში მითითებულ სახეობებზე ზოგადი ცოდნა, გის-ის ზოგადი ცოდნა, GPS საშუალებით მონაცემების მოპოვება. სასურველია ცოდნის გაღრმავება სანიმუშო ფართობების აღებაში და მერქნიანი მცენარეების აღრიცხვა დედრომეტრიული საშუალებით.

ბ.ბ) რეინჯერების გარკვეული აღჭურვილობა ცუდ მდგომარეობაშია და საჭიროებს გამოცვლას; მაგ., საძილე ტომრები, ზურგჩანთები, სამგზავრო მათარები, ხერხები, ნიჩბები, პორტატული რაციები, პარალონი. რეინჯერთა აღჭურვილობა ასევე მოიცავს ხანძარსაწინააღმდეგო აღჭურვილობას, რომელიც განახლებულია 2010 წელს;

ბ.გ) მატრასები და ლოგინი სამცველო პუნქტებში ასევე საჭიროებს გამოცვლას. საჭიროა GPS, დიგიტალური ფოტოპარატების, ფატოხაფანგების შესყიდვა კვლევითი და მონიტორინგის ქმედებებისათვის. ასევე არ არის სავსე პირველადი დახმარების იარაღების კომპლექტი, იარაღები ხის სიმაღლისა და დიამეტრის გასაზომად და გასაზომი ლენტი;

ბ.დ) დაცვის ინფრასტრუქტურას ესაჭიროება შეკეთება, ხოლო საგუშაგოებსა და თავშესაფრებში არსებულ ინვენტარს შეკეთება-განახლება. დამატებით საჭიროა აშენდეს ნემვის უბანზე 1 მცველთა საგუშაგო და 1 მცველთა თავშესაფარი, ასევე ბორჯომის, დამატებით 4 ხერგილი. 3-4 სათვალთვალო კოშკურა. საპატრულო სტრატეგია უნდა ითვალისწინებდეს საპატრულო მარშრუტების შეცვლას ხანძრის თვალსაზრისით სარისკო პერიოდებში: ყურადღება გადატანილი უნდა იქნეს ხანძრის თვალსაზრისით სარისკო ტერიტორიებზე, ამგვარ

ტერიტორიებზე საჭიროა მარშრუტების განსაზღვრა და დაგეგმვა. საპატრულო მარშრუტები ასევე დაგეგმილი უნდა იქნეს ბიომრავალფეროვნებით მდიდარ ტერიტორიებზე და მუდმივი მონიტორინგის ადგილებში.

გ) ადამიანური რესურსები

გ.ა) იმისათვის, რომ ადმინისტრაციამ შეძლოს მიაღწიოს დაცული ტერიტორიების დაცვისა და კონსერვაციის მიზნებს, დღევანდელი საშტატო ერთეული უნდა გაიზარდოს და დაემატოს მას 1 იურისტი, 1 ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტი GIS-ის და მონიტორინგის დარგში და ასევე დაახლოებით 6 ადამიანისაგან შემდგარი პატრულირების განყოფილება. ხანძარსაშიშ პერიოდში აუცილებელია მეხანძრე დარაჯების აყვანა, რაც უზრუნველყოფს ხანძრების დროულ აღმოჩენას და მის შემდგომ ლიკვიდაციას. ასევე საჭიროებას წარმოადგენს ვეტერინარის აყვანა ადმინისტრაციის ცხენებისათვის და რეინტროდუცირებული ნიამორებისათვის;

გ.ბ) მიუხედავად იმისა, რომ პარკში არსებულ ადამიანურ რესურსებს შესწევს უნარი მისი ძირითადი ფუნქციების შესასრულებლად, იგი არ უნდა ჩაითვალოს სრულყოფილად, ვინაიდან დტ-ის ძირითად პრობლემას დღესაც წარმოადგენს ბუნებრივი რესურსების უკანონო მოხმარება და დაცვის რეჟიმის სრულად განხორციელება. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ ხშირია ადამიანური რესურსების დენადობა ეროვნულ პარკში, რის გამოც საჭიროა რეინჯერების და ახლად შევსებული კადრების ტრენინგი;

გ.გ) ეროვნული პარკის ადმინისტრაციაში მომუშავე თანამშრომლების ანაზღაურება დაბალია, რაც ხშირად ადმინისტრაციის დატოვების და სხვა სამსახურში გადასვლის მიზეზია.

გ.ე) საჭიროა არსებობდეს ხელფასზე საკვების დანამატი რეინჯერებისათვის, რადგან თითოეულ მათგანს უწევს 2-3-დღიანი მორიგეობა მთაში და საკვების ხარჯი გადის მათი ანაზღაურებიდან რაც ისედაც საკმაოდ დაბალია.

დ) ინფრასტრუქტურა და აღჭურვილობა

დ.ა) ხარაგაულის ადმინისტრაციული ცენტრი საჭიროებს კოსმეტიკურ განახლებას. აუცილებელია ბორჯომის ადმინისტრაციული შენობის ოფისის ადმინისტრაციული ეზოსა და ღობის მოწყობა.

დ.ბ) ადმინისტრაცია საჭიროებს 9 ახალ მანქანას და 1 კვადროციკლს.

ე) დაფინანსება

დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის წინაშე არსებული მთელი რიგი პრობლემების ძირითადი მიზეზი არის საკმარისი დაფინანსების არარსებობა. ადმინისტრაციის მიერ განსახორციელებელი სამუშაოს მოცულობა უნდა შეესაბამებოდეს და ერგებოდეს იმ დაფინანსების ოდენობას, რომელსაც დაცული ტერიტორიები რეალურად ღებულობს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, დაცული ტერიტორიების ქსელიდან გენერირებული შემოსავლებიდან და დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ თითოეულ დაცულ ტერიტორიისათვის საჭიროების მიხედვით გამოყოფილი დაფინანსებიდან. ასევე, დონორი ორგანიზაციებისაგან მიღებულ დაფინანსებიდან. იმ შემთხვევაში, თუ აღნიშნული წყაროებიდან მოპოვებული დაფინანსება არა არის საკმარისი მენეჯმენტის გეგმით გათვალისწინებული გარკვეული ქმედებების განსახორციელებლად, შესაძლებელია სხვა ორგანიზაციებმა განახორციელონ აღნიშნული ღონისძიებები საკუთარი დაფინანსებით ან პროექტის დაფინანსების ფარგლებში.

ვ) პარტნიორული თანამშრომლობა

ვ.ა) „მეგობართა ასოციაციის“ ჩამოყალიბება ხელს შეუწყობდა ადგილობრივი მოსახლეობისა და ორგანიზაციების ჩართვას დაცულ ტერიტორიებზე მიმდინარე ქმედებებში და დაეხმარებოდა დაფინანსების მოზიდვაში ისეთი პროექტებისათვის, რომელთა დაფინანსებაც ადმინისტრაციას არ ძალუძს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან; მაგ.: ეკოსაგანმანათლებლო პროექტი „მწვანე კალენდარი“, ეროვნული პარკის ვებგვერდის განახლება, ეროვნული პარკის Facebook გვერდის განახლება, ლიფტების, ბროშურების, კალენდრების დაბეჭდვა, მაისურების, ქუდების და სხვა აქსესუარების დამზადება;

ვ.ბ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციას პარტნიორულ თანამშრომლობის გაღრმავებაში ხელს შეუწყობს სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭო.

მუხლი 32. კვლევა-მონიტორინგი

1. დაცულ ტერიტორიებზე არსებული სახეობები და მათი კონსერვაციული სტატუსი

ა) დაცულ ტერიტორიაზე არსებული სახეობების ნუსხა და მათი კონსერვაციული სტატუსი მოცემულია დანართში 10;

ბ) რაც შეეხება მცენარეთა სამყაროს, ბორჯომის ნაკრძალი დაარსებიდან ყოველთვის იყო მრავალრიცხოვანი კვლევების საგანი და არსებული ინფორმაცია საკმარისია კონსერვაციული მართვის მიზნებისათვის. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ნემვის აღკვეთილის მცენარეთა სამყარო არ არის შესწავლილი ასე დეტალურად;

გ) არ არის იდენტიფიცირებული ტყის იშვიათი ეკოსისტემები და საკვანძო ბოტანიკური ტერიტორიები. არ არის შექმნილი სანიმუშო ფართობების ერთიანი სისტემა, რაზეც ჩატარდებოდა მცენარეთა მონიტორინგი. საერთოდ არ არის ზუსტი ინფორმაცია ცალკეული მერქნიანი სახეობების რაოდენობრივ მაჩვენებლებზე, რა ფართობზეა წარმოდგენილი;

დ) ყველაზე მეტად, ტაქსონომიური ჯგუფიდან შესწავლილია ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის სოკოები, ხოლო ნემვის აღკვეთილის სოკოები არ არის შესწავლილი;

ე) ცხოველთა სამყარო:

ე.ა) ფრინველები (ხერხემლიანი ფრინველების კლასი): ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტერიტორიაზე ეხლახანს დაიწყო კვლევა ფრინველებზე; ეროვნულ პარკზე გამოცემული ბროშურებისთვის ინფორმაცია მოპოვებულ იქნა ლიტერატურიდან და საბაზისო კვლევების შედეგებიდან.

ა) 2011 წლის გაზაფხულზე ჩატარდა კვლევა ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკისა და ქცია-ტაბაწყურის ტერიტორიაზე გამავალი მაღალი ძაბვის ელექტროგადამცემი ხაზის დერეფანში, თუმცა დანარჩენ ტერიტორიაზე და ნემვის აღკვეთილში კვლავ განსახორციელებელია ორნითოლოგიური კვლევები.

ე.ბ) უხერხემლო ცხოველებიდან შესწავლილია: ობობები და მოლუსკები, თუმცა მასალები მათ შესახებ არასრულია. არსებობს მწერების სახეობების ნუსხა, სრულფასოვანი ინფორმაცია არსებობს მხოლოდ ბუგრებსა (*Hymenoptera, Aphididae*) და ბზუალა ხოჭოების (*Coleoptera, Carabidae*) შესახებ.

2. ჰაბიტატების გავრცელება

ჰაბიტატების გავრცელების შესახებ ინფორმაცია არ არის საკმარისი ადმინისტრაციისათვის ხელმისაწვდომი ინფორმაცია შეზღუდულია და შეადგენს სატყეო რუკებს, რომლებიც მომზადებულია 15 წლის წინ.

3. ეკოსისტემებში მიმდინარე პროცესები და პოპულაციების დინამიკა

წინა წლებში ჩატარებული იყო ირმის *Cervus elaphus*), არჩვის *Rupicapra rupicapra*), მურა დათვის (*Ursus arctos*) პოპულაციების კვლევა, რომელიც ამჟამად მიმდინარეობს. გამოცემულ იქნა ენციკლოპედიური სახის წიგნი „ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ხერხემლიანი ცხოველების ცნობარი“.

4. ჰაბიტატების მდგომარეობასა და სახეობების პოპულაციაში მიმდინარე ცვლილებების გრძელვადიანი მონიტორინგი

ა) მონიტორინგი ხორციელდება ადმინისტრაციის ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტისა და რეინჯერების მიერ. შეგროვილ ინფორმაციას რეინჯერები პერიოდულად აწვდიან ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტს, რომელიც აწარმოებს აღნიშნული მონაცემების დამუშავებას და შემდგომ ანგარიშის სახით სააგენტოში გადაგზავნას. წლის ბოლოს მზადდება მომდევნო წლისათვის სამოქმედო გეგმა, რომელშიც ერთ-ერთი მიმართულებაა სამეცნიერო კვლევისა და მონიტორინგის პროგრამა, რომლის მიხედვითაც მოქმედებს ბუნებრივი რესურსების სპეციალისტი. შესაბამისად, მონიტორინგი ხორციელდება აღნიშნული პროგრამის მიხედვით და ანგარიშიც პროგრამის მიხედვით მზადდება. გარდა ანგარიშისა, მთელი წლის ინფორმაცია აისახება ყოველწლიურ დოკუმენტში „ბუნების მატთანში“ და სტატისტიკურ ფორმებში. აღნიშნული მასალები ადმინისტრაციის მიერ იგზავნება სსიპ – დაცული ტერიტორიების სააგენტოში, სადაც ინფორმაცია იყრის თავს საქართველოს ყველა დაცული ტერიტორიიდან;

ბ) დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის მიერ ხორციელდება მონიტორინგის შემდეგი ქმედებები:

ბ.ა) ირმის (*Cervus elaphus*) მურა დათვის (*Ursus arctos*), არჩვის (*Rupicapra rupicapra*), მგელის (*Canis lupus*),

ფოცხვერის (*Lynx lynx*), შველის (*Capreolus capreolus*) და ტახის (*Sus scrofa*) მონიტორინგი, მათი რაოდენობის განსაზღვრა, ფოტო ხაფანგების გამოყენება;

ბ.ბ) კავკასიური კეთილშობილი ირმის *Cervus elaphus*), დათვის (*Ursus arctos*), არჩვის

(*Rupicapra rupicapra*), მგელის (*Canis lupus*) კვალის იდენტიფიცირება და მათ რიცხოვნობაზე მონაცემების შეგროვება;

ბ.გ) კავკასიური როჭოსა (*Tetraogallus mlokosiewiczi*) და კავკასიური შურთხის (*Tetraogallus caucasicus*) მონიტორინგი;

ბ.დ) მცირე ზომის ძუძუმწოვრების მონიტორინგი, თუმცა მონიტორინგი არ არის სრულყოფილი;

ბ.ვ) პათოლოგიური გამოკვლევები, მავნე მწერების იდენტიფიკაცია და ბიოლოგიური ბრძოლის დაგეგმვა;

ბ.ზ) საქართველოს „წითელის ნუსხის“ მცენარეების შესახებ ინფორმაციის შეგროვება;

ბ.თ) რეინტროდუცირებული, ვოლიერებში არსებული ნიაშორების (*Capra aegagrus*) მონიტორინგი;

ბ.ი) არასისტემური ბუნებრივი მოვლენების შესახებ მონაცემების შეგროვება: წყალდიდობა და ზვავები.

5. კვლევა-მონიტორინგთან დაკავშირებული პრობლემები და შესაძლებლობები:

ა) საბაზისო ინფორმაცია და მონიტორინგი;

ა.ა) მონაცემები, რომელი სახეობა არსებობს დაცულ ტერიტორიაზე, როგორია მათი გავრცელება და კონსერვაციული სტატუსი, ჯერ კიდევ არ არის სრულყოფილი. ჰაბიტატების გავრცელებაზე ინფორმაცია საჭიროებს განახლებას. ძირითადი სისუსტეები შეინიშნება შემდეგ საკითხებში:

– მცენარეთა მთლიანი დაზუსტებული სია, საბაზისო მასალა;

– მცენარეთა და ცხოველთა ენდემური სახეობების გავრცელება, მაგ. *Gladiolus dzavacheticus* და *Corydallis erdelii*;

– ფრინველთა სახეობების დაზუსტებული ნუსხა, მათი გავრცელება და კონსერვაციული

სტატუსი;

– *Taxus baccata*- ს გავრცელების შესახებ განახლებული და დაზუსტებული ინფორმაცია;

– ევრაზიული წავის გავრცელების შესახებ განახლებული და დაზუსტებული ინფორმაცია;

– რეპტილიების დაზუსტებული სია, მათ შორის, კავკასიური გველგესლას (*Vipera kaznakovi*) და ტრანსკავკასიური ქვიშის გველგესლას (*V. ammodytes transcaucasiana*) გავრცელების შესახებ დაზუსტებული ინფორმაცია;

– უხერხემლოების სრული სია, მათ შორის, მწერების სრულყოფილი სია;

– ნემვის აღკვეთილისათვის ფლორისტული და ფაუნისტური სიები და მათი არეალები;

– ტყეების მონიტორინგი სანიმუშო ფართობების მიხედვით;

– ინფორმაცია ტყით დაფარული ფართობების შესახებ, მათ შორის, ცალკეული მერქნიანი სახეობების შესახებ;

– ინფორმაცია ტყის იშვიათი ეკოსისტემების შესახებ დატანილი თემატურ რუკებზე.

ა.ბ) ამჟამინდელი მონიტორინგის სისტემა არაადეკვატურია იმისათვის, რომ გამოავლინოს დაცული ტერიტორიების ეკოლოგიური ფასეულობების მდგომარეობაში მომხდარი ცვლილებები. საბაზისო ინფორმაციასა და ადმინისტრაციის მიერ მონიტორინგის შედეგად შეგროვებულ მონაცემებში არის მთელი რიგი სუსტი მხარეები. ამჟამინდელი სისტემის ძირითადი სუსტი მხარეებია:

- მონიტორინგი დაცული ტერიტორიების ძირითადი ჰაბიტატების ეკოლოგიურ მდგომარეობაზე არ ხორციელდება სისტემატიურად – კერძოდ, დაცულ ტერიტორიებზე არსებულ ტყეებზე, მდელოებზე, მდინარეებზე, ნაკადულებზე და წყაროებზე;
- მონიტორინგი არ ხორციელდება მთელ რიგ ტაქსონომიურ ჯგუფებსა და სახეობებზე, როგორცაა ღამურები, ფრინველები, კავკასიური სალამანდრა, კავკასიური გველგესლა (*Vipera kaznakovi*) და ტრანსკავკასიური ქვიშის გველგესლა (*Vipera ammodytes transcaucasiana*);
- შეჩერდა მეტეოროლოგიური მონაცემების მონიტორინგი, რადგანაც მეტეოროლოგიური სადგურები მოძველებულია;

ბ) მართვის სტრატეგიები

ბ.ა.) საჭიროა შემუშავდეს ხანძრის მართვის სტრატეგია, რომელიც განსაზღვრავს ხანძრის რისკის მართვის პოლიტიკასა და ხანძარსაწინააღმდეგო და ხანძრის აღმკვეთ ღონისძიებებს;

ბ.ბ) საჭიროა შემუშავდეს მავნებლების მართვის სტრატეგია, რომელიც განსაზღვრავს ტყის მავნებლების გავრცელების საფრთხის მართვის პოლიტიკას და მათი აღკვეთისა და გავრცელების ღონისძიებებს;

ბ.გ) საჭიროა შემუშავდეს ტყით სარგებლობის გეგმა, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში არსებული ტყეების მდგრადი სარგებლობა. ტრადიციული გამოყენების ზონაში საჭიროა ჩატარდეს ტყეების ინვენტარიზაცია, რომელიც იქნება ტყითსარგებლობის გეგმის საფუძველი;

ბ.დ) საჭიროა განხორციელდეს საძოვრების მართვის სტრატეგია საძოვრებით მოსარგებლებთან თანამშრომლობით, რათა უზრუნველყოფილი იყოს ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში საძოვრებით მდგრადი სარგებლობა;

ბ.ე) საჭიროა განხორციელდეს ნიაძორის ვოლიერებში გამრავლების პროგრამის შეფასება, რათა იდენტიფიცირებულ იქნეს საჭირო ქმედებების განსაზღვრა სახეობების ველურ ბუნებაში წარმატებული რეინტროდუქციისათვის;

ბ.ვ) უნდა შემუშავდეს ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკსა და ნაკრძალში ირმის კონსერვაციის სტრატეგია;

ბ.ზ) უნდა შემუშავდეს კონსერვაციის სტრატეგია, რომელიც მოიცავს არჩვისათვის მონიტორინგის გეგმას ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკსა და ნაკრძალში;

ბ.თ) უნდა შემუშავდეს კონსერვაციის სტრატეგია, რომელიც მოიცავს ფოცხვერისათვის მონიტორინგის გეგმას ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნულ პარკსა და ნაკრძალში;

ბ.ი) საჭიროა მოპოვებულ იქნეს საბაზისო ინფორმაცია კავკასიურ როჭოზე და საჭიროა შემუშავდეს კონსერვაციის სტრატეგია, რომელიც მოიცავს მონიტორინგის გეგმას;

ბ.კ) მიზანშეწონილია შეიქმნას ელექტრონული მონაცემთა ბაზა, სადაც მონიტორინგისა და სხვადასხვა ტიპის კვლევების შედეგად მიღებული ინფორმაცია მოთავსდება.

თავი V

ზონირება

მუხლი 33. დაცული ტერიტორიის კატეგორიების ზონების ჩამონათვალი

1. ბორჯომის ნაკრძალი არ მოიცავს ზონებს.
2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ფასეულობების, დღევანდელი მდგომარეობის, ზეწოლების, იმ ფასეულობების და ფუნქციონალური ზონების გათვალისწინებით, რომლებიც წინამდებარე მენეჯმენტის გეგმამდე იყო შემუშავებული, ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ფუნქციონალური ზონები იქნება შემდეგი (ბორჯომ-ხარაგაულის ევრონული პარკის ზონირება ნაჩვენებია რუკაზე დანართ 2-ში):

ა) ბუნების მკაცრი დაცვის ზონა:

ა.ა) ბუნების მკაცრი დაცვის ზონა იქმნება ხელუხლებელი ბუნების შესანარჩუნებლად და არამანიპულაციური სამეცნიერო კვლევისა და საგანმანათლებლო საქმიანობის განხორციელების მიზნით. ზონა მოიცავს: ეროვნული პარკის განსაკუთრებით მგრძნობიარე ეკოსისტემებს და იმ ნაწილებს, რომლებსაც არ განუცდია ცვლილებები ან ძალზე მცირე იყო ანთროპოგენური ზემოქმედება. აღნიშნული ზონა წარმოადგენს იშვიათი, გადაშენების საფრთხის წინაშე მყოფ ცხოველთა და მცენარეთა სახეობების ძირითად ჰაბიტატს, როგორებიცაა: კავკასიური კეთილშობილი ირემი (*Cervus elaphus*) მურა დათვი (*Ursus arctos*), წავი (*Lutra lutra*), ფოცხვერი (*Lynx lynx*), შველი (*Capreolus capreolus*), არჩვი (*Rupicapra caucasica*) ფრინველებიდან აქ ბინადრობენ, მთის არწივი (*Aquila chrysaetos*), და როჭო (*Tetrao mlokosiewiczi*), მცენარეებიდან აქ გავრცელებულია: უთხოვარი (*Taxus baccata*), ჩვეულებრივი წაბლი *Castanea sativa*), ჩვეულებრივი არყი (*Betula litwinowii*), ჩვეულებრივი ნეკერჩხალი (*Acer campestre*), ჩვეულებრივი წიფელი (*Fagus orientalis*), აღმოსავლური ნაძვი (*Picea orientalis*), სოსნოვკის ფიჭვი (*Pinus kochiana sosnowskyi*), კავკასიური სოჭი (*Abies nordmanniana*), დეკა (*Rhododendron caucasicum*).

ბ) ვიზიტორთა ზონა:

ბ.ა) ვიზიტორთა ზონა იქმნება ბუნების დაცვის, რეკრეაციისა და საგანმანათლებლო საქმიანობის განხორციელების მიზნით. ზონა მოიცავს ტერიტორიებს რომელიც ადამიანის სამეურნეო საქმიანობით ნაკლებადაა სახეცვლილი და წარმოაჩენდეს პარკის ყველაზე დამახასიათებელ ეკოსისტემათა ნიმუშებს. ზონაში მოქცეულია ვიზიტორთათვის საინტერესო და მიმზიდველი არეები: ისტორიულ-კულტურული ძეგლები, მაღალი რეკრეაციული ღირებულებისა და გამორჩეული ბუნებრივი მახასიათებლების მქონე ადგილები. ვიზიტორთათვის განკუთვნილი ინფრასტრუქტურა არის პრაქტიკული, ადვილად გამოსაყენებელი და გასაკონტროლებლად მარტივი, ამასთანავე – არამოსაწყენი, მრავალფეროვანი ამ ზონის ეკოლოგიურად მგრძნობიარე მონაკვეთები დამთვალიერებლებისათვის მიუწვდომელი უნდა რჩებოდეს;

ბ.ბ) ზონა ასევე მოიცავს ტერიტორიებს, რომლებიც წარმოადგენენ გარეულ ცხოველთა სხვადასხვა სახეობის გადასადგილებელ და საბინადრო გარემოს.

გ) ადმინისტრაციის ზონა:

გ.ა) ადმინისტრაციის ზონა იქმნება ეროვნული პარკის ადმინისტრაციისათვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურის გამოყოფის მიზნით. ზონა მოიცავს ტერიტორიებს, სადაც განლაგებულია მართვის და დაცვისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურა (ერთი ადმინისტრაციული შენობა და ავტოფარეხი ბორჯომში, 8 რეინჯერთა საგუშაგო: აბასთუმნის, აწყურის, ზანავის, ქვიშხეთის, მარელისის, ნუნისის, საქონდრიის, ლაშურის; 11 რეინჯერთა თავშესაფარი: მახვილოს, ნასაბაჯვარის, წინუბნის, ზორეთის, ქვაბისხევის, ბაირალის, ბანისხევის, ქვაზვინევის, სამეცხვარეოს, ვახანის და დედაბერას. 4 ტურისტთა თავშესაფარი: ზეკარის უღელტეხილის, ლომისმთის, ამარათის და სახულარის და სხვა.

დ) ტრადიციული გამოყენების ზონა:

დ.ა) ტრადიციული გამოყენების ზონა იქმნება ბუნების დაცვის და განახლებადი ბუნებრივი რესურსების ტრადიციულად გამოყენებისათვის. ზონა მოიცავს პარკის იმ ტერიტორიებს, რომელიც პარკის მიმდებარე მოსახლეობის მიერ ტრადიციულად იყო გამოყენებული ფიჩხისა და საშეშე მერქნის შეგროვებისათვის, სათიბად, საძოვრად, ხილ-კენკროვნების მოსაპოვებლად, საზაფხულო საძოვრებად. ყოველივე შესაძლებელია მიმდინარეობდეს ტრადიციული გამოყენების ზონაში დადგენილი ლიმიტის ფარგლებში.

დ.ბ) მოვება კონცენტრირებულია მაღალმთიან მდელოებზე სამეცხვარიოს მთის, ლომის მთის, ოჭორის მთის, ამარათის მთის, დათვიეთის მთის, შავი მთის, ციხისძირის მთის, ზეკარის უღელტეხილის მიდამოებში მოვება ტრადიციული გამოყენების ზონაში ნებადართული იქნება, სანამ მოსახლეობა, რომელიც ამჟამად დამოკიდებულია მოვებაზე, აღნიშნული ზონის ფარგლებში არ მოძებნის შემოსავლის დამაკმაყოფილებელ ალტერნატივას. მოვება მკაცრად გაკონტროლდება ეფექტიანი მონიტორინგის სისტემის მეშვეობით, ჭარბი მოვების, ეროზიისა და ადგილობრივ ფლორასა და ფაუნაზე მავნე ეკოლოგიური ზემოქმედების თავიდან ასაცილებლად ან მინიმუმამდე დასაყვანად. შემოღებული იქნება პირუტყვის საერთო სულადობის, მოვების ინტენსივობისა და ზონის ტერიტორიაზე პირუტყვის სეზონური გადაადგილების გარკვეული შეზღუდვები, ლიმიტები.

2. ნეძვის აღკვეთილში გამოყოფილია ორი ზონა: მკაცრი დაცვის ზონა და ტრადიციული გამოყენების ზონა (ნეძვის აღკვეთილის ზონირების რუკები, დანართ 3-ში).

ა) მკაცრი დაცვის ზონა მოიცავს ტერიტორიებს, რომლებიც შედარებით ნაკლები ანთროპოგენური გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ და ეკოსისტემები ნაკლებადაა სახეცვლილი. აღნიშნული ზონის მიზანია შექმნას ყველა პირობა ცხოველებისა და მცენარეების ჰაბიტატების დასაცავად.

ბ) ტრადიციული გამოყენების ზონა მოიცავს იმ ტერიტორიებს, რომლებიც საგრძნობლადაა დაზიანებული ანთროპოგენური ზეგავლენის შედეგად (ხე-ტყის ჭრა, ნადირობა და მოვება). ინტენსიური კვლევისა და აღდგენითი სამუშაოების ჩატარება საჭიროა აღნიშნულ ზონაში.

მუხლი 34. დაცული ტერიტორიების კატეგორიებისა და ზონების ფართობი და საზღვრები

1. დაცული ტერიტორიების კატეგორიებისა და ზონების ფართობი არის შემდეგი:

ა) ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის ფართობი – 13168,6 ჰა;

ბ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ფართობი – 60576,4 ჰა;

ბ.ა) მკაცრი დაცვის ზონის ფართობი – 5199 ჰა;

ბ.ბ) ტრადიციული გამოყენების ზონა – 31180,75 ჰა;

ბ.გ) ვიზიტორთა ზონა – 24192 ჰა;

ბ.დ) ადმინისტრაციული ზონა – 3,4 ჰა;

გ) ნემვის ალკვეთილის ფართობი – 9212,5 ჰა;

გ.ა) მკაცრი დაცვის ზონის ფართობი – 1 847 ჰა;

გ.ბ) ტრადიციული გამოყენების ზონა – 7 365,5 ჰა.

2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ნემვის ალკვეთილის ზონების საზღვრების კოორდინატები მოცემულია დანართ 4-ში.

საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 11 თებერვლის დადგენილება №51 – ვებგვერდი, 12.02.2015წ.

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

მუხლი 35. დაცული ტერიტორიების თითოეულ კატეგორიაში და ზონაში დაშვებული საქმიანობების ჩამონათვალი

1. ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალში აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, გარდა:

ა) უმნიშვნელო ზეგავლენის მქონე მეცნიერული კვლევა-ძიება;

ბ) საგანმანათლებლო საქმიანობა და გარემოს მონიტორინგი;

გ) ბიოტექნიკური ღონისძიებები;

დ) აქტიური დაცვის ღონისძიებების გატარება (დაცვის ინფრასტრუქტურის და სახანძრო პირსების მოწყობა, მავნებლებთან ბიოლოგიური მეთოდებით ბრძოლა).

2. ბორჯომის-ხარაგაულის ეროვნულ პარკში დაშვებული ქმედებები:

ა) მკაცრი დაცვის ზონაში აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, გარდა:

ა.ა) უმნიშვნელო ზეგავლენის მქონე მეცნიერული კვლევა-ძიებისა;

ა.ბ) საგანმანათლებლო საქმიანობისა და გარემოს მონიტორინგისა;

ა.გ) ბიოტექნიკური ღონისძიებებისა (სამარილეების, საკვებურების მოწყობა და სხვა);

ა.დ) აქტიური დაცვის ღონისძიებების გატარება (დაცვის ინფრასტრუქტურის და სახანძრო პირსების მოწყობა, მავნებლებთან ბიოლოგიური მეთოდებით ბრძოლა).

ბ) ვიზიტორთა ზონაში „დაცული ტერიტორიების სისტემის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად, დაშვებულია შემდეგი საქმიანობები:

ბ.ა) ტერიტორიაზე ეკოლოგიური წონასწორობის შენარჩუნება;

ბ.ბ) ტერიტორიაზე არსებული ეკოსისტემებისა და მის ფარგლებში გავრცელებულ გარეულ ცხოველთა და ველურ მცენარეთა სახეობების კონსერვაცია, მოვლა და აღდგენა;

ბ.გ) ტერიტორიის ჰიდროლოგიური სისტემის დაცვა და მონიტორინგი; ტყის ეკოსისტემების დაცვა და აღდგენა;

ბ.დ) სამეცნიერო კვლევა;

ბ.ე) საგანმანათლებლო საქმიანობა;

ბ.ვ) აღდგენითი ღონისძიებების განხორციელება;

ბ.ზ) სტიქიური უბედურების, კატასტროფის, საგანგებო მდგომარეობისა და აღდგენითი სამუშაოების დროს, სამსახურებრივი მოვალეობის განხორციელების მიზნით, ავტო - მოტო და საჰაერო სატრანსპორტო საშუალებებით შეზღუდული გადაადგილება;

ბ.თ) მონიტორინგის სამუშაოთა განხორციელება;

ბ.ი) საკადასტრო სამუშაოთა განხორციელება;

ბ.კ) ვიზიტორთა კონტროლირებადი და რეგლამენტირებული დაშვება;

ბ.ლ) დაცვისა და ეკოტურიზმისათვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურის შექმნა და სარგებლობა;

ბ.მ) გადაადგილება ფეხით და ცხენით, ნაწილობრივ სახემეცვლილი ბუნების ტერიტორიაზე, ადმინისტრაციასთან შეთანხმებით ავტოსატრანსპორტო საშუალებებით;

ბ.ნ) აქტიური დაცვის ღონისძიებების გატარება (სახანძრო პირსების მოწყობა, მავნებლებთან ბიოლოგიური მეთოდებით ბრძოლა);

ბ.ო) მენეჯმენტის გეგმის დანართი 4-ის „ა.ბ.ბ“ ნაწილით განსაზღვრულ ტერიტორიებზე, ხანძრების პრევენციის მიზნით, ყოველწლიურად 10 ივლისიდან 10 სექტემბრამდე, ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ თიბვა;

ბ.ო¹) „თევზჭერისა და თევზის მარაგის დაცვის ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 31 დეკემბრის №423 დადგენილებით დამტკიცებული ტექნიკური რეგლამენტის მე-2 მუხლის 3¹ პუნქტით განსაზღვრული რეკრეაციული თევზჭერა, მოქმედი კანონმდებლობით დადგენილი წესით;

ბ.პ) კანონმდებლობით დაშვებული სხვა საქმიანობა.

გ) ტრადიციული გამოყენების ზონაში აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, გარდა:

გ.ა) ტერიტორიაზე ეკოლოგიური წონასწორობის შენარჩუნება;

გ.ბ) ტერიტორიაზე არსებული ეკოსისტემებისა და მის ფარგლებში გავრცელებულ გარეულ ცხოველთა და ველურ მცენარეთა სახეობების დაცვა, მოვლა და აღდგენა;

გ.გ) ტერიტორიის ჰიდროლოგიური დაცვა და მონიტორინგი; დეგრადირებული ეკოსისტემების დაცვა და აღდგენა;

გ.დ) არამანიპულაციური და მანიპულაციური სამეცნიერო კვლევა;

გ.ე) საგანმანათლებლო საქმიანობა;

გ.ვ) ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ამ მენეჯმენტის გეგმით განსაზღვრული რესურსებით სარგებლობის დროს, ტურისტების გადაადგილება გამყოლის/გიდის თანხლებით, სამსახურებრივი მოვალეობის განხორციელების მიზნით, ავტო-მოტო და საჰაერო სატრანსპორტო საშუალებებით შეზღუდული გადაადგილება;

გ.ზ) მონიტორინგის სამუშაოთა წარმოება;

გ.თ) საკადასტრო სამუშაოთა განხორციელება;

გ.ი) უმოტორო ტრანსპორტით გადაადგილება;

გ.კ) ვიზიტორთა ყოფნა და გადაადგილება;

გ.ლ) მიმდებარე დასახლებული პუნქტების მოსახლეობის პირადი მოხმარებისათვის, საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, ტყის არამერქნული რესურსებით სარგებლობის, ტყის მერქნიანი მცენარეების პროდუქტებით სარგებლობის, ხის მეორეხარისხოვანი მასალებით სარგებლობის, სოციალური ჭრების შედეგად მიღებული მერქნით სარგებლობის (არსებული რესურსის გათვალისწინებით გამოყოფილი ტყეკაფიდან ერთ კომლზე გაიცემა 10 მ³-მდე საშემე მერქანი), ძოვების (ტყით დაუფარავ ფართობებზე), საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 20 აგვისტოს №242 დადგენილებით დამტკიცებული „ტყითსარგებლობის წესის“ მე-12 მუხლის მე-12 და მე-13 პუნქტებით განსაზღვრული საქმიანობისა და ამავე დადგენილების 27¹ მუხლის პირველი პუნქტის „ა“, „ბ“, „გ“, „დ“ და „ე“ ქვეპუნქტებით განსაზღვრულ შემთხვევებში, სპეციალური დანიშნულებით ტყითსარგებლობისა და ამავე ქვეპუნქტებით გათვალისწინებული არსებული ობიექტების ფუნქციონირებისთვის, რეკონსტრუქციის (რეაბილიტაციის) ან დემონტაჟისთვის მიწის სამუშაოების და/ან სპეციალური ჭრების ჩატარებისა, 27³ მუხლის შესაბამისად, აგრეთვე საქართველოს კანონმდებლობით დაშვებული სხვა საქმიანობისა;

გ.მ) „სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების ლიცენზიის გაცემის წესისა და პირობების შესახებ დებულების დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს მთავრობის 2005 წლის 11 აგვისტოს №136 დადგენილების 2¹ მუხლით განსაზღვრულ შემთხვევებში მიწისქვეშა წყლებით სარგებლობა.

გ.ნ) საფუტკრეების მოწყობა;

გ.ო) ტრადიციულ საზაფხულო საძოვრებზე მწყემსებისთვის და ტურისტებისთვის ტრადიციული თავშესაფრების, აგრეთვე შინაურ ცხოველთა სადგომების მოწყობა;

გ.პ) გადასარეკი ტრასების მოწყობა მირე ინფრასტრუქტურით (დასარწყულებელი, დასასვენებელი) და სხვა;

გ.ჟ) ადგილობრივი მოსახლეობის სასმელი წყლით უზრუნველყოფა;

გ.რ) დაცვისა და ეკოტურიზმისათვის აუცილებელი ინფრასტრუქტურის შექმნა და სარგებლობა;

გ.ს) აქტიური დაცვის ღონისძიებების გატარება (დაცვის ინფრასტრუქტურის და სახანძრო პირსების მოწყობა, მავნებლებთან ბიოლოგიური მეთოდებით ბრძოლა);

გ.ს¹) „თევზჭერისა და თევზის მარაგის დაცვის ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 31 დეკემბრის №423 დადგენილებით დამტკიცებული ტექნიკური რეგლამენტის მე-2 მუხლის 3¹ პუნქტით განსაზღვრული რეკრეაციული თევზჭერისა, მოქმედი კანონმდებლობით დადგენილი წესით;

გ.ტ) კანონმდებლობით დაშვებული სხვა საქმიანობა.

დ) ადმინისტრაციულ ზონაში აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, გარდა ადმინისტრაციის გამართულად ფუნქციონირებისათვის და ვიზიტორებისთვის ინფრასტრუქტურის მოწყობა და მოვლა-პატრონობა.

3. ნემვის აღკვეთილში დაშვებული ქმედებები:

ა) მკაცრი დაცვის ზონაში აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, გარდა:

ა.ა) არამანიპულაციური სამეცნიერო კვლევა;

ა.ბ) მონიტორინგის სამუშაოთა წარმოება;

ა.გ) საკადასტრო სამუშაოების წარმოება;

ა.დ) საგანმანათლებლო საქმიანობა;

ა.ე) ეკოტურისტული საქმიანობა;

ა.ვ) უმოტორო ტრანსპორტით გადაადგილება;

ა.ზ) აქტიური დაცვის ღონისძიებების გატარება (დაცვის ინფრასტრუქტურის და სახანძრო პირსების მოწყობა, მავნებლებთან ბიოლოგიური მეთოდებით ბრძოლა).

ბ) ტრადიციული გამოყენების ზონაში აკრძალულია ყოველგვარი საქმიანობა, გარდა:

ბ.ა) არამანიპულაციური და მანიპულაციური სამეცნიერო კვლევისა;

ბ.ბ) საგანმანათლებლო საქმიანობისა;

ბ.გ) ეკოტურიზმი და ეკოგანათლებისა;

ბ.დ) აღდგენითი ღონისძიებების განხორციელებისა;

ბ.ე) ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ამ მენეჯმენტის გეგმით განსაზღვრული რესურსებით სარგებლობის დროს, ტურისტების გადაადგილება გამყოლის/გიდის თანხლებით, სამსახურებრივი მოვალეობის განხორციელების მიზნით, ავტო-მოტო და საჰაერო სატრანსპორტო საშუალებებით შეზღუდული გადაადგილება;

ბ.ვ) მონიტორინგის სამუშაოთა წარმოება;

ბ.ზ) საკადასტრო სამუშაოთა განხორციელება;

ბ.თ) ტრადიციული გამოყენების ზონის კანონმდებლობით განსაზღვრული დაცვის რეჟიმისათვის აუცილებელი ღონისძიებების განხორციელება;

ბ.ი) უმოტორო ტრანსპორტით გადაადგილება;

ბ.კ) ვიზიტორთა ყოფნა და გადაადგილება;

ბ.ლ) მიმდებარე დასახლებული პუნქტების მოსახლეობის პირადი მოხმარებისათვის, საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, ტყის არამერქნული რესურსებით სარგებლობის, ტყის მერქნიანი მცენარეების პროდუქტებით სარგებლობის, ხის მეორეხარისხოვანი მასალებით სარგებლობის, სოციალური ჭრების შედეგად მიღებული მერქნით სარგებლობის (არსებული რესურსის გათვალისწინებით გამოყოფილი ტყეკაფიდან ერთ კომლზე გაიცემა 10 მ³-მდე საშუალო მერქანი), ყოველწლიურად ადგილობრივი მოსახლეობისათვის 800 მ³ I ხარისხის მერქნით სარგებლობა, ძოვების (ტყით დაუფარავ ფართობებზე), საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 20 აგვისტოს №242 დადგენილებით დამტკიცებული „ტყითსარგებლობის წესის“ მე-12 მუხლის მე-12 და მე-13 პუნქტებით განსაზღვრული საქმიანობისა და 27¹ მუხლის პირველი პუნქტის „ა“, „ბ“, „გ“, „დ“ და „ე“ ქვეპუნქტებით განსაზღვრულ შემთხვევებში, სპეციალური დანიშნულებით ტყითსარგებლობისა და ამავე ქვეპუნქტებით გათვალისწინებული არსებული ობიექტების ფუნქციონირებისთვის, რეკონსტრუქციის (რეაბილიტაციის) ან დემონტაჟისთვის მიწის სამუშაოების და/ან სპეციალური ჭრების ჩატარებისა, 27³ მუხლის შესაბამისად, აგრეთვე საქართველოს კანონმდებლობით დაშვებული სხვა საქმიანობისა;

ბ.მ) „სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვების ლიცენზიის გაცემის წესისა და პირობების შესახებ დებულების დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს მთავრობის 2005 წლის 11 აგვისტოს №136 დადგენილების 2¹ მუხლით განსაზღვრულ შემთხვევებში მიწისქვეშა წყლებით სარგებლობა.

ბ.ნ) სააღრიცხვო სამუშაოების განხორციელება;

ბ.ო) ტყის არამერქნული რესურსებით სარგებლობა;

ბ.პ) ტყის მერქნიანი მცენარეების პროდუქტებით სარგებლობა (გარდა სოჭის გირჩისა);

ბ.ჟ) ხის მეორეხარისხოვანი მასალებით სარგებლობა;

ბ.რ) ადგილობრივი მოსახლეობის სასმელი წყლით სარგებლობა;

ბ.ს) ხანძარსაწინააღმდეგო ღონისძიებების გატარება (კომპიურების, პირსების მოწყობა და სხვა);

ბ.ს¹) „თევზჭერისა და თევზის მარაგის დაცვის ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს მთავრობის 2013 წლის 31 დეკემბრის №423 დადგენილებით დამტკიცებული ტექნიკური რეგლამენტის მე-2 მუხლის 3¹ პუნქტით განსაზღვრული რეკრეაციული თევზჭერისა, მოქმედი კანონმდებლობით დადგენილი წესით;

ბ.ტ) კანონმდებლობით დაშვებული სხვა საქმიანობა.

საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 9 ნოემბრის დადგენილება №568 - ვებგვერდი, 11.11.2015წ.

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 18 მაისის დადგენილება №217 - ვებგვერდი, 20.05.2016წ.

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 31 ოქტომბრის დადგენილება №486 - ვებგვერდი, 03.11.2016წ.

დანართი 2

მუხლი 36. დაცული ტერიტორიის თითოეულ ზონაში ბუნებრივი რესურსების და დაცული ტერიტორიის ქონების სარგებლობაში გაცემასთან დაკავშირებული საკითხები

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცულ ტერიტორიებზე ბუნებრივი რესურსებით სარგებლობა და ქონების სარგებლობაში გადაცემა რეგულირდება მოქმედი კანონმდებლობით დადგენილი წესით.

თავი VI

მენეჯმენტის გეგმის პროგრამები

მუხლი 37. პასუხისმგებლობა მენეჯმენტის გეგმის განხორციელებაზე

1. დაცული ტერიტორიების სააგენტო (ცენტრალური აპარატი და ბორჯომი-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაცია) პასუხისმგებელია მენეჯმენტის გეგმით განსაზღვრული ქმედებების ორგანიზაციასა და განხორციელებაზე, ქმედებების განხორციელების მონიტორინგზე და მენეჯმენტის გეგმით გათვალისწინებული შედეგების მიღწევაზე.

2. სააგენტო უზრუნველყოფს, რომ სხვა ორგანიზაციებმა და ექსპერტებმა, განახორციელონ ან ითანამშრომლონ გარკვეული ქმედებების განხორციელებაში.

მუხლი 38. ბუნებრივი რესურსების კონსერვაციის, მდგრადი სარგებლობის დაცვის პროგრამა

1. ბუნებრივი რესურსების დაცვის, კონსერვაციისა და მდგრადი სარგებლობის პროგრამა მოიცავს შემდეგ საკითხებს:

ა) უკანონო ქმედებების აღკვეთა, კანონდარღვრება;

- ბ) ხანძრების მართვა;
- გ) დაცულ ტერიტორიების ტყეებში, მავნებლებისაგან მოსალოდნელი საფრთხის მართვა;
- დ) სახეობებისა და ჰაბიტატების კონსერვაცია, დეგრადირებული ჰაბიტატების და ძირითადი სახეობების პოპულაციების აღდგენა;
- ე) ბუნებრივი რესურსების მდგრადი სარგებლობა, დაცული ტერიტორიების იმ ფართობების მოვლა-პატრონობა ან გაუმჯობესება, სადაც დაშვებულია მოპოვებითი სარგებლობა.
2. პრობლემები და შესაძლებლობები, რომლებიც იდენტიფიცირებულ იქნა სიტუაციურ ანალიზში და რომლებიც განხილულია ბუნებრივი რესურსების კონსერვაციის, მდგრადი სარგებლობის დაცვის პროგრამაში, არის შემდეგი:
- ა) ჭარბი ანთროპოგენური ზემოქმედება: უკანონო მერქნის მოპოვება, ნადირობა, თევზჭერა, იშვიათი მცენარეების უკანონო ამოღება და ა.შ.;
- ბ) გარე საზღვრებთან დაკავშირებული კონფლიქტები;
- გ) ხშირი ხანძრები;
- დ) პარკის შექმნამდე დაზიანებული ჰაბიტატების აღდგენა;
- ე) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში სამოვრების გადაჭარბებული მოვება;
- ვ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში ხე-ტყის დამზადების შესაძლო მოცულობის განსაზღვრის რაციონალური საფუძველის არქონა;
- ზ) ძირითადი სახეობებისათვის, როგორცაა კეთილშობილი ირემი, არჩვი, ფოცხვერი და კავკასიური როჭო, კონსერვაციის სტრატეგიის შემუშავება ან გაუმჯობესება;
- თ) ნიადაგის რეინტროდუქცია;
- ი) დაცულ ტერიტორიებში ისტორიულ-კულტურული ძეგლების ფიზიკური დაცვის საჭიროება.

3. ბუნებრივი რესურსების დაცვის, კონსერვაციისა და მდგრადი სარგებლობის პროგრამის მიზნები, რომლის მიღწევასაც მიზნად ისახავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო, მენეჯმენტის გეგმის განხორციელების მოქმედების ვადის ამოწურვამდე და ინდიკატორები, რომლებიც გამოყენებულ იქნება იმის შესაფასებლად, მიღწეულ იქნა თუ არა აღნიშნული მიზნები არის შემდეგი:

№	მიზნები (რისი მიღწევა გვსურს მენეჯმენტის გეგმის მოქმედების ვადის ამოწურვამდე)	ინდიკატორები (რა უნდა შევაფასოთ იმისათვის, რომ გავიგოთ მივაღწიეთ თუ არა დასახულ მიზნებს)
მ1	დტ-ის საზღვრის გასწვრივ მიწათსარგებლობასთან და მიწის საკუთრებასთან დაკავშირებული კონფლიქტების დარეგულირება	კონფლიქტის არსებობის ფაქტი
მ2	ხის უნებართვო ჭრის, ნადირობის, თევზჭერის და მცენარეების უკანონო მოპოვების ფაქტების შეჩერება და აღკვეთა	კანონდარღვევების რაოდენობა და ხარისხი
მ3	ხანძრის გაჩენის საფრთხის რისკისა და მისი გაჩენის შემთხვევაში ხანძრის უარყოფითი გავლენის შერბილება	ხანძრების რაოდენობა და ხარისხი და მათგან მიყენებული ზიანი
მ4	ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში სამოვრების შემდგომი დეგრადირების აღკვეთა და დეგრადირებული ფართობების აღდგენა დაშვებული მოვების პარალელურად	მცენარეთა თანასაზოგადოებების მდგომარეობა სამოვრებზე ნიადაგის ეროზიის მასშტაბები სამოვრებით მოსარგებლე ოჯახების რაოდენობა
		ტყის კორომების მდგომარეობა

მ5	ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ნემვის ალკვეთილის ტრადიციული გამოყენების ზონებში ტყეების შემდგომი დეგრადირების აღკვეთა და დეგრადირებული ფართობების აღდგენა ადგილობრივი მოსახლეობისათვის სამეშე ხე-ტყის დამზადების პარალელურად	ადგილობრივი მოსახლეობის დასაკმაყოფილებლად მოჭრილი ხე-ტყის მოცულობა ჰაბიტატების მდგომარეობა
მ6	ბორჯომის ნაკრძალის, ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ნემვის ალკვეთილის მკაცრი დაცვის ზონის, ბუნების მართვადი ზონის და ვიზიტორთა ზონის იმ დეგრადირებული ფართობების აღდგენა, რომლებიც კრიტიკულია დაცული ტერიტორიების განსაკუთრებული ფასეულობების ბუნებრივ მდგომარეობამდე შენარჩუნებისათვის	ძირითადი სახეობების პოპულაციების მდგომარეობა
მ7	დაცული ტერიტორიების ძირითადი სახეობების კონსერვაციის გაძლიერება	შესაფერისი კონსერვაციის სტრატეგიის არსებობა ძირითადი სახეობების პოპულაციების მდგომარეობა
მ8	რეინტროდუქციის წარმატებისათვის ვოლიერში არსებული ნიაშორების სტაბილური პოპულაციის მიღწევა სხვა პოპულაციის ინდივიდების დამატებით	ვოლიერში არსებული ნიაშორების პოპულაცია სტაბილურია და რიცხოვნობა აღწევს ისეთ მაჩვენებლებს, რაც შემდგომ ეტაპზე იძლევა მათი ბუნებრივ ჰაბიტატებში გაშვების საშუალებას
მ9	დაცული ტერიტორიების ფარგლებში არსებული ისტორიულ-კულტურული ძეგლების ფიზიკური დაცვა	ისტორიულ-კულტურული ძეგლების ფიზიკური მდგომარეობა

4. ბუნებრივი რესურსების დაცვის, კონსერვაციისა და მდგრადი სარგებლობის პროგრამის ღონისძიებები, რომლებსაც დაცული ტერიტორიების სააგენტო განახორციელებს იმისათვის, რომ მიღწეულ იქნეს მიზნები შემდეგია:

ლ1	ბორჯომის ნაკრძალისა და ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის საზღვრების გასწვრივ მიწათსარგებლობასა და მიწის საკუთრებასთან დაკავშირებული კონფლიქტის მოგვარება
ლ2	ეფექტური კანონდარსებებითი პროგრამის განხორციელება უკანონო ქმედებების აღსაკვეთად და გამოსავლენად
ლ3	შესაბამისი პოლიტიკისა და პროცედურების განხორციელება დაცულ ტერიტორიაზე ხანძრისაგან ტყის კორომების დაზიანების საფრთხის თავიდან ასაცილებლად.
ლ4	შესაბამისი პოლიტიკისა და პროცედურების განხორციელება დაცულ ტერიტორიაზე მავნებელ-დაავადებებისაგან ტყის კორომების დაზიანების თავიდან ასაცილებლად
ლ5	ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონებში საძოვრების მდგრადი მართვის გეგმის განხორციელება
ლ6	ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ნემვის ალკვეთილის ტრადიციული გამოყენების ზონებში ტყეების მდგრადი მართვის გეგმის განხორციელება არსებული კანონმდებლობის მოთხოვნების შესაბამისად
ლ7	ქმედებების განხორციელება დეგრადირებული ჰაბიტატების სწრაფი ბუნებრივი განახლებისათვის ადეკვატური პირობების უზრუნველსაყოფად
ლ8	კონსერვაციის სტრატეგიის შემუშავება კეთილშობილი ირმისათვის, არჩვისათვის, ფოცხვერისა და კავკასიური როჭოსათვის
ლ9	ნიაშორის რეინტროდუქციის პროგრამის განხორციელების გაგრძელება
ლ10	შესაბამისი ქმედებების განხორციელება ისტორიულ-კულტურული ძეგლების ფიზიკური დაცვისათვის

ბ) აღნიშნული ღონისძიებების გარდა დაცული ტერიტორიების სააგენტო გეგმავს განახორციელოს ჰაბიტატების მდგომარეობის და მახასიათებელი სახეობების პოპულაციების სიცოცხლისუნარიანობისა და სიდიდის განმსაზღვრელი საბაზისო კვლევები. საბაზისო კვლევები ჩართულია კვლევა-მონიტორინგის პროგრამაში, მუხლი 43.

5. ბუნებრივი რესურსების დაცვის, კონსერვაციისა და მდგრადი სარგებლობის პროგრამის სამოქმედო გეგმის ქმედებები, რომელთა განხორციელებასაც გეგმავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო თითოეული სტრატეგიული ქმედების ფარგლებში არის შემდეგი:

ა) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 1-სათვის: ბორჯომის ნაკრძალისა და ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის საზღვრების გასწვრივ მიწათსარგებლობასა და მიწის საკუთრებასთან დაკავშირებული კონფლიქტის მოგვარება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზზპტ-ის როლი	ხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
1.1. მუნიციპალიტეტებთან თანამშრომლობით განისაზღვროს გარე საზღვრები, რომელიც მისაღები იქნება ყველა მხარისათვის	რუკა, რომელზეც მითითებული იქნება საზღვრის ზუსტი ხაზი	ინიცირება და კოორდინირება	მუნიციპალიტეტები და სხვა დაინტერესებული მხარეები	სახელმწიფო საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება გადასახადი მომსახურების მომწოდებლისათვის
1.2. საზღვრების რეგისტრაცია საჯარო რეესტრში	საჯარო რეესტრიდან რეგისტრაციის ამონაწერი	განხორციელება	არ არის	საზღვრის ზოლი შეთანხმებულია დაინტერესებულ მხარეებთან
1.3. საზღვრების ფიზიკური დემარკაცია	საზღვრის ნიშნულები მოწყობილია	განხორციელება	არ არის	სახელმწიფო საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს საზღვრის აღმნიშვნელი ნიშნულების მოწყობა

ბ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 2-სათვის: ეფექტური კანონდსრულებითი საქმიანობის განხორციელება უკანონო ქმედებების აღსაკვეთად და გამოსავლენად

ქმედება	შედეგი	დტს/ზზპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
2.1. ამჟამად არსებული ღონისძიებების გადახედვა უკანონო ქმედებების გამოსავლენად და აღსაკვეთად პატრულირების სისტემის ჩამოყალიბება	ამჟამად არსებული ღონისძიებების შეფასების ანგარიში და ეფექტური კანონდსრულება	განხორციელება	არ არის	არ არის
2.2. უკანონო ქმედებების გამოსავლენად და აღსაკვეთად შესწორებული ღონისძიებების შემუშავება, რომელშიც აღმოფხვრილი იქნება 2.1 ქმედების ფარგლებში გადახედვის შედეგად იდენტიფიცირებული სისუსტეები	შესწორებული ღონისძიებების ამსახველი დოკუმენტი	განხორციელება	არ არის	არ არის
2.3. შესწორებული ღონისძიებების განხორციელება, საჭიროების მიხედვით ტრენინგის ან ხელახალი გადამზადების განხორციელება კანონდსრულების საკითხში დაკავებული თანამშრომლებისათვის	კანონდსრულების შესწორებული ღონისძიებები ამოქმედებულია	განხორციელება	არ არის	არ არის

გ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 3-სათვის: შესაბამისი პოლიტიკისა და პროცედურების განხორციელება დაცულ ტერიტორიაზე ხანძრისაგან ტყის კორომების დაზიანების საფრთხის თავიდან ასაცილებლად.

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
3.1 ხანძრის საფრთხის შეფასება, მაღალი რისკის მქონე ტერიტორიების და პერიოდების გამოვლენა	ხანძრის საფრთხის შეფასების ანგარიში რუკების დართვით, რომელზედაც მითითებული იქნება მაღალი რისკის მქონე ტერიტორიები	განხორციელება	ადგილობრივი მუნიციპალიტეტი, მაშველთა სამსახური; ადგილობრივი მოსახლეობა	ხანძრის საფრთხის არსებობა
3.2. ხანძრის რისკის შემარბილებელი სტრატეგიის და გაუთვალისწინებელ სამუშაოთა გეგმის შემუშავება, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ხანძრის აფეთქების საფრთხე, რომელიც ზიანს მიაყენეს ტყის ეკოლოგიურ და რესურს სარგებლობით ფასეულობებს	რისკის შეფასების სტრატეგია და შერბილების სამოქმედო გეგმა	განხორციელება	ადგილობრივი მუნიციპალიტეტი, მაშველთა სამსახური; ადგილობრივი მოსახლეობა	ხანძრის რისკის არსებობა
3.3. ხანძრის რისკის შემარბილებელი სტრატეგიის განხორციელება და მასალისა და აღჭურვილობის შეძენა, ტრენინგის ჩატარება გაუთვალისწინებელ სამუშაოთა გეგმის განსახორციელებლად	ხანძრის რისკის შემარბილებელი სტრატეგია ამოქმედებულია. რესურსები უზრუნველყოფილია, რათა მოხდეს გეგმის განხორციელება. თანამშრომლებს აქვთ აუცილებელი ცოდნა და გამოცდილება	განხორციელება	ადგილობრივი მუნიციპალიტეტი, მაშველთა სამსახური; ადგილობრივი მოსახლეობა	საჭიროა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და აღჭურვილობისათვის

დ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 4-სათვის: შესაბამისი პოლიტიკისა და პროცედურების განხორციელება დაცულ ტერიტორიაზე მავნებელ-დაავადებებისაგან ტყის კორომების დაზიანების თავიდან ასაცილებლად

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
4.1. განხორციელდეს რისკის შეფასება ტყეების ეკოლოგიური და რესურს სარგებლობითი ფასეულობების გათვალისწინებით	ანგარიში რისკის შეფასებაზე	ინიციირება და ზედამხედველობა	რისკის შეფასების გამოცდილების მქონე ექსპერტი	სახელმწიფო საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს რისკის შეფასების ანგარიშის მომზადება
4.2. რისკის შემარბილებელი სტრატეგიისა და გაუთვალისწინებელ სამუშაოთა გეგმის შემუშავება, რათა თავიდან იქნეს აცილებული მავნებელ-დაავადებათა აფეთქების საფრთხე, რომელიც ზიანს მიაყენებს ტყის ეკოლოგიურ და რესურსსარგებლობით ფასეულობებს	რისკის შეფასების სტრატეგია და შერბილების სამოქმედო გეგმა	ინიციირება და ზედამხედველობა	რისკის შემარბილებელი სტრატეგიის და სამოქმედო გეგმის მომზადების გამოცდილების მქონე ექსპერტი	სახელმწიფო საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს რისკის შემარბილებელი სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შემუშავება
4.3. რისკის შემარბილებელი სტრატეგიის განხორციელება და მასალის- მაგ., ბიოლოგიური კონტროლის საშუალებები და აღჭურვილობა, შეძენა. ტრენინგის ჩატარება გაუთვალისწინებელ სამუშაოთა გეგმის განსახორციელებლად	რისკის შემარბილებელი სტრატეგია ამოქმედებულია. რესურსები უზრუნველყოფილია, რათა მოხდეს გეგმის განხორციელება. თანამშრომლებს აქვთ აუცილებელი ცოდნა და	ინიციირება და ზედამხედველობა	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს მასალისა და აღჭურვილობის შეძენა

ე) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 5-სათვის: ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონაში საძოვრების მდგრადი მართვის გეგმის განხორციელება.

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
5.1. ტრადიციული გამოყენების ზონაში საძოვრების ეკოლოგიური კვლევის ჩატარება, რათა განისაზღვროს ძოვების ოპტიმალური რეჟიმი სხვადასხვა ტიპის საძოვრისა და მათი ამჟამინდელი მდგომარეობის გათვალისწინებით	ანგარიში, რომელშიც მოცემული იქნება რეკომენდაციები ძოვების ოპტიმალურ რეჟიმზე	ინიცირება და ზედამხედველობა	შესაფერისი ექსპერტი ან კვლევითი ორგანიზაცია	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს კვლევების განხორციელება
5.2. საძოვრებით მოსარგებლეებთან თანამშრომლობით, საძოვრებით სარგებლობის დარეგულირების პროცედურების განსაზღვრა, რათა მიღწეულ იქნეს ძოვების ოპტიმალური რეჟიმი.	საძოვრებით სარგებლობის დარეგულირების პროცედურები საძოვრებით მოსარგებლეებთან პროცედურებზე მიღწეული შეთანხმების ჩანაწერები	განხორციელება	საძოვრებით მოსარგებლეები	არ არის
5.3. საძოვრების მართვის პროცედურების განხორციელების დაწყება	საძოვრების მართვის პროცედურები ამოქმედებულია	განხორციელება	საძოვრებით მოსარგებლეები	არ არის

ვ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 6-სათვის: ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ნებვის ალკვეთილის ტრადიციული გამოყენების ზონებში ტყეების მდგრადი მართვის გეგმის განხორციელება არსებული კანონმდებლობის მოთხოვნების შესაბამისად

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
6.1. ტრადიციული გამოყენების ზონაში ტყეების ინვენტარიზაციის განხორციელება იმ სიზუსტით, რომ შესაძლებელი გახდეს ხე-ტყის დამზადების მოცულობების განსაზღვრა, რომელიც შესაბამისობაში იქნება დაცული ტერიტორიების კონსერვაციულ მიზნებთან	ტყის ინვენტარიზაციის ჩანაწერები და რუკები	ინიცირება და ზედამხედველობა	დამოუკიდებელი ექსპერტი (ები)	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს ტყის ინვენტარიზაციის ექსპერტები
6.2. ტყით სარგებლობის გეგმის შემუშავება	ტყით სარგებლობის გეგმა	ინიცირება და ზედამხედველობა	ტყის მართვის დაგეგმვის ექსპერტი (ები)	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს ტყის მართვის გეგმის შემუშავება
6.3. ტყით სარგებლობის გეგმის განხორციელების დაწყება	ტყით სარგებლობის გეგმა ამოქმედებულია	განხორციელება	არ არის	არ არის

ზ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 7-სათვის: ქმედებების განხორციელება დეგრადირებული ჰაბიტატების სწრაფი ბუნებრივი განახლებისათვის ადეკვატური პირობების უზრუნველსაყოფად

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
7.1. იმ ტერიტორიების იდენტიფიცირება, რომლებიც დეგრადირებულ იყო დაცული ტერიტორიების შემქმნამდე და მათი რუკაზე დატანა	რუკა დეგრადირებული ტერიტორიების მითითებით	ინიცირება და ზედამხედველობა	შესაფერისი ორგანიზაცია ან ექსპერტი, რომელიც განახორციელებს ამ ქმედებას	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს დამოუკიდებელი ექსპერტი
7.2. იდენტიფიცირებული ტერიტორიებისათვის აღდგენის სტრატეგიის შემუშავება	შემუშავებული სტრატეგია	ინიცირება და კოორდინირება	შესაფერისი ორგანიზაცია ან ექსპერტი, რომელიც განახორციელებს ამ ქმედებას	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს დამოუკიდებელი ექსპერტი
7.3. აღდგენის სტრატეგიის განხორციელების დაწყება	სტრატეგია ამოქმედებულია	განხორციელება	არ არის	შესაძლოა საჭირო გახდეს საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, ეს დამოკიდებულია სტრატეგიაში დაკონკრეტებულ ქმედებებზე

თ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 8-სათვის: კონსერვაციის სტრატეგიის შემუშავება კეთილშობილი ირმისათვის, არჩვისათვის, ფოცხვერისა და კავკასიური როჭოსათვის

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
8.1. კონსერვაციის სტრატეგიის შემუშავება , რომელიც მოიცავს კეთილშობილი ირმისათვის მონიტორინგის გეგმას	კონსერვაციის სტრატეგია	ინიცირება და კოორდინირება	შესაფერისი პარტნიორი ორგანიზაციები სტრატეგიის შესამუშავებლად	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს დამოუკიდებელი ექსპერტი
8.2. კონსერვაციის სტრატეგიის შემუშავება , რომელიც მოიცავს არჩვისათვის მონიტორინგის გეგმას	კონსერვაციის სტრატეგია	ინიცირება და კოორდინირება	შესაფერისი პარტნიორი ორგანიზაციები სტრატეგიის შესამუშავებლად	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს დამოუკიდებელი ექსპერტი
8.3. კონსერვაციის სტრატეგიის შემუშავება , რომელიც მოიცავს ფოცხვერისათვის მონიტორინგის გეგმას	კონსერვაციის სტრატეგია	ინიცირება და კოორდინირება	შესაფერისი პარტნიორი ორგანიზაციები სტრატეგიის შესამუშავებლად	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს დამოუკიდებელი ექსპერტი
8.4. კონსერვაციის სტრატეგიის შემუშავება , რომელიც მოიცავს კავკასიური როჭოსათვის მონიტორინგის გეგმას	კონსერვაციის სტრატეგია	ინიცირება და კოორდინირება	შესაფერისი პარტნიორი ორგანიზაციები სტრატეგიის შესამუშავებლად	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს დამოუკიდებელი ექსპერტი

ი) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 9-სათვის: ნიაშორის რეინტროდუქციის პროგრამის განხორციელების გაგრძელება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა

9.1. სამოქმედო გეგმის შემუშავება ვოლიერებში არსებული ნიამორის პოპულაციის გასაზრდელად იმ დონემდე, რა დონეზეც დაიწყება ერთეული სახეობების თავისუფლად გაშვება ბუნებაში	სამოქმედო გეგმა	ინიცირება და ზედამხედველობა	შესაფერისი ორგანიზაცია ან ექსპერტი, რომელიც განახორციელებს ამ ქმედებას	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს დამოუკიდებელი ექსპერტი
9.2. სამოქმედო გეგმის განხორციელება	სამოქმედო გეგმა ამოქმედებულია	განხორციელება	არ არის	თანამშრომელი, რომელიც ჩართული არის რეინტროდუქციის პროექტში, რომელსაც შესაძლოა დასჭირდეს საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება

კ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 10-სათვის: ისტორიულ-კულტურული ძეგლების ფიზიკური დაცვა

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
10.1. დაცული ტერიტორიების ფარგლებში არსებული ისტორიულ-კულტურული ძეგლების მდგომარეობის შეფასება.	ისტორიულ-კულტურული ძეგლების მდგომარეობის ამსახველი ანგარიში	ინიცირება და კოორდინირება	ძეგლთა დაცვის ეროვნული სააგენტო	არ არის

ეკოსაგანმანათლებლო და საზოგადოებასთან ურთიერთობის პროგრამა

1. ეკოსაგანმანათლებლო და საზოგადოებასთან ურთიერთობის პროგრამა მოიცავს შემდეგ საკითხებს:

ა) დაინტერესებული მხარეების ცნობიერების გაზრდა ბორჯომ-ხარაგაულის დაცულ ტერიტორიებზე და მის განსაკუთრებულ ფასეულობებზე და დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის მიზნებსა და ქმედებებზე;

ბ) დაინტერესებული მხარეების ჩართვა დაცული ტერიტორიების მართვის საკითხებში.

2. პრობლემები და შესაძლებლობები, რომლებიც იდენტიფიცირებულ იქნა სიტუაციურ ანალიზში და რომლებიც განხილულია საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამაში, არის შემდეგი:

ა) საჭიროა დამატებითი მუშაობა, რათა დაინტერესებული მხარეები გაეცნენ დაცულ ტერიტორიებს, მის განსაკუთრებულ ფასეულობებსა და მიზნებს, ასევე ადმინისტრაციის მიერ განსახორციელებელ ქმედებებს, ასევე აუცილებელია გაძლიერდეს მათი ნდობა ადმინისტრაციის მიმართ;

ბ) არის ეკოსაგანმანათლებლო ქმედებების გავრცობის საშუალება უფრო მეტი სამიზნე ჯგუფებისათვის;

გ) არის ადგილობრივი მოსახლეობის დაცული ტერიტორიების სამუშაოებში ჩართვის შესაძლებლობა;

დ) ბზდტ-ის ვებგვერდი საჭიროებს განახლებას და გამარტივებას.

3. საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამის მიზნები, რომლის მიღწევასაც მიზნად ისახავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო მენეჯმენტის გეგმის განხორციელების მოქმედების ვადის ამოწურვამდე და ინდიკატორები, რომლებიც გამოყენებულ იქნება იმის შესაფასებლად, მიღწეულ იქნა თუ არა აღნიშნული მიზნები არის შემდეგი:

№	მიზნები (რისი მიღწევა გვსურს მენეჯმენტის გეგმის მოქმედების ვადის ამოწურვამდე)	ინდიკატორები (რა უნდა შევაფასოთ იმისათვის, რომ გავიგოთ მივაღწიეთ თუ არა დასახულ მიზნებს)
მ10	იმ ადამიანებისა და სამიზნე ჯგუფების რაოდენობის გაზრდა, რომლებიც მონაწილეობას მიიღებენ ეკო-საგანმანათლებლო ქმედებებში	ადამიანებისა და სამიზნე ჯგუფების წევრების რაოდენობა, რომლებიც მონაწილეობას იღებენ ეკო-საგანმანათლებლო ქმედებებში
მ11	დაინტერესებულ მხარეთა დაცული ტერიტორიების, მათი განსაკუთრებული ფასეულობებისა და მიზნებისა და ადმინისტრაციის მიერ განსახორციელებელი ქმედებების შესახებ ცნობიერების გაზრდა	დაინტერესებულ მხარეთა მიერ დაცული ტერიტორიების, მათი განსაკუთრებული ფასეულობების, მიზნებისა და ადმინისტრაციის მიერ განსახორციელებელი ქმედებების შესახებ ინფორმირებულობის დონე
მ12	ადგილობრივი მოსახლეობის დაინტერესება დაეხმაროს დაცულ ტერიტორიებს მუშაობაში და ჩაერთოს.	საზოგადოების, დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციისადმი მხარდაჭერის დონე
მ13	ზხდტ-ის ვებ-გვერდის საშუალებით ინფორმაციის მიწოდების გაუმჯობესება	ვებგვერდიდან ჩამოტვირთული მიმართვებისა და დოკუმენტების რაოდენობა

4. საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამის ღონისძიებები, რომლებსაც დაცული ტერიტორიების სააგენტო განახორციელებს იმისათვის, რომ მიღწეულ იქნეს მიზნები შემდეგი:

დ11	საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან აქტიური თანამშრომლობით, მათი ინტერესებისა და საჭიროების გათვალისწინებით, ახალი ერთობლივი ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება.
დ12	არსებული ეკოსაგანმანათლებლო მასალის გადახედვა, განახლება და სისტემატიზირება და ელექტრონული მონაცემთა ბაზის შექმნა
დ13	საგანმანათლებლო ღონისძიებების და აქტივობების დროში გაწერა და მიწოდება საგანმანათლებლო დაწესებულებებისათვის
დ14	სხვადასხვა ასაკობრივ და მიზნობრივ ჯგუფებზე ადაპტირებული ცნობიერების ამაღლების სტრატეგიის შემუშავება
დ15	ზხდტ-ს მეგობართა ასოციაციის შექმნა
დ16	პოპულარული, და ყველა ასაკობრივი ჯგუფის მიერ მარტივად გამოყენებადი ვებგვერდის შექმნა-განახლება.

5. საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამის სამოქმედო გეგმის ქმედებები, რომელთა განხორციელებასაც გეგმავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო თითოეული სტრატეგიული ქმედების ფარგლებში არის შემდეგი:

ა) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 11-სათვის: საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან აქტიური თანამშრომლობით, მათი ინტერესებისა და საჭიროების გათვალისწინებით ახალი ერთობლივი ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
11.1 ზხდტ-ს რეგიონში 6 შეხვედრის ორგანიზება სხვადასხვა საგანმანათლებლო დაწესებულებებისათვის და მათი ინტერესების გამოვლენა	საგანმანათლებლო ორგანიზაციების დაინტერესება გამოვლენილია და დაფიქსირებულია	ინიცირება და კოორდინირება	საგანმანათლებლო დაწესებულებები და საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრები	ჩართული პარტნიორი ორგანიზაციების ინტერესის არსებობა
11.2 საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება	დოკუმენტირებული საგანმანათლებლო პროგრამები	ინიცირება და კოორდინირება	საგანმანათლებლო დაწესებულებები და საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრები	არ არის

11.3 შემუშავებული პროგრამების მიწოდება საგანმანათლებლო დაწესებულებებისათვის	საგანმანათლებლო პროგრამები განხორციელებულია	ინიცირება და კოორდინირება	საგანმანათლებლო დაწესებულებები და საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრები	არ არის
---	---	---------------------------	---	---------

ბ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 12-სათვის: არსებული ეკოსაგანმანათლებლო მასალის გადახედვა, განახლება და სისტემატიზირება და ელექტრონული მონაცემთა ბაზის შექმნა

ქმედება	შედეგი	დტს/ზბპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
12.1. არსებული მასალის გადახედვა და ინტერნეტიდან და სხვა წყაროებიდან დამატებითი ინფორმაციის მოპოვება	არსებული მასალა გადახედილია, დამატებითი მასალა იდენტიფიცირებულია	განხორციელება	არ არის	არ არის
12.2. მონაცემთა ბაზის სისტემატიზაცია არსებული და იდენტიფიცირებული მასალის და პან პარკების ქსელის გამოცდილების გათვალისწინებით	მონაცემთა ბაზა სისტემატიზებულია	განხორციელება	პან პარკები	არ არის
12.3. მონაცემთა ბაზის სააგენტოს და ბბდტ-ს ვებგვერდზე ატვირთვა	მონაცემთა ბაზა ატვირთულია ვებგვერდზე და ინფორმაცია დაინტერესებულ მხარეებისათვის და სხვა დტ-ის ადმინისტრაციებისათვის უზრუნველყოფილია	განხორციელება	არ არის	ბბდტ-ის ვებ-გვერდის განახლება

გ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 13-სათვის: საგანმანათლებლო ღონისძიებების და აქტივობების დროში გაწერა და მიწოდება საგანმანათლებლო დაწესებულებებისათვის

ქმედება	შედეგი	დტს/ზბპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
13.1. არსებული გამოცდილებისა და ეკოსაგანმანათლებლო აქტივობების კალენდრის შექმნა	შერჩეული ქმედებების დროის გრაფიკი განსაზღვრულია	ინიცირება და კოორდინირება	არ არის	არ არის
13.2. რეინჯერების შერჩევა და მათი დატრენინგება ეკოსაგანმანათლებლო პროგრამების განხორციელებისათვის	შერჩეულია 6 რეინჯერი, რომელსაც ჩაუტარდა ტრენინგი	განხორციელება	არ არის	არ არის
13.3 საგანმანათლებლო დაწესებულებებისათვის და სხვადასხვა დაინტერესებული მხარეებისათვის შემუშავებული კალენდრის მიწოდება..	კალენდარი მიწოდებულია დაინტერესებული მხარეებისათვის და ატვირთულია დტს-ს და ბბდტ-ის ვებგვერდებზე	განხორციელება	საგანმანათლებლო დაწესებულებები და საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრები და სხვა დაინტერესებული მხარეები	არ არის

დ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 14-სათვის: სხვადასხვა ასაკობრივ და მიზნობრივ ჯგუფებზე ადაპტირებული ცნობიერების ამაღლების სტარტეგიის შემუშავება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
14.1. ზხდტ-ს რეგიონში შეხვედრის ორგანიზება სხვადასხვა დაინტერესებული ჯგუფებისათვის (ადგილობრივი თემი, NGO-ები, ადგილობრივი მუნიციპალიტეტები, საგანმანათლებლო რესურსცენტრები), რათა იდენტიფიცირებულ იქნეს ძირითადი საკითხები და მიდგომები	პრობლემები და შესაძლებლობები იდენტიფიცირებულია	ინიცირება, ფასილიტაცია და კოორდინირება	ადგილობრივი მოსახლეობა, მუნიციპალიტეტი, არასამთავრობო ორგანიზაციები, საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრები	
14.2. დამოუკიდებელი ექსპერტის რეკომენდაციების და პან პარკების გამოცდილების გაზიარების გათვალისწინებით ცნობიერების ამაღლების სტრატეგიის სამუშაო ვერსიის მომზადება.	სამუშაო ვერსია შემუშავებულია	განხორციელება	არ არის	არ არის
14.3. სამუშაო ვერსიის გაცნობა დაინტერესებული მხარეებისათვის და მათი რეკომენდაციის გათვალისწინება	სამუშაო ვერსია წარდგენილია და შენიშვნები გათვალისწინებულია	ინიცირება, ფასილიტაცია და კოორდინირება	ადგილობრივი მოსახლეობა, მუნიციპალიტეტი, არასამთავრობო ორგანიზაციები, საგანმანათლებლო რესურს-ცენტრები	
14.4. შენიშვნების გათვალისწინებით სტრატეგიის საბოლოო ვერსიის მომზადება და დამტკიცება	სტრატეგია დამტკიცებულია	განხორციელება	არ არის	არ არის
14.5. სტრატეგიის განხორციელების ინიცირება	სტრატეგია ამოქმედებულია	განხორციელება	არ არის	შესაძლოა საჭირო გახდეს საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება. დამოკიდებულია სტრატეგიის შინაარსზე

ე) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 15-სათვის: ზხდტ-ს მეგობართა ასოციაციის შექმნა

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
15.1. მეგობართა ასოციაციის დამფუძნებელი პიროვნებებისა და ორგანიზაციის წევრების და ასევე მათი გამოვლენა, ვინც ადმინისტრირებას გაუწევს ასოციაციას	იდენტიფიცირებულია ასოციაციის წევრების რაოდენობა	ინიცირება და ფასილიტაცია	ადგილობრივი მოსახლეობა და არასამთავრობო ორგანიზაციები	არ არის
15.2. მეგობართა ასოციაციის წესდების შემუშავება და ასოციაციის რეგისტრაცია	ასოციაცია დაარსებულია და ფუნქციონირებს	ინიცირება და ფასილიტაცია	ადგილობრივი მოსახლეობა და არასამთავრობო ორგანიზაციები	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსებულ იქნეს ასოციაციის ფუნქციონირების საწყისი პერიოდი

ვ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 16-სათვის: პოპულარული, და ყველა ასაკობრივი ჯგუფის მიერ მარტივად გამოყენებადი ვებგვერდის შექმნა-განახლება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
16.1. ვებგვერდის დიზაინის შემუშავება	ვებგვერდის დიზაინი	ინიცირება და ზედამხედველობა	ვებგვერდის დიზაინერი	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს ვებგვერდის დიზაინერი
16.2. ვებგვერდის განახლება	ახალი ვებგვერდი ამოქმედებულია	ინიცირება და ზედამხედველობა	ვებგვერდის დიზაინერი	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს ვებგვერდის დიზაინერი

მუხლი 40. ეკოტურიზმის პროგრამა

1. ეკოტურიზმის პროგრამა მოიცავს დაცული ტერიტორიების ეკოტურისტულ მომსახურებას, რომელიც თავის მხრივ გულისხმობს ტურისტული პროდუქტის შექმნასა და შეთავაზებას სხვადასხვა მიზნობრივი ჯგუფებისათვის და ვიზიტორთათვის საინფორმაციო მასალის შექმნას სხვადასხვა ფორმით.

2. პრობლემები და შესაძლებლობები, რომლებიც იდენტიფიცირებულ იქნა სიტუაციურ ანალიზში და რომლებიც განხილულია ეკოტურიზმის პროგრამაში, არის შემდეგი:

ა) არსებული ტურისტული მომსახურებისა და ინფრასტრუქტურის ხარისხი საერთაშორისო ვიზიტორების მოლოდინზე და ევროპის სხვა ქვეყნების დაცულ ტერიტორიებში არსებულ მომსახურების დონეზე უფრო დაბალია;

ბ) ვიზიტორებისათვის საინფორმაციო მასალა საჭიროებს განახლებას;

გ) არის იმის შესაძლებლობები, რომ გაფართოვდეს ტურისტული შეთავაზებები, სალაშქრო მარშრუტებისა და თემატური ბილიკების ჩათვლით, და ასევე გაიზარდოს ვიზიტორთა რაოდენობა;

დ) არის იმის შესაძლებლობები, რომ რეგიონის მოსახლეობა ჩართულ იქნეს ტურისტული მომსახურების გაწევის საქმეში.

3. ეკოტურიზმის პროგრამის მიზნები, რომლის მიღწევასაც მიზნად ისახავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო მენეჯმენტის გეგმის განხორციელების მოქმედების ვადის ამოწურვამდე და ინდიკატორები, რომლებიც გამოყენებულ იქნება იმის შესაფასებლად მიღწეულ იქნა თუ არა აღნიშნული მიზნები არის შემდეგი:

№	მიზნები (რისი მიღწევა გვსურს მენეჯმენტის გეგმის მოქმედების ვადის ამოწურვამდე)	ინდიკატორები (რა უნდა შევაფასოთ იმისათვის, რომ გავიგოთ მივაღწიეთ თუ არა დასახულ მიზნებს)
მ14	არსებული მომსახურების ინფრასტრუქტურის ხარისხის გაუმჯობესება საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად	ვიზიტორების ეროვნული პარკის მომსახურებითა და ინფრასტრუქტურით კმაყოფილების დონე
მ15	ახალი ტურისტული მომსახურებების დანერგვა და მრავალფეროვანი ტურისტული პროდუქტის შექმნა სხვადასხვა სამიზნე ჯგუფებისათვის	სამიზნე ჯგუფები, რომლებიც მოდიან ეროვნულ პარკში და სარგებლობენ შეთავაზებული მომსახურებით. ვიზიტორთა იმ ჯგუფის კმაყოფილების დონე, რომელიც ნაკლებადაა დაინტერესებული ლაშქრობით (ოჯახები, ხანდაზმული ადამიანები, ბავშვები), ეროვნული პარკის ინფრასტრუქტურითა და მომსახურებით. ვიზიტორთა კმაყოფილების დონე ეროვნული პარკის მიერ შეთავაზებული მომსახურებითა და ინფრასტრუქტურით
მ16	რეგიონის მოსახლეობის ჩართვა დაცულ ტერიტორიაზე ტურიზმის განვითარების საქმეში	იმ ადამიანთა რაოდენობა რეგიონში, რომლებიც ჩართულნი არიან მომსახურების მიწოდებაში
მ17	ტურიზმის განვითარების ჰარმონიზების უზრუნველყოფა დაცული ტერიტორიების განსაკუთრებულ ფასეულობებთან	ვიზიტორების გავლენა პარკის ეკოლოგიურ გარემოზე და ინფრასტრუქტურაზე

მ18	აუცილებელი საინფორმაციო მასალის განახლება და შექმნა.	ვიზიტორების საინფორმაციო მასალით კმაყოფილების დონე
-----	--	--

4. ეკოტურიზმის პროგრამის ღონისძიებები, რომლებსაც დაცული ტერიტორიების სააგენტო განხორციელებს იმისათვის, რომ მიღწეულ იქნეს მოცემული მიზნები შემდეგი:

დ17	არსებული ტურისტული მომსახურების გაუმჯობესება
დ18	არსებული ტურისტული ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება
დ19	რეგიონში პროფესიონალი გამყოლების მდგრადი ქსელის დაარსების ხელის შეწყობა
დ20	მოკლევნიანი ტურების და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნა განსაკუთრებული ასაკობრივი ჯგუფებისათვის
დ21	ტურისტული პროდუქტის გამრავალფეროვნება
დ22	ადგილობრივ მოსახლეობასთან თანამშრომლობის გაფართოება და მათი დაინტერესება ვიზიტორთა მომსახურებაში ჩართულობით
დ23	ეროვნული პარკის გამტარუნარიანობის განსაზღვრა
დ24	ხარისხის მართვის სისტემის განხორციელება ინფრასტრუქტურისა და მომსახურების გაუმჯობესების მიზნით
დ25	პარკის უზრუნველყოფა ყველა აუცილებელი და განახლებული საინფორმაციო მასალით
დ26	ეროვნული პარკის მარკეტინგისა და საკომუნიკაციო გეგმის შემუშავება

5. ეკოტურიზმის პროგრამის სამოქმედო გეგმის ქმედებები, რომელთა განხორციელებასაც გეგმავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო თითოეული სტრატეგიული ქმედების ფარგლებში არის შემდეგი:

ა) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებები 17-სათვის: არსებული ტურისტული მომსახურების გაუმჯობესება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზზბტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
17.1. არსებული მომსახურების მდგომარეობის შეფასება	არსებული მომსახურების მდგომარეობის ამსახველი შეფასება	განხორციელება	ტურისტული მომსახურების მოსარგებლეები	არ არის
17.2. პარკის რეგისტრაციის ფორმის გამარტივება	შემუშავებულია რეგისტრაციის გამარტივებული სისტემა			
17.3. ტურისტული მარშრუტების დეტალური აღწერა, აუცილებელი რუკის, გრაფიკისა და კოორდინატების მითითებით	შესაფერისი მასალა მომზადებულია, დაბეჭდილია და უზრუნველყოფილია ვიზიტორებისათვის	განხორციელება	არ არის	დამატებითი დაფინანსება
17.4. სალაშქრო აღჭურვილობის შესყიდვა გასაქირავებლად (საწვდომარები, გაზქურები, ჭურჭელი, სალაშქრო ჯოხები)	სალაშქრო აღჭურვილობა უზრუნველყოფილია ვიზიტორებისათვის	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება
17.5. სალაშქრო აღჭურვილობის დამზადება გასაყიდად (ქუდები, სალაშქრო ჯოხები, ა.შ.)	- სალაშქრო აღჭურვილობა უზრუნველყოფილია -აღჭურვილობა გაყიდულია	ინიცირება	არ არის	საკანონმდებლო ცვლილებები და ფინანსების არსებობა

17.6. ცხენების გაქირავების მომსახურების გაუმჯობესება	უზრუნველყოფილია ცხენების გაქირავების შესაბამისი მომსახურება; ცხენები შესაბამის მდგომარეობაში არიან და მათი აღჭურვილობა უსაფრთხოა	ინიცირება და კოორდინირება	ბიზნეს პარტნიორები	ტენდერის წარმატებული განხორციელება
17.7. გამყოლის მომსახურების გაუმჯობესება (პროფესიონალი გამყოლების შერჩევა, დეტალური ტრენინგების განხორციელება)	პროფესიონალი გამყოლების მომსახურება უზრუნველყოფილია ვიზიტორებისათვის	ინიცირება და კოორდინირება	რეგიონში არსებული გამყოლები	ტენდერი
17.8. სამთო ველოტურების განვითარება და პოპულარიზაცია	სამთო ველოტურის კარგად შემუშავებული შეთავაზება	ინიცირება და კოორდინირება	ადგილობრივი მოსახლეობა	არ არის
17.9. საგანმანათლებლო ტურების ჩამოყალიბება და შეთავაზება	კარგად შემუშავებული საგანმანათლებლო ტურისტული შეთავაზება	ინიცირება და კოორდინირება	საგანმანათლებლო დაწესებულებები (განათლების სამინისტრო)	ფინანსების არსებობა

ბ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 18-სათვის: არსებული ტურიტული ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
18.1. ტურისტული თავშესაფრების შექმნა (შედგება, საწოლების შექმნა, მინების შეცვლა და ა.შ.)	ტურისტული თავშესაფრების მდგომარეობა შესაბამისია ვიზიტორების მისაღებად	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად
18.2. თავშესაფრებთან ინფრასტრუქტურის კარგ მდგომარეობაში უზრუნველყოფა – წყალი, ტუალეტი, საცეცხლე ადგილები, ა.შ.	თავშესაფრებთან ახლოს მდებარე ინფრასტრუქტურა მზადაა ტურისტების მისაღებად	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად
18.3. მარტივი საველე საშუაპების მოწყობა თავშესაფრებთან ახლოს	ინფრასტრუქტურა აკმაყოფილებს ვიზიტორთა მოთხოვნებს	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად
18.4. თანამედროვე საკემპინგე ადგილების მოწყობა (საშუაპები, ტუალეტები, საცეცხლე და საკემპინგე ადგილები)	საკემპინგე ადგილები მოდერნიზებულია და აკმაყოფილებს ვიზიტორთა მოთხოვნებს	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად
18.5. საკემპინგე ადგილების მოწყობა იმ ბილიკებზე და იმ ადგილას, სადაც დიდი მანძილია მარშრუტის საწყის წერტილსა და არსებულ თავშესაფარს შორის	ინფრასტრუქტურა შექმნილია მოკლე მანძილზე და იზიდავს სხვა სამიზნე ჯგუფებს	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად
18.6. ეროვნული პარკის ცხრა ტურისტული ბილიკის შექმნა	ბილიკები კარგ მდგომარეობაშია და უსაფრთხოა	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად
18.7. ეროვნული პარკის ცხრა ტურისტული ბილიკის მარკირება; მარკირების სისტემის გაუმჯობესება, განსაკუთრებით პარკის ალპურ ნაწილში	ბილიკები კარგად არის მარკირებული და უზრუნველყოფს ვიზიტორთა უსაფრთხო გადაადგილებას	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად

18.8. საპიკნიკე ადგილების გაუმჯობესება და ბილიკების გასწვრივ დასასვენებელი ადგილების დამატება	ბილიკების გასწვრივ უზრუნველყოფილია აუცილებელი ინფრასტრუქტურა	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად
18.9. თავშესაფრებთან ახლოს ბილიკების გასწვრივ საცეცხლე ადგილების მოწყობა	საცეცხლე ადგილები მოწყობილია და ასუსტებენ ხანძრის გაჩენის საფრთხეს	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად
18.10. თავშესაფრებთან ახლოს და ბილიკების გასწვრივ საპიკნიკე და საკემპინგე ადგილების, და მანძილის მანიშნებელი ნიშნულების დამატება	ვიზიტორები უფრო ადვილად გადაადგილდებიან ბილიკებზე			10. თავშესაფრებთან ახლოს და ბილიკების გასწვრივ საპიკნიკე და საკემპინგე ადგილების, და მანძილის მანიშნებელი ნიშნულების დამატება
18.11. საგანმანათლებლო ბილიკის საფუძვლიანი განახლება (საინფორმაციო დაფების, საპიკნიკე და დასასვენებელი ადგილების მოწყობის ჩათვლით)	საგანმანათლებლო ტურების შესათავაზებლად უზრუნველყოფილია შესაბამისი ინფრასტრუქტურა	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება მასალისა და მუშახელის დასაქირავებლად

გ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 19-სათვის: რეგიონში პროფესიონალი გამყოლების ქსელის დაარსების ხელის შეწყობა, მეტი დაინტერესებული მხარის ჩართვა

ქმედება	შედეგი	დტს/ზბპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
19.1. დაინტერესებული ორგანიზაციებს (ტურ-ოპერატორები, სასტუმროები) იდენტიფიცირება რეგიონში	ინტერესი გაზრდილია	განხორციელება	გამყოლები, ბიზნეს პარტნიორება	არ არის
19.2. გამოვლითა ასოციაციისა ან კავშირის შექმნის მხარდაჭერა	შექმნილია დამატებითი სამუშაო ადგილები პროფესიონალი გამყოლების სისტემა ჩამოყალიბებულია	ინიცირება და ფასილიტაცია	გამყოლები	არ არის

დ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებასათვის 20-სათვის: მოკლევნიანი ტურების და შესაფერისი ინფრასტრუქტურის შექმნა განსაკუთრებული ასაკის ჯგუფებისათვის

ქმედება	შედეგი	დტს/ზბპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
20.1. მოკლევნიანი ტურების პოტენციალის შესწავლა	მოკლევნიანი ტურების პოტენციალის ამსახველი ანგარიში	განხორციელება	მოხალისეები, მშვიდობის კორპუსი, ილიას სახ. უნივერსიტეტი	არ არის
20.2 ტურების დაგეგმვა და განხორციელება, შესაბამისი ინფრასტრუქტურის შექმნით	ახალი სამიზნე ჯგუფებისათვის შეთავაზებები უზრუნველყოფილია (ოჯახები, ხანდაზმული ადამიანები, ბავშვები)	განხორციელება	სამშენებლო კომპანია	კვლევა, რომელიც განხორციელდა 1 ქმედების ფარგლებში ასაბუთებს ბიზნესინვესტიციებს მოკლე ტურების შესაქმნელად, საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა

ე) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 21-სათვის: ტურისტული პროდუქტის გამრავალფეროვნება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
21.1. ახალი მომსახურებების შესაძლებლობების შეფასება, მათ შორისაა კულტურული ტურები, გარეულ ველურ სამყაროზე დაკვირვების ტურები და ტურები, რომელიც მოიცავს ტრადიციული საქმიანობის ელემენტებს	შესაძლებლობების შეფასების ამსახველი ანგარიში	ინიცირება და კოორდინირება	მოწვეული ექსპერტი	დაფინანსების არსებობა
ზამთრის ტურიზმის განვითარება				
21.2. კულტურული ტურების შექმნა	შეთავაზება კულტურულ ტურებზე დაინტერესებული სამიზნე ჯგუფისათვის უზრუნველყოფილია	ინიცირება და კოორდინირება	მოწვეული ექსპერტი	შეფასება, რომელიც განხორციელდა 20.1 ქმედების ფარგლებში ასაბუთებს ბიზნესინვესტიციებს კულტურული ტურების შესაქმნელად
21.3. ტურების შექმნა ფრინველებზე და ცხოველებზე დასაკვირვებლად	შეთავაზება დაინტერესებული სამიზნე ჯგუფისათვის უზრუნველყოფილია	ინიცირება და კოორდინირება	მოწვეული ექსპერტი ან ორგანიზაცია	შეფასება, რომელიც განხორციელდა 20.1 ქმედების ფარგლებში ასაბუთებს ბიზნესინვესტიციებს ფრინველებზე და ცხოველებზე დასაკვირვებელი ტურების შესაქმნელად დამატებითი ადამიანური რესურსები (კონკრეტულ საკითხებზე მოხალისეთა მოზიდვა)

ვ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 22-სათვის: ადგილობრივ მოსახლეობასთან თანამშრომლობის გაფართოება და მათი დაინტერესება ვიზიტორთა მომსახურებაში ჩართულობით

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
22.1. ადგილობრივ მოსახლეობას შორის დაინტერესების შექმნა ტურისტული მომსახურებების და პროდუქტების შესაქმნელად, რომლებიც შემდგომ ვიზიტორებზე იქნება გაყიდული (განსაკუთრებით მარელისში, აბასთუმანში და აწყურში)	პარკის რეგიონში უზრუნველყოფილია სხვადასხვა მომსახურება, რომლებიც ინტეგრირებულია პარკის შეთავაზებებში და ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ქმნის დამატებითი შემოსავლის წყაროს	ინიცირება და კოორდინირება	ადგილობრივი მოსახლეობა	არ არის

ზ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 23-სათვის: ეროვნული პარკის გამტარუნარიანობის განსაზღვრა

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
23.1. კვლევის ჩატარება, რათა შეფასდეს ეროვნული პარკის ფიზიკური და ეკოლოგიური გამტარუნარიანობა სხვადასხვა ტიპის მომსახურების უზრუნველსაყოფად ვიზიტორებისათვის	ეროვნული პარკის ფიზიკური და ეკოლოგიური გამტარუნარიანობის შეფასება	ინიცირება და კოორდინირება	მოწვეული სპეციალისტი	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს მოწვეული სპეციალისტი

თ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 24-სათვის: ხარისხის მართვის სისტემის განხორციელება ინფრასტრუქტურისა და მომსახურების გაუმჯობესების მიზნით

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
24.1. პარკის მომსახურების ხარისხის შესამოწმებლად და უზრუნველსაყოფად სისტემის შექმნა	მომსახურების ხარისხი შენარჩუნებულია მოთხოვნის დონეზე	ინიცირება და კოორდინირება	არ არის	არ არის
24.2. პარკის ინფრასტრუქტურის მდგომარეობის შესასწავლად, მისი ხარისხის უზრუნველსაყოფად და ვიზიტორების მიერ დაზიანებულების აღსაკვეთად სისტემის შექმნა	ინფრასტრუქტურისა და მისი მიმდებარე გარემოს ხარისხი შენარჩუნებულია მოთხოვნის დონეზე	ინიცირება და კოორდინირება	არ არის	არ არის

ი) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 25-სათვის: პარკის უზრუნველყოფა ყველა აუცილებელი და განახლებული საინფორმაციო მასალით

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
25.1. პარკის ბილიკების რუკის განახლება	სალაშქრო რუკა, რომელიც უზრუნველყოფს ვიზიტორებისათვის საჭირო ინფორმაციის მიწოდებას.	ინიცირება და ზედამხედველობა	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს რუკის დამზადება
25.2. თითოეული ბილიკისათვის პატარა ბუკლეტის დაბეჭდვა	სალაშქრო პირობები გაუმჯობესებულია	ინიცირება და ზედამხედველობა	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს ბუკლეტის დამზადება
25.3. სპეციალური ბუკლეტების დამზადება (მცენარეები, ცხოველები, ფრინველები)	ინფორმაცია ხელმისაწვდომია სხვადასხვა სამიზნე ჯგუფისათვის	ინიცირება და ზედამხედველობა	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს ბუკლეტის დამზადება
25.4. საინფორმაციო დაფების განახლება ბილიკის საწყის ადგილებსა და თავშესაფრების მახლობლად	პარკის ტერიტორიაზე შესაძლებელია ინფორმაციის მოპოვება	ინიცირება და ზედამხედველობა	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს მასალები

25.5. საინტერპრეტაციო დაფების მომზადება და განთავსება ბილიკების გასწვრივ.	პარკის ტერიტორიაზე შესაძლებელია ინფორმაციის მოპოვება	ინიცირება და ზედამხედველობა	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს მასალები
25.6. ქვევის წესებისა და ინფორმაციის მომზადება და მისი განთავსება თავშესაფრებსა და საკემპინგო ადგილების მახლობლად	ვიზიტორები ინფორმირებულები არიან და შესაბამისად გარემოზე გავლენა შემცირებულია	განხორციელება	არ არის	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს მასალები

კ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 26-სათვის: პარკის მარკეტინგისა და საკომუნიკაციო გეგმის შემუშავება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
26.1. პარკისათვის მარკეტინგისა და საკომუნიკაციო გეგმის შემუშავება	კარგად შემუშავებული გეგმა უზრუნველყოფილია, რომელიც ეხმარება პარკის პოპულარიზაციას ადგილობრივ და საერთაშორისო დონეზე	განხორციელება	მოხალისეები სხვადასხვა ორგანიზაციებიდან	დამატებითი ადამიანური რესურსები (კონკრეტულ საკითხებზე მოხალისეთა მოზიდვა)

მუხლი 41. ადმინისტრაციის პროგრამა

1. ადმინისტრაციის პროგრამა მოიცავს იმ საკითხებს, რომლებიც უკავშირდება დაცული ტერიტორიების ადმინისტრაციის ეფექტურ ფუნქციონირებას და მოიცავს:

ა) ადმინისტრაციის სტრუქტურას, ფუნქციებს, შიდა განაწესს, სისტემებსა და პროცედურებს, სამუშაო გეგმებისა და ანგარიშების ჩათვლით;

ბ) თანამშრომლების შევსებას, კვალიფიკაციას, ცოდნასა და გამოცდილებას და მათ მოტივაციას;

გ) ინფრასტრუქტურითა და აღჭურვილობით უზრუნველყოფას;

დ) პარტნიორული ურთიერთობის გაძლიერებას ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე.

2. პრობლემები და შესაძლებლობები, რომლებიც იდენტიფიცირებულ იქნა სიტუაციურ ანალიზში და რომლებიც განხილულია ადმინისტრაციის პროგრამაში, არის შემდეგი:

ა) ადმინისტრაციის საჭირო კვალიფიკაციის მქონე კადრებით შევსება;

ბ) ადამიანური რესურსის გაძლიერება;

გ) ადმინისტრაციის გამართული ფუნქციონირებისათვის საჭირო აღჭურვილობის იდენტიფიცირება;

დ) ინფრასტრუქტურის მდგომარეობის გაუმჯობესება და დამატებითი ინფრასტრუქტურის შექმნა;

ე) პარტნიორული ურთიერთობების გაღრმავება / თანხების მოძიება;

ვ) მოხალისეების სისტემის შექმნა.

3. ადმინისტრაციის პროგრამის მიზნები, რომლის მიღწევასაც მიზნად ისახავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო მენეჯმენტის გეგმის განხორციელების მოქმედების ვადის ამოწურვამდე და ინდიკატორები, რომლებიც გამოყენებული იქნება იმის შესაფასებლად მიღწეულ იქნა თუ არა აღნიშნული მიზნები არის შემდეგი:

№	მიზნები (რისი მიღწევა გვსურს მენეჯმენტის გეგმის მოქმედების ვადის ამოწურვამდე)	ინდიკატორები (რა უნდა შევაფასოთ იმისათვის, რომ გავიგოთ მივაღწიეთ თუ არა დასახულ მიზნებს)
მ19	ადმინისტრაციის საჭირო კვალიფიკაციის მქონე კადრებით შევსება	ადმინისტრაციის პერსონალი (რიცხოვნობა და კვალიფიკაცია) აკმაყოფილებს არსებულ მოთხოვნებს
მ20	საჭირო ტრენინგების გამოვლენა და მათი განხორციელება	საჭიროებებიდან გამომდინარე პერსონალს ჩაუტარდა ტრენინგები
მ21	ადმინისტრაციის გამართული ფუნქციონირებისათვის საჭირო აღჭურვილობის შეძენა	ადმინისტრაციის გამართული ფუნქციონირებისათვის გააჩნია ყველა საჭირო აღჭურვილობა
მ22	არსებული ინფრასტრუქტურის განახლება და ახალი ელემენტების დამატება	არსებული ინფრასტრუქტურა განახლებულია
მ23	არსებული პარტნიორული ურთიერთობების გაღრმავება და ახალი შესაძლებლობების მოძიება	ბზდტ-ს ადმინისტრაციას მჭიდროდ თანამშრომლობს პარტნიორებთან
მ24	მოხალისეების სისტემის განვითარება	ბზდტ-ს აქვს კავშირები საერთაშორისო ორგანიზაციებთან ადმინისტრაციაში მოხალისეების მოწვევასთან დაკავშირებით

4. ადმინისტრაციის პროგრამის ღონისძიებები, რომლებსაც დაცული ტერიტორიების სააგენტო განახორციელებს იმისათვის, რომ მიღწეულ იქნეს მოცემული მიზნები შემდეგი:

ლ27	ადმინისტრაციის დასაკომპლექტებლად კვალიფიციური კადრების მოძიება და მათი აყვანა სამსახურში
ლ28	თანამშრომლების უნარების გაძლიერება ტრენინგების ჩატარების გზით
ლ29	ადმინისტრაციის გამართული ფუნქციონირებისათვის საჭირო აღჭურვილობის შეძენა
ლ30	ბზდტ-ს ინფრასტრუქტურის მოვლა-შენახვის გეგმის შემუშავება და ახალი ინფრასტრუქტურის დამატება
ლ31	პან პარკებთან თანამშრომლობის გაგრძელება და სერტიფიკატის შენარჩუნება და ურთიერთობის დამყარება მსოფლიოს სხვა დაცულ ტერიტორიებთან „დამძობილების“ მიზნით
ლ32	კავშირების შენარჩუნება არსებულ ორგანიზაციებთან და ახალი ორგანიზაციების მოძიება დაცულ ტერიტორიებზე მოხალისეების სიტემის დახვეწისათვის.

5. ადმინისტრაციის პროგრამის სამოქმედო გეგმის ქმედებები, რომელთა განხორციელებასაც გეგმავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო თითოეული სტრატეგიული ქმედების ფარგლებში არის შემდეგი:

ა) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 27-სათვის; ადმინისტრაციის დასაკომპლექტებლად კვალიფიციური კადრების მოძიება და მათი აყვანა სამსახურში:

ქმედება	შედეგი	დტს/ბზპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
27.1 საჭირო კადრების ინდენტიფიცირება მ.შ. რაოდენობა და კვალიფიკაცია	ბზდტ-ს ადმინისტრაციას დამატებით ჰყავს GIS სპეციალისტი, 1 იურისტი და პატრულირების განყოფილება	განხორციელება	არ არის	თანამშრომელთა რაოდენობის გაზრდა. დაფინანსების უზრუნველყოფა
27.2. კვალიფიციური კადრის შერჩევა და დტს- თან შეთანხმება	- საჭირო კადრი თანამდებობაზეა	განხორციელება	არ არის	რეგიონში კვალიფიცირებული კადრის

და შტატში აყვანა				არსებობა
------------------	--	--	--	----------

ბ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 28-სათვის: თანამშრომლების უნარების გაძლიერება ტრენინგების ჩატარების გზით

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
28.1 თანამშრომელთა საქმიანობების ანალიზის საფუძველზე საჭირო ტრენინგების გამოვლენა	- საჭირო ტრენინგები გამოვლენილია	განხორციელება		არ არის
28.2. იდენტიფიცირებული ტრენინგების თემატიკის შეთანხმება დტს-თან და დონორის/ორგანიზაციის მოძიება	- შეთანხმებულია დტს-თან - მოძიებულია დონორ/ორგანიზაცია	ინიცირება და კოორდინირება	დონორი და პარტნიორი ორგანიზაციები	დონორი და პარტნიორი ორგანიზაციების არსებობა
28.3 ტრენინგების ჩატარება და მიღებული ცოდნის შეფასება	- ადმინისტრაციის თანამშრომელთა უნარები გაძლიერებულია	ინიცირება და კოორდინირება	დონორი და პარტნიორი ორგანიზაციები	დონორი და პარტნიორი ორგანიზაციების არსებობა

გ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 29-სათვის: ადმინისტრაციის გამართული ფუნქციონირებისათვის საჭირო აღჭურვილობის შეძენა

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
29.1 თანამშრომელთა საქმიანობების ანალიზის საფუძველზე აღჭურვილობის საჭიროების გამოვლენა	- აღჭურვილობის საჭიროება გამოვლენილია (9 ავტომობილი, 1 კვადროციკლი, 30 ცხენი)	განხორციელება	არ არის	არ არის
29.2. აღჭურვილობის შეძენაზე ტექნიკური დავალების მომზადება, სააგენტოსთან შეთანხმება და ტენდერის გამოცხადება	აღჭურვილობაზე ტექნიკური დავალება მომზადებულია; - ტენდერი წარმატებით ჩატარდა	ინიცირება და კოორდინირება	არ არის	არ არის
29.3. აღჭურვილობის შეძენა	საჭირო აღჭურვილობა შეძენილია; - ადმინისტრაციას გააჩნია სათანადო აღჭურვილობა წარმატებული ფუნქციონირებისათვის	განხორციელება	არ არის	დაფინანსების უზრუნველყოფა

დ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 30-სათვის: ზხპტ-ს ინფრასტრუქტურის მოვლა-შენახვის გეგმის შემუშავება და ახალი ინფრასტრუქტურის დამატება

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
---------	--------	------------------	-----------------------------	------------

30.1 ინფრასტრუქტურის მოვლა-შენახვის გეგმის შემუშავება	გეგმა შემუშავებულია	განხორციელება/შესრულება	არ არის	არ არის
30.2 არსებული ინფრასტრუქტურის მდგომარეობის შეფასება	- არსებული ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა შეფასებულია; - გამოვლენილია საჭიროებები შეკეთებისათვის	განხორციელება	არ არის	არ არის
30.3. არსებული მდგომარეობის, მოთხოვნის და საჭიროების საფუძველზე ახალი ინფრასტრუქტურის განსაზღვრა	განსაზღვრულია თუ სად რა დამატებითი ინფრასტრუქტურა უნდა მოეწყოს	განხორციელება	არ არის	არ არის
30.4. ტენდერის ჩატარება არქიტექტურულ პროექტებზე და პროექტების დასრულება	ტენდერი ჩატარდა არსებობს დამტკიცებული არქიტექტურული პროექტები	ინიცირება და კოორდინირება	არ არის	დაფინანსების უზრუნველყოფა
30.5. ტენდერის ჩატარება მშენებლობაზე და მშენებლობის განხორციელება	- ტენდერი ჩატარდა - მშენებლობა დასრულებულია	ინიცირება და კოორდინირება	არ არის	დაფინანსების უზრუნველყოფა

ე) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 31-სათვის არკ-ებთან თანამშრომლობის გაგრძელება, სერტიფიკატის შენარჩუნება და ურთიერთობის დამყარება მსოფლიოს სხვა დაცულ ტერიტორიებთან „დამშობილების“ მიზნით

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
31.1. Pan Parks -თან მუდმივი კავშირის შენარჩუნება და ქსელში არსებული ევროპული ეროვნული პარკის გამოცდილების გაზიარება.	- კავშირი არსებობს პან პარკებთან - საჭირო ინფორმაცია, გამოცდილება საჭირო დროს მიღებულია, გაზიარებულია	ინიცირება და კოორდინირება	პან პარკები	ზხდტ სერტიფიცირებულია
31.2. პან პარკების ყოველწლიური შეფასების პროცესის უზრუნველყოფა	- შეფასების პროცესები განხორციელებულია	კოორდინირება	პან პარკები	არ არის
31.3. ზხდტ – ხელახალი სერტიფიცირება	ზხდტ-ს შენარჩუნებული აქვს პან პარკების სერტიფიკატი	ინიცირება და კოორდინირება	პან პარკები	პან პარკების სწორი ქმედებები გათვალისწინებულია
31.4. სხვა საერთაშორისო კავშირების მოძიება. ე.წ. ზხდტ დამშობილებული პარკის შესაძლებლობების მოძიება	- საერთაშორისო კავშირები არსებობს - მოძიებულია და მომზადებულია ნიადაგი დასამშობილებელ პარკზე	განხორციელება	საერთაშორისო ორგანიზაციები/ სხვა დაცული ტერიტორიები	

ვ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 32-სათვის: კავშირების შენარჩუნება არსებულ ორგანიზაციებთან და ახალი ორგანიზაციების მოძიება დაცული ტერიტორიებზე მოხალისეების სისტემის დახვეწისათვის

კმედება	შედეგი	დტს/ზბტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
32.1. ორგანიზაცია „GLEN“ კავშირის შენარჩუნება და ყოველწლიური აპლიკაციის შევსება ადმინისტრაციის მიერ	კავშირი არსებობს	ინიცირება და კოორდინირება	GLEN	GLEN -ის ინტერესი
32.2. სხვადასხვა საგანმანათლებლო დაწესებულებებთან „მოხალისეების“ მოწვევასთან დაკავშირებით შეხვედრების გამართვა	სასწავლო დაწესებულებები შერჩეულია და შეხვედრები განხორციელებული	ინიცირება, კოორდინირება	სასწავლო დაწესებულებები	არ არის
32.3. „მშვიდობის კორპუსთან“ თანამშრომლობის გაძლიერება	ზბდტ-ს თანამშრომლობს „მშვიდობის კორპუსთან“	ინიცირება და კოორდინირება	„მშვიდობის კორპუსი“	ადმინისტრაციაში არის მშვიდობის კორპუსის მოხალისე
32.4. სპეციალური პროგრამების შემუშავება მოხალისეებისათვის	პროგრამები შემუშავებულია	განხორციელება	არ არის	არ არის

5. ამ მუხლის პირველი პუნქტით გათვალისწინებული თითოეული პროგრამა უნდა შეიცავდეს აღწერას, პროგრამის მიზნებს, ღონისძიებებს და სამოქმედო გეგმას.

მუხლი 42. კვლევა-მონიტორინგის პროგრამა

1. კვლევა-მონიტორინგის პროგრამა მოიცავს შემდეგ საკითხებს:

ა) სამეცნიერო კვლევა განიხილება როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი მენეჯმენტის სტრატეგიის შემუშავებასა და ადაპტაციის პროცესში;

ბ) მონიტორინგის მიზნების მიღწევისა და განხორციელებისათვის სრულყოფილი და ხელმისაწვდომი მონაცემთა ბაზის არსებობა;

გ) მონიტორინგი ხორციელდება კანონმდებლობით განსაზღვრული პროცედურებისა და ნებადართული მეთოდების გამოყენებით.

2. პრობლემები და შესაძლებლობები, რომლებიც იდენტიფიცირებულ იქნა სიტუაციურ ანალიზში და რომლებიც განხილულია კვლევა-მონიტორინგის პროგრამაში, არის შემდეგი:

ა) ინფორმაციაში არსებული სისუსტეები, რომელიც შეეხება ჰაბიტატების გავრცელებას, ასევე სახეობების არსებობას და მათ გავრცელებას;

ბ) საბაზისო ინფორმაციაში არსებული სისუსტე, რომელიც შეეხება ძირითადი სახეობების პოპულაციებისა და ჰაბიტატების მდგომარეობას;

გ) ძირითადი სახეობების პოპულაციებისა და ჰაბიტატების მდგომარეობის სისტემატური მონიტორინგის არ არსებობა და ინფორმაციის არაადეკვატური აღრიცხვა.

3. კვლევა-მონიტორინგის პროგრამის მიზნები, რომლის მიღწევასაც მიზნად ისახავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო მენეჯმენტის გეგმის განხორციელების მოქმედების ვადის ამოწურვამდე და ინდიკატორები, რომლებიც გამოყენებული იქნება იმის შესაფასებლად მიღწეულ იქნა თუ არა აღნიშნული მიზნები არის შემდეგი:

№	მიზნები (რისი მიღწევა გვსურს მენეჯმენტის გეგმის მოქმედების ვადის ამოწურვამდე)	ინდიკატორები (რა უნდა შევაფასოთ იმისათვის, რომ გავიგოთ მივაღწიეთ თუ არა დასახულ მიზნებს)
მ25	საბაზისო ცოდნის ჩამოყალიბება, რომელიც აუცილებელია დაცული ტერიტორიების ეკოლოგიურ ფასეულობებში მიმდინარე ცვლილებების მონიტორინგისათვის	დაცულ ტერიტორიებზე არსებული სახეობებისა და ჰაბიტატების შესახებ ინფორმაციის ხარისხი და მოცულობა და მათი მდგომარეობა
მ26	დაცული ტერიტორიების ეკოლოგიური ფასეულობებისათვის მონიტორინგის სისტემის შექმნა	ადეკვატური მონიტორინგის სისტემის არსებობა და ფაქტი, რომ სისტემა ფუნქციონირებს
მ27	საბაზისო ცოდნის ჩამოყალიბება, რომელიც აუცილებელია ძირითადი სახეობების პოპულაციების სამართავად	ძირითადი სახეობების პოპულაციების დინამიკაზე ინფორმაციის მოცულობა და ხარისხი

4. კვლევა-მონიტორინგის პროგრამის ღონისძიებები, რომლებსაც დაცული ტერიტორიების სააგენტო განახორციელებს იმისათვის, რომ მიღწეულ იქნეს მოცემული მიზნები შემდეგია:

დ33	დაცულ ტერიტორიებზე არსებული ფლორისა და ფაუნის სახეობების და მათი გავრცელების არელების უფრო სრული ნუსხის შექმნა
დ34	დაცულ ტერიტორიებზე ჰაბიტატების განაწილების განსაზღვრა
დ35	მონიტორინგის სისტემის შემუშავება და განხორციელება, რომელიც უზრუნველყოფს ინფორმაციას ჰაბიტატების მდგომარეობასა და დტ-ის ძირითადი სახეობების პოპულაციების მდგომარეობაში მიმდინარე ცვლილებების შესახებ
დ36	მონიტორინგის განხორციელება ტურიზმთან, მდგრად ძოვებასა და ადგილობრივ მოსახლეობისათვის გაწეული სარგებლის მიზნებთან დაკავშირებული პროგრესის შესაფასებლად

5. კვლევა-მონიტორინგის პროგრამის სამოქმედო გეგმის ქმედებები, რომელთა განხორციელებასაც გეგმავს დაცული ტერიტორიების სააგენტო თითოეული სტრატეგიული ქმედების ფარგლებში არის შემდეგი:

ა) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიება 33-სათვის: დაცულ ტერიტორიებზე არსებული ფლორისა და ფაუნის სახეობების და მათი გავრცელების არელების სრულყოფილი ნუსხის შექმნა

ქმედება	შედეგი	დტს/ზხბტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
33.1. უკვე არსებული ინფორმაციისგან სახეობათა ბიბლიოგრაფიის შექმნა	დაცულ ტერიტორიაზე არსებულ სახეობათა ნუსხა	განხორციელება	კვლევითი ორგანიზაციები (საჭიროების შემთხვევაში)	არ არის
33.2. GIS-ისათვის შესაბამის ფორმატში მონაცემთა ბაზის შექმნა სახეობებისა და მათი ადგილმდებარეობის აღრიცხვისათვის	მონაცემთა ბაზა გეოგრაფიულად მინიშნებული სახეობებით	ინიცირება და ზედამხედველობა	კვლევითი ორგანიზაციები, მოხალისე დამკვირვებლები	ექსპერტი, რომელიც მონაცემთა ბაზას გაუწევს ადმინისტრირებას
33.3. რეინჯერების მიერ სახეობათა მუდმივი აღრიცხვისათვის პროცედურების შემუშავება და განხორციელება	სახეობებზე დაკვირვებების ჩანაწერები მუდმივად განახლებული სახეობათა მონაცემთა ბაზა	განხორციელება	კვლევითი ორგანიზაციები (საჭიროების შემთხვევაში)	არ არის

ბ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 34-სათვის: დაცულ ტერიტორიებზე ჰაბიტატების

ქმედება	შედეგი	დტს/ზბპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
34.1. GIS -ზე დაფუძნებული დაცულ ტერიტორიებზე არსებული ჰაბიტატების /მცენარეულობის ტიპების რუკების მომზადება ყველაზე რენტაბელური მეთოდის გამოყენებით	ჰაბიტატების/მცენარეულობის ტიპების გავრცელების დონისა და ადგილმდებარეობის ამსახველი სტატისტიკური ინფორმაცია და რუკები	ინიციირება და ზედამხედველობა ან განხორციელება, დამოკიდებულია იმაზე, თუ რომელი მეთოდი იქნება შერჩეული	შესაბამისი ორგანიზაცია, რომელიც დაეხმარება ან განახორციელებს	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს მასალა და აღჭურვილობა და დამატებითი ექსპერტიზა

გ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 35-სათვის: მონიტორინგის სისტემის შემუშავება და განხორციელება, რომელიც უზრუნველყოფს ინფორმაციას ჰაბიტატების და დტ-ის ძირითადი სახეობების პოპულაციების მდგომარეობაში მიმდინარე ცვლილებების შესახებ

ქმედება	შედეგი	დტს/ზბპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
35.1. მონიტორინგის სახელმძღვანელოს შემუშავება ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიებისათვის, რომელშიც ასახული იქნება ჰაბიტატებისა და ძირითადი სახეობების პოპულაციების მდგომარეობის ამსახველი ინფორმაციის დაფიქსირების დეტალური პროცედურები	მონიტორინგის სახელმძღვანელო ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიებისათვის	ინიციირება და ზედამხედველობა	სახელმძღვანელოს შესამუშავებლად შესაბამისი ორგანიზაცია	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება, რათა დაფინანსდეს სახელმძღვანელოს შემუშავება
35.2. პროცედურების განხორციელება (ნებისმიერი საჭირო ტრენინგი ჩართული იქნება ადმინისტრაციის პროგრამაში)	სახელმძღვანელოში მითითებული პროცედურები ამოქმედებულია. ჰაბიტატებისა და ძირითადი სახეობების პოპულაციების მდგომარეობის შესახებ ინფორმაცია სისტემატურად მოიპოვება	განხორციელება	არ არის	შესაძლოა საჭირო გახდეს საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს დამატებითი აღჭურვილობა განსაკუთრებული ტრენინგებისათვის

დ) სამოქმედო გეგმა სტრატეგიული ღონისძიებისათვის 36-სათვის: მონიტორინგის განხორციელება ტურიზმთან, მდგრად მოვებასა და ადგილობრივ მოსახლეობისათვის გაწეული სარგებლის მიზნებთან დაკავშირებული პროგრესის შესაფასებლად

ქმედება	შედეგი	დტს/ზბპტ-ის როლი	სხვა პარტნიორების ჩართულობა	წინაპირობა
36.1. მონიტორინგის სისტემის დიზაინი და მონაცემთა შეფროვება, შენახვა და ანალიზის პროცედურება	მონიტორინგის სისტემის დიზაინი შექმნილია	ინიციირება და ზედამხედველობა	სისტემის დიზაინის შექმნისათვის შესაბამისი ექსპერტი	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს ექსპერტი
36.2. ადმინისტრაციის თანამშრომლების ტრენინგი პროცედურების განსახორციელებლად	ადმინისტრაციის უნარი შესწავის განხორციელოს სისტემა	ინიციირება და ზედამხედველობა	შესაფერისი ექსპერტი თანამშრომლებისათვის ტრენინგის ჩასატარებლად	საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება რათა დაფინანსდეს ექსპერტი

36.3.მონიტორინგის სისტემის განხორციელება	სისტემა ხორციელდება, მონაცემები გროვდება	განხორციელება	არავითარი	შესაძლებელია საჭირო გახდეს საბიუჯეტო დაფინანსების გარდა დამატებითი დაფინანსება სისტემისათვის სასჭირო აღჭურვილობის შესაძენად
--	--	---------------	-----------	---

თავი VII

მენეჯმენტის გეგმის მონიტორინგი

მუხლი 43. ინდიკატორები და მათი შერჩევის დასაბუთება

მენეჯმენტის გეგმის შესრულების ინდიკატორები სტრატეგიული ღონისძიებების და ქმედებებისათვის დეტალურად აღწერილია VI თავში თითოეული პროგრამისათვის. ინდიკატორების შერჩევა მოხდა მათი გაზომვადობის (რაოდენობრივი და ხარისხობრივი) და დროში მიღწევადობის პრინციპით.

მუხლი 44. მონიტორინგის განხორციელება, რომელიც უნდა შეიცავდეს მონიტორინგის მიზნებს, ღონისძიებებს და სამოქმედო გეგმას

1. მენეჯმენტის გეგმის მონიტორინგი ორიენტირებულია ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციისათვის ინფორმაციის მიწოდებაზე, რათა ხელი შეუწყოს უწყვეტი ადაპტაციური მართვის პროცესს. უწყვეტი ადაპტაციური მართვა არის განხორციელებული საქმიანობიდან მიღებული გამოცდილებისა და ახალ ინფორმაციებზე დაყრდნობით მენეჯმენტის გეგმის გადახედვის პროცესი.

2. ადმინისტრაცია მონიტორინგს ახორციელებს სამ ეტაპად:

ა) წლიური მონიტორინგი:

ყოველი წლის ივნისში ადმინისტრაცია მოამზადებს მე-6 თავში მოცემული ქმედებებისა და საქმიანობების განხორციელების ანგარიშს, რომელიც იქნება სამწლიანი საოპერაციო გეგმების განახლება-გადახედვისა და წლიური ბიუჯეტის დამტკიცების საფუძველი.

ა) მენეჯმენტის გეგმის ეფექტურობის მონიტორინგი სამ წელიწადში:

მენეჯმენტის გეგმის განხორციელების მესამე და მეექვსე წლის განმავლობაში ადმინისტრაცია განახორციელებს მისი ეფექტურობის შეფასებას სპეციალური ინსტრუმენტების გამოყენებით, მიღებული შედეგების 2011 წელთან შედარებით კი შესაძლებელი იქნება განისაზღვროს პროგრესი, მენეჯმენტის გეგმის, განხორციელებული ქმედებებისა და აქტივობების ეფექტურობა.

გ) სრულყოფილი გადახედვა:

მენეჯმენტის გეგმის განხორციელების მე-6 წელს ადმინისტრაცია განახორციელებს სრულყოფილ გადახედვას, სიტუაციური ანალიზის განახლებასა და მიზნებისა და ქმედებების გადახედვას. მიღებული შედეგი კი იქნება შემდეგი 6-წლიანი მენეჯმენტის გეგმის შემუშავების წინაპირობა და საფუძველი.

დანართები:

1. ტერიტორიის რუკა.
2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ზონირების რუკა.
3. ნემვის ალვეთილის ზონირების რუკა.
4. ბორჯომ-ხარაგაულის და ნემვის ალვეთილის ზონების საზღვრების კოორდინატები:

ა) ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის საზღვრების კოორდინატები;

ბ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ზონების საზღვრების კოორდინატები;

ბ.ა) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ბუნების მკაცრი დაცვის ზონის საზღვრების კოორდინატები;

ბ.ბ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ვიზიტორთა ზონის საზღვრების კოორდინატები;

ბ.გ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციული ზონის საზღვრების კოორდინატები;

ბ.დ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონის საზღვრების კოორდინატები;

გ) ნემვის აღკვეთილის ზონების საზღვრების კოორდინატები;

გ.ა) ნემვის აღკვეთილის ბუნების მკაცრი დაცვის ზონის საზღვრების კოორდინატები;

გ.ბ) ნემვის აღკვეთილის ტრადიციული გამოყენების ზონის საზღვრების კოორდინატები.

5. ტურისტული რუკა.

6. ადმინისტრაციული და რეინჯერთა ინფრასტრუქტურის რუკა.

7. ხანძარსაშიში ზონების რუკა.

8. პატრულირების მარშრუტები.

9. ბუნებრივი რესურსების მართვის რუკა.

10. დაცულ ტერიტორიაზე გავრცელებული ფლორისა და ფაუნის ჩამონათვალი, და საქართველოს წითელ ნუსხაში შეტანილი იმ ცხოველებისა და მცენარეების სახეობები, რომლებიც დაცულ ტერიტორიაზე გვხვდება.

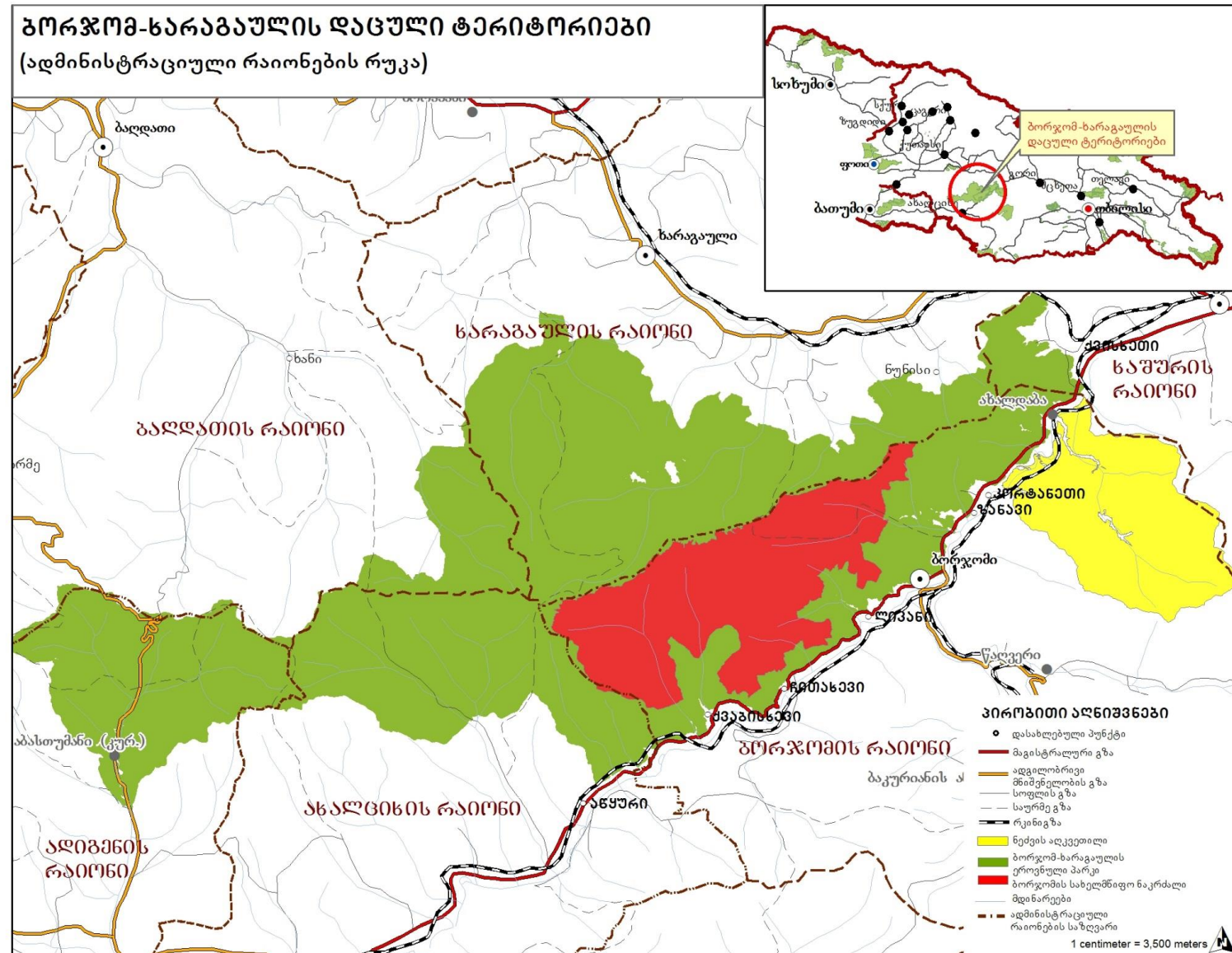
11. ინფორმაცია დაცულ ტერიტორიაზე არსებულ ისტორიულ-კულტურულ ძეგლებზე.

ბორჯომ-ხარაგაულის დაცული ტერიტორიების მენეჯმენტის გეგმის დანართები:

დანართი 1. ტერიტორიის რუკა

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

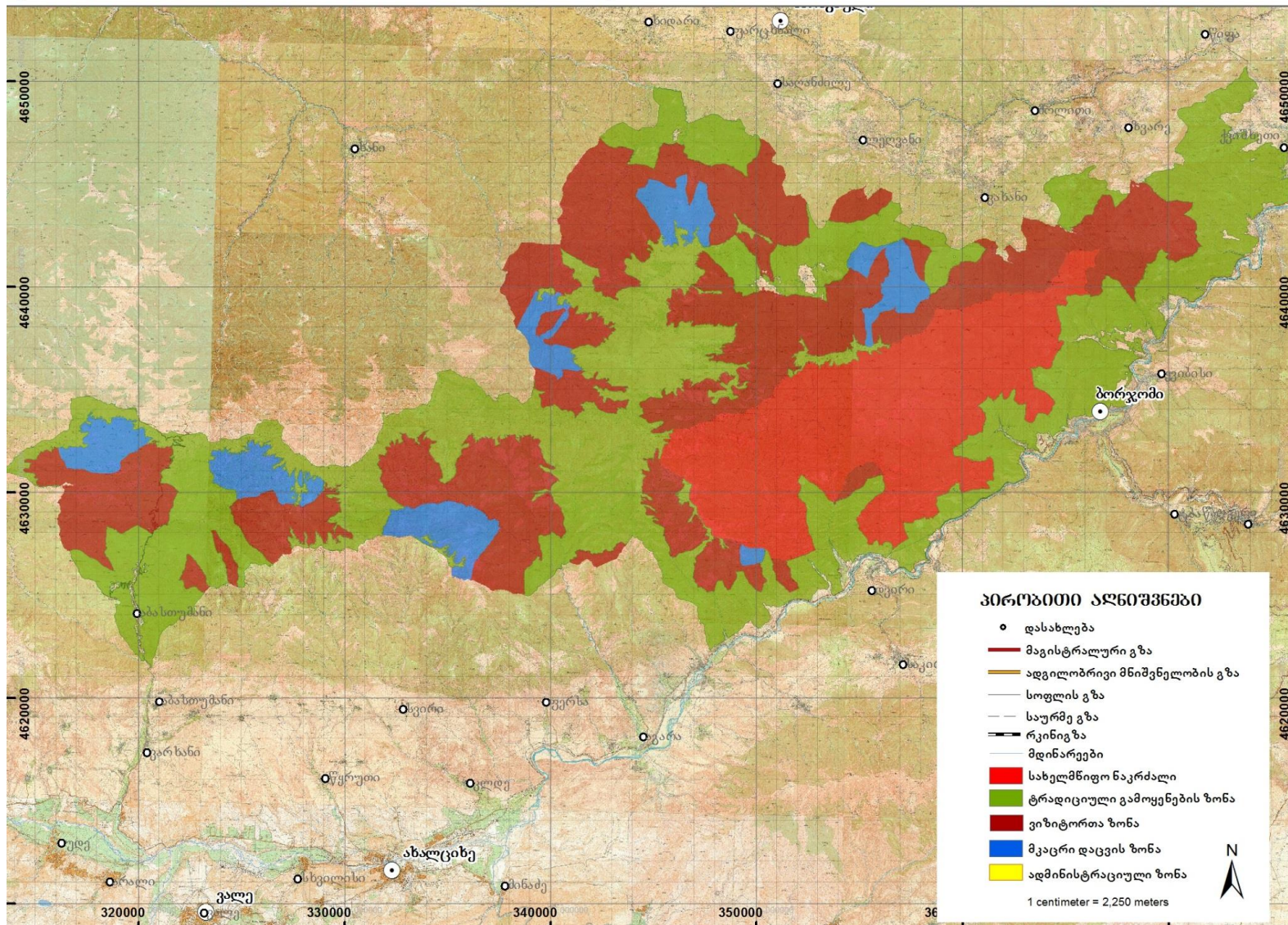

დანართი 2. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ზონირების რუკა

საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 11 თებერვლის დადგენილება №51 – ვებგვერდი, 12.02.2015წ.

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

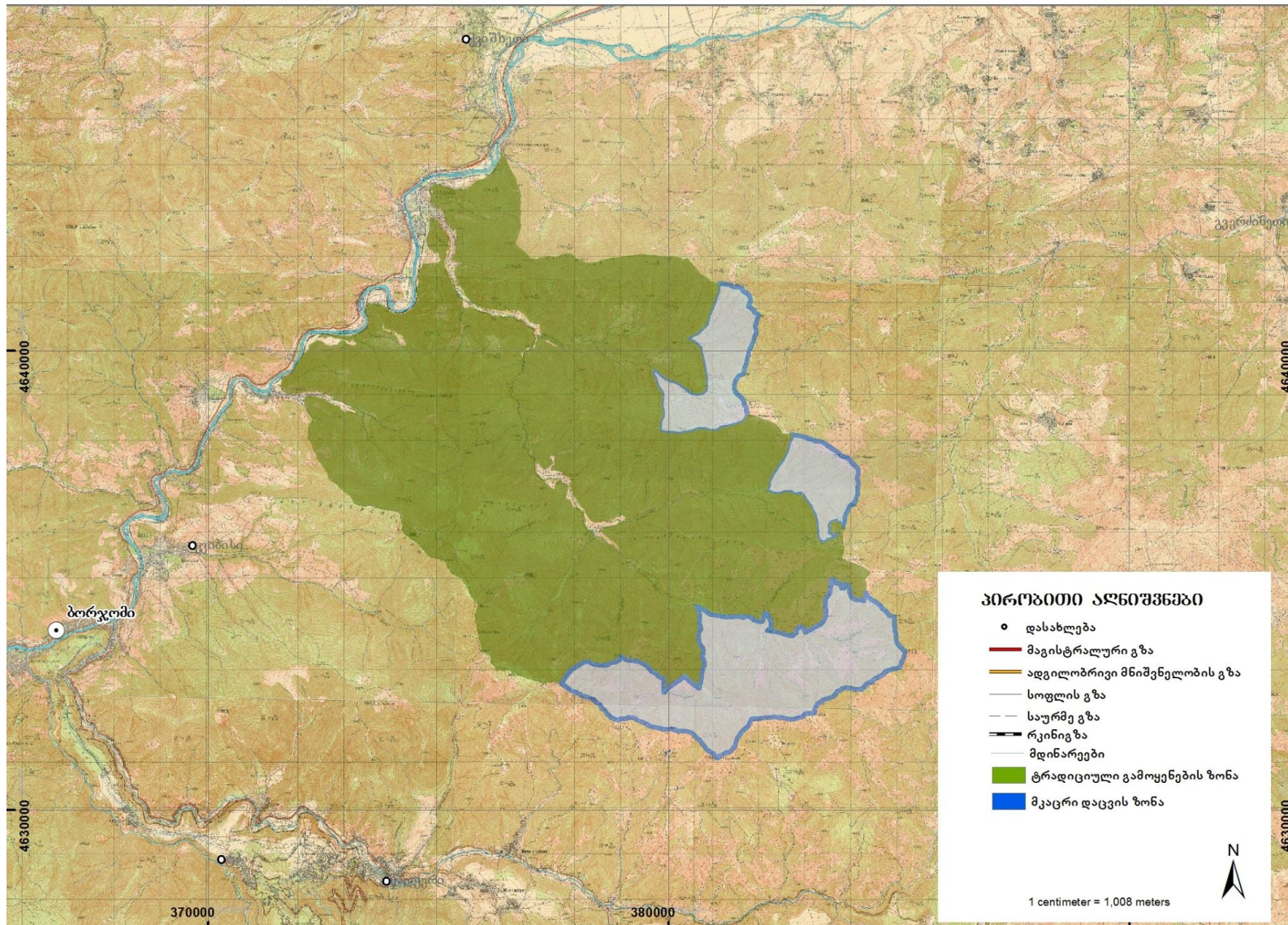
ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი (ტერიტორიულ-ფუნქციონალური ზონები)

დანართი 3. ნეძვის ალვეთილის ზონირების რუკა

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

ნეძვის ალკვეთილი (ტერიტორიულ-ფუნქციონალური ზონები)

დანართი 4. ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ნიძვის ალგეითილის ზონების საზღვრების კოორდინატები

საქართველოს მთავრობის 2015 წლის 11 თებერვლის დადგენილება №51 – ვებგვერდი, 12.02.2015წ.

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

ა) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკი მოიცავს ოთხ ადმინისტრაციულ-ფუნქციონალურ ზონას:

ა.ა) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ზუნების მკაცრი დაცვის ზონის საზღვრების კოორდინატები:

№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y
1	346582,8	4644881	89	339350,7	4639445	177	326042,6	4632295	265	335352,1	4626412	353	341576,6	4636025	441	323915,6	4632116
2	346657	4644397	90	339586,3	4639464	178	326385,8	4632497	266	335769,3	4626376	354	341343,8	4636228	442	324479,2	4632126
3	346778,5	4644024	91	339766,7	4639763	179	326181,4	4632325	267	335827,3	4626597	355	341011,4	4636751	443	324354,8	4631893
4	346946,7	4644483	92	340097	4639640	180	326434,1	4632160	268	335865,4	4626750	356	341138,4	4636721	444	323612,6	4632054
5	347110,7	4644946	93	340464,5	4639748	181	326116,7	4631898	269	335702	4626718	357	341422,1	4636095	445	326654	4631886
6	347375,6	4645121	94	340344	4639447	182	326001,8	4631814	270	335324,9	4626580	358	340365,5	4635442	446	326513,8	4631152
7	347589,1	4644773	95	340445,7	4639148	183	326404,2	4631785	271	335321	4626828	359	340604,6	4635642	447	326577,3	4631304
8	347645,3	4644283	96	340751,6	4639398	184	326615,4	4631772	272	335354,4	4627007	360	340064,4	4637112	448	327135,6	4631500
9	347870,7	4643875	97	340892	4639256	185	327028	4631673	273	335218,5	4626963	361	339733,3	4637249	449	326988,7	4631148
10	348001,5	4643489	98	340900	4638945	186	327028,6	4631607	274	335083,5	4627020	362	339645,2	4637432	450	326765,2	4631293
11	347756,4	4643074	99	340863,5	4638490	187	326674,9	4631361	275	335069,7	4627106	363	339962,6	4637474	451	327160,7	4631264
12	347741,5	4642626	100	340534,1	4638143	188	326637	4631187	276	334875	4627150	364	339276,5	4637644	452	327611,8	4631207
13	347743,4	4642140	101	340229,4	4637747	189	326984,6	4631333	277	334889,5	4627318	365	340308,7	4639115	453	327355,2	4630740
14	347406,7	4641968	102	339849,3	4637455	190	327072,1	4631256	278	335009,9	4627421	366	339408,2	4639807	454	327716,3	4630762
15	347168,5	4642369	103	339815,7	4637225	191	327140,2	4631181	279	334571,4	4627269	367	339243,6	4639799	455	327417,4	4630060
16	347119,3	4642754	104	340239,1	4637217	192	327272,6	4630950	280	334222,2	4627463	368	339353,8	4639308	456	325050,7	4632241
17	347027,2	4642697	105	340726,6	4637114	193	327437,5	4630957	281	334502,8	4627565	369	340560,6	4639585	457	323521,4	4631788
18	346986,3	4642368	106	341008,5	4636910	194	327601,3	4631056	282	334113,1	4627715	370	340197,5	4639682	458	323676,1	4631763
19	346738,4	4642134	107	341208,5	4636682	195	327614,5	4630639	283	334127,2	4627929	371	341029,4	4639006	459	323658,9	4631715
20	346561,8	4642003	108	341245,2	4636501	196	327512,5	4630246	284	333694,9	4627773	372	340737,5	4638842	460	323710,5	4631715
21	346524,7	4642316	109	341219	4636257	197	327536,7	4630184	285	334015,2	4627597	373	340598	4638952	461	324153,7	4632157
22	346369,1	4642534	110	341494,5	4636076	198	327645,4	4629944	286	334115,8	4627403	374	339553,4	4638626	462	324148,4	4631981

23	346634,4	4642534	111	341312,9	4635891	199	327623,2	4629759	287	333695,4	4627660	375	333404,8	4629233	463	324065,1	4631947
24	346402,7	4642817	112	340820,2	4635961	200	327577,2	4629705	288	333271	4627894	376	332187,5	4629171	464	324443,4	4631977
25	346094,7	4642976	113	340609	4635715	201	327599,9	4629470	289	332800,1	4627852	377	332232	4628959	465	324492,4	4631797
26	346028,7	4643058	114	340315,1	4635531	202	327220,2	4629440	290	332316	4627892	378	334441,1	4629493	466	324606,2	4631948
27	346067,5	4642568	115	339943,4	4635803	203	326774,9	4629534	291	331881,6	4627907	379	332900,7	4629303	467	324681,6	4631944
28	346211	4642130	116	339479,4	4635986	204	326600,5	4629975	292	331923,3	4628380	380	337241,2	4628734	468	324682,9	4631869
29	345957,9	4642087	117	339069	4636217	205	326191,8	4630025	293	332147,2	4628807	381	337475,1	4628062	469	324882,7	4631977
30	345675,3	4642037	118	338962,9	4636692	206	325754,2	4629794	294	332277,8	4629180	382	337392,4	4628644	470	324865,5	4631870
31	345407,5	4642192	119	338971,6	4637182	207	325262,8	4629755	295	332756,7	4629191	383	336962,1	4628724	471	324915,7	4631872
32	345425,2	4642387	120	338749,1	4637623	208	324799,6	4629652	296	333175,3	4629293	384	337318,1	4627913	472	325011	4632050
33	345305,6	4642746	121	338336,7	4637981	209	324705,9	4630056	297	333611,4	4629370	385	335208	4626332	473	325132	4632047
34	345045,3	4643170	122	338541	4638377	210	324254,1	4630174	298	334088,2	4629490	386	335596,4	4626344	474	325171	4632067
35	344762,1	4643563	123	338772,8	4638817	211	323813,1	4630404	299	334559,9	4629455	387	335847,2	4626448	475	325147,2	4631956
36	344509,4	4643991	124	339021,7	4639250	212	323637,2	4630652	300	335024,8	4629613	388	335422,8	4626510	476	325288,8	4631989
37	344147,5	4644335	125	339217,5	4639703	213	323472,2	4631068	301	350081	4627277	389	335840,9	4626872	477	325384	4631956
38	344259,3	4644797	126	339463,4	4637601	214	323403,6	4631535	302	350409,4	4627050	390	335866,3	4626833	478	325151,2	4632267
39	344668,1	4645016	127	339819,6	4637852	215	323686,4	4631608	303	350236,6	4626599	391	335879	4626557	479	325365,5	4632090
40	344764,1	4645275	128	340195,2	4638149	216	323528	4631848	304	349754,2	4626474	392	334945,5	4627373	480	325369,5	4632571
41	345447,7	4645063	129	340470,3	4638561	217	323846,1	4631998	305	349260,4	4626414	393	335109,5	4627506	481	325426,4	4632533
42	345896,9	4644854	130	340691,4	4638923	218	324064,8	4632053	306	349193	4626903	394	335036,5	4627225	482	325598,3	4632559
43	346055,9	4645131	131	340216,2	4638838	219	324259	4632206	307	349213,8	4627392	395	334843,9	4627319	483	325450,2	4632406
44	346383,2	4645437	132	335213	4626000	220	324398,2	4632052	308	346074,2	4644821	396	334269	4627612	484	327385,6	4630181
45	346651,6	4645271	133	339730,7	4638742	221	324490,6	4631883	309	346615,4	4645513	397	333821,2	4627774	485	327414,7	4629779
46	357428,2	4641882	134	339478,1	4638362	222	324723,1	4631888	310	344546,7	4644850	398	334255,5	4627377	486	327510	4629779
47	357566,8	4641411	135	339290,3	4637925	223	324966,6	4631966	311	346755,6	4643971	399	334322,6	4627657	487	327465	4629694
48	357676	4640925	136	320191	4632243	224	325198,9	4631955	312	348052,7	4643549	400	334182	4627766	488	327562,9	4629427
49	357884,1	4640478	137	319796,7	4631954	225	325179	4632152	313	347691,2	4641954	401	334030,3	4627860	489	327638,3	4629445
50	358253,8	4640164	138	319366,9	4631714	226	325301,2	4632147	314	345995,1	4643222	402	334082,1	4627775	490	327651,5	4629469
51	358433,9	4639709	139	319158,4	4631332	227	325282,3	4632435	315	345365,2	4642537	403	334195	4627526	491	327552,3	4629456
52	358211,3	4639387	140	318878,8	4630977	228	325084,4	4630128	316	345462,7	4642520	404	334280,9	4627370	492	327689,9	4629551
53	357827	4639101	141	318390,2	4630919	229	327983,7	4630959	317	346298,1	4642484	405	334467,1	4627326	493	327683,3	4629380
54	357553,8	4638716	142	317892,3	4630936	230	327960,8	4630471	318	346466	4642264	406	334431,2	4627289	494	327742,8	4629444

55	357056,6	4638711	143	317420,9	4631088	231	328045,6	4630821	319	346452,9	4642076	407	334676,7	4627262	495	327832,8	4629425
56	356744,4	4639023	144	316931,3	4631124	232	328197,9	4630903	320	346482,5	4641974	408	334806,9	4627344	496	327791,7	4629546
57	356375,6	4638835	145	316506,7	4631167	233	328258,7	4630757	321	346182,8	4642000	409	334998,4	4627310	497	327890,1	4629306
58	355943,1	4638636	146	316251,5	4631663	234	328191,3	4630600	322	345942,4	4641964	410	335058,7	4627391	498	327917,4	4629734
59	355648,1	4638241	147	316089,4	4632179	235	328591,2	4630860	323	345840,3	4641951	411	334778,3	4627107	499	327943,9	4629928
60	355607,7	4637754	148	316462,1	4632108	236	328558,9	4630620	324	345540,6	4641937	412	334792	4627058	500	327918,8	4630132
61	355707,4	4637221	149	316832	4632236	237	328861	4630691	325	345566,9	4642257	413	334839,7	4627037	501	327807,6	4629784
62	355262,7	4637146	150	317272,6	4632203	238	328969	4630290	326	347253,2	4642138	414	334874,6	4626972	502	328158,2	4629963
63	355305,2	4637547	151	317430,9	4632365	239	328788,1	4629884	327	347190,6	4642837	415	334907,4	4626935	503	327623,7	4629866
64	355242,6	4638032	152	317339,6	4632661	240	328467,7	4629560	328	347131,3	4642916	416	334960,3	4626905	504	327700,5	4629686
65	355226,2	4638528	153	317464,1	4632929	241	328026,8	4629338	329	346989,7	4642646	417	335103,2	4626851	505	327764	4629910
66	355128,7	4638938	154	317098,2	4633015	242	327775,1	4629407	330	346900,8	4642563	418	335437,6	4627152	506	327880,4	4630244
67	355649	4639069	155	317186,7	4633245	243	327901,5	4629699	331	347009,5	4642428	419	335208	4626847	507	328010	4630299
68	356032,3	4639371	156	317431	4633460	244	327894,2	4630079	332	354533,7	4640913	420	335438,7	4626945	508	328053,7	4630464
69	356030,6	4639780	157	317675,8	4633410	245	328121,2	4630021	333	354398,2	4641023	421	333787,9	4627706	509	328167,5	4630373
70	356096,3	4640198	158	317558,9	4633692	246	328146,3	4630239	334	356142,7	4639602	422	333682,4	4627790	510	328302,4	4630992
71	356386,8	4640545	159	317685,9	4633815	247	327988,9	4630337	335	358364,4	4639378	423	333883,2	4627672	511	328089,4	4631047
72	356394,2	4641012	160	317794,9	4633741	248	327728,2	4630485	336	358419,1	4639632	424	333934	4627679	512	328320,9	4630928
73	356241,9	4641462	161	318019,5	4633600	249	327788,2	4630956	337	355463	4637068	425	334156,1	4627460	513	328470,4	4630830
74	356280,9	4641888	162	318212,4	4633579	250	335181,4	4629596	338	356713,8	4638856	426	333056,9	4627894	514	328111,9	4630541
75	355877	4641518	163	318434,5	4633392	251	335655,7	4629503	339	357706,9	4638821	427	331874,3	4628144	515	328227	4630699
76	355627,9	4641088	164	318639,7	4633375	252	336005,5	4629384	340	358412,8	4639888	428	331827,7	4627956	516	328434,7	4630669
77	355376,2	4640380	165	318906,1	4633674	253	336433	4629230	341	358149,6	4640261	429	333108,5	4627937	517	328921,5	4630604
78	355206,7	4640521	166	319137,6	4633606	254	336829,2	4628969	342	356462,9	4640766	430	328978,4	4630091	518	327650,2	4631140
79	354782,3	4640772	167	319470,9	4633485	255	337092,8	4628659	343	339151,7	4636083	431	327798,4	4629808	519	327822,2	4631055
80	354461,7	4640888	168	319788,5	4633511	256	337521,5	4628566	344	340276,6	4635648	432	328711,1	4629882	520	328269,3	4630731
81	354515,6	4641472	169	319676,5	4633368	257	337572,8	4628244	345	341525,8	4635940	433	327889,6	4631098	521	328339,4	4630801
82	354830,8	4641838	170	319818,5	4633056	258	337268,1	4627824	346	341091,9	4636969	434	328646,4	4630803	522	328777,3	4630750
83	355155,8	4642183	171	320211,6	4633134	259	336973,1	4627425	347	340935,2	4636815	435	328463,8	4630595	523	317556,3	4632351
84	355603,5	4642010	172	320311,4	4632742	260	336660,6	4627041	348	341024,1	4636539	436	329034	4630472	524	317596,3	4632886
85	356067,5	4642019	173	320681,5	4632616	261	336357,8	4626651	349	341214,6	4636633	437	323570,3	4630450	525	317275,3	4632581
86	356545,2	4642137	174	325400	4632402	262	336226,1	4626183	350	341301,4	4636499	438	324737,8	4629632	526	317349	4632346

87	357036,9	4642372	175	325597,3	4632443	263	336119,9	4625735	351	341104,6	4636383	439	324627,2	4630140	527	317123,9	4632261
88	357296	4642048	176	325812,2	4632481	264	335655,2	4625812	352	341489,8	4636133	440	323677,7	4630827	528	317053	4632188

ა.ბ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ვიზიტორთა ზონის საზღვრების კოორდინატები:

ა.ბ.ა)

№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y
1	351394,9	4645361	245	358794,7	4639876	489	341989,2	4638618	733	317186,6	4631125	977	322571,5	4625404	1221	339560,8	4632101
2	351244,4	4644899	246	359189,3	4640149	490	342244,8	4638775	734	317655,4	4630980	978	322339,1	4627001	1222	342074,8	4635083
3	351417	4644435	247	359325,2	4640617	491	342284,8	4638566	735	318149,3	4630909	979	323846,3	4627063	1223	341221,2	4633633
4	351845,3	4644427	248	359584,9	4641022	492	342519,6	4638492	736	318647,6	4630908	980	323761	4628142	1224	340181	4634280
5	352198,6	4644348	249	360009,9	4641229	493	342705,4	4638134	737	319092,8	4631101	981	324809,9	4626516	1225	339541,6	4634557
6	352417,4	4643975	250	360502,2	4641223	494	343041,4	4638223	738	319180,2	4631561	982	324460,8	4627229	1226	339732,9	4634883
7	352488,3	4643487	251	360894,1	4641459	495	342901,7	4638076	739	319568,6	4631875	983	324096,2	4626644	1227	339647,8	4634821
8	352543,6	4642993	252	361143,8	4641825	496	343147,9	4637958	740	320000,9	4632099	984	326729	4626651	1228	339607,7	4634127
9	352558,3	4642496	253	360545,7	4642185	497	342952,4	4637696	741	320434,9	4632329	985	326965,1	4627050	1229	339732,3	4634141
10	352260,9	4642223	254	360823,3	4642313	498	342700,5	4637501	742	320756,8	4632476	986	327291,8	4626990	1230	340586,6	4633981
11	351835,5	4641990	255	361303,8	4642278	499	342580,6	4637292	743	345255,4	4631897	987	327385	4627041	1231	340699,4	4634030
12	351374,3	4641971	256	361652	4642019	500	342202,3	4637074	744	345314,9	4631415	988	327344	4628308	1232	340836,8	4633951
13	350990,9	4642020	257	361579	4641570	501	341736,8	4637180	745	345716,6	4631142	989	327502,7	4628170	1233	341036,2	4633948
14	350685,8	4641634	258	361935,3	4641398	502	341277,3	4637037	746	346123,7	4630882	990	327344	4628098	1234	341260,9	4633747
15	350672,1	4641145	259	362334,5	4641168	503	340816,6	4637075	747	346467,2	4630686	991	327303,2	4627870	1235	341340,3	4633760
16	350792,1	4640667	260	362204,8	4641283	504	340336,5	4637204	748	346475,5	4630305	992	327231,2	4627752	1236	341628,9	4633964
17	350766,7	4640249	261	362143,8	4641716	505	339910,6	4637200	749	346120,3	4629976	993	327347,1	4627401	1237	341439,3	4634266
18	350449,1	4640566	262	362206,3	4641992	506	339751,5	4637445	750	346112,3	4629816	994	327396,4	4627414	1238	342249,3	4634145
19	350183,3	4640647	263	362592,1	4641762	507	340172,8	4637667	751	346273,1	4629653	995	327390	4627516	1239	343192,3	4633822
20	350035,7	4641117	264	363051,5	4641761	508	340476,9	4638063	752	346433,5	4629419	996	328040,9	4628044	1240	342680,3	4633874
21	349856,4	4641538	265	363136,8	4642196	509	340808,2	4638410	753	346724,1	4629481	997	328059,9	4627914	1241	343775,8	4634547
22	349537	4641905	266	362850,2	4642751	510	340858,3	4638856	754	346959,2	4629132	998	328198	4627771	1242	343553,7	4634846
23	349204,2	4642271	267	362898,9	4643087	511	341182,1	4638990	755	346739,3	4628701	999	328074,2	4627744	1243	343647,8	4634049
24	348835,3	4642465	268	362957,2	4643386	512	340716,7	4638827	756	346851,7	4628633	1000	328048,8	4627469	1244	342386,4	4634879
25	348496,5	4642173	269	363626,7	4643239	513	340384,9	4638460	757	347122,6	4628894	1001	327931,3	4627484	1245	342580,9	4634367
26	348110,1	4642038	270	364073,1	4643033	514	340138,9	4638029	758	347383,8	4628492	1002	327974,2	4627576	1246	342658,7	4634374

27	347722,7	4642035	271	364519,1	4642966	515	339724,1	4637763	759	347596	4628124	1003	327817	4627509	1247	342781,5	4634606
28	347709,1	4642517	272	364901,1	4642823	516	339297	4637644	760	347679	4627852	1004	327847,2	4627609	1248	343753	4635144
29	347713,5	4642980	273	365250,8	4642619	517	339394,5	4638078	761	347365,6	4627608	1005	327775,8	4627623	1249	341728,4	4635876
30	347946,4	4643393	274	365507,2	4642634	518	339537,5	4638537	762	347027,4	4627295	1006	327817	4627677	1250	342330,1	4635828
31	347917,9	4643795	275	365327	4642907	519	339917,6	4638779	763	346564,8	4627122	1007	327639,2	4627747	1251	342074,6	4635563
32	347724,1	4644225	276	365741,1	4643153	520	340406,6	4638872	764	346141,4	4626922	1008	327499,5	4628008	1252	342830,6	4635490
33	347609,3	4644663	277	366061,9	4643510	521	340546,4	4635606	765	345766,4	4627008	1009	327485,3	4627801	1253	342763,8	4635566
34	347457,9	4645046	278	366371,2	4643776	522	340679,2	4635969	766	345707,8	4627447	1010	327583,7	4627916	1254	340592,2	4635970
35	347163,7	4645046	279	366571,7	4644198	523	341172,8	4635899	767	345504,5	4627886	1011	328006	4627489	1255	342558,7	4637530
36	346989,8	4644587	280	366901,1	4644497	524	341651	4635920	768	345473,8	4628318	1012	328144,1	4627971	1256	342420,8	4637186
37	346823,8	4644127	281	367290,6	4644283	525	341577,5	4635680	769	345024,4	4628528	1013	328279	4627389	1257	342147,4	4637069
38	346667,6	4644285	282	367483,9	4643934	526	341979,8	4635560	770	345220,9	4628676	1014	328218,7	4627444	1258	341856,1	4637195
39	346563,1	4644771	283	367848,7	4644275	527	342276	4635870	771	345062,4	4628814	1015	328144,1	4627658	1259	342779,9	4638135
40	346652,7	4645257	284	368147,7	4644638	528	342232,2	4635502	772	344628,5	4628940	1016	328393,3	4627511	1260	342874,1	4638322
41	346397,5	4645441	285	368179,9	4645124	529	342660,4	4635582	773	344520	4629329	1017	328566,3	4627528	1261	342840,2	4637991
42	346052,9	4645145	286	368245,6	4644905	530	342758,1	4635401	774	344951,6	4629159	1018	328614	4628108	1262	343073,1	4638042
43	345911,1	4644850	287	368439,9	4644971	531	343008,3	4635163	775	345036,4	4629196	1019	328575,9	4628054	1263	343094,2	4637830
44	345460,1	4645055	288	355291,1	4644453	532	343500,9	4635156	776	344601,3	4629414	1020	328675,9	4628052	1264	342926	4637819
45	344993,6	4645215	289	355573,8	4644399	533	343591,6	4635024	777	344494	4629566	1021	328728,3	4627997	1265	342575,5	4638241
46	344673,2	4645030	290	355939,9	4644726	534	343429,3	4634940	778	344643,4	4629638	1022	328753,7	4627997	1266	342598,9	4638434
47	344273,4	4644802	291	356359,8	4644673	535	342938,9	4634935	779	344522,4	4629787	1023	328769,5	4627843	1267	341974,5	4638472
48	344135,7	4644344	292	356554	4644302	536	342571,5	4634954	780	344924,1	4629659	1024	328969,6	4627525	1268	341849,6	4638419
49	344498,8	4644001	293	356265,4	4643914	537	342188,5	4635188	781	344545,7	4629939	1025	329123,6	4627517	1269	341722,6	4638364
50	344757,6	4643577	294	355920,7	4643581	538	342275	4634897	782	344447,5	4630322	1026	329195	4627822	1270	341978,8	4638764
51	345036,5	4643182	295	355480,9	4643413	539	342543,1	4634672	783	344595,9	4630772	1027	329112,4	4627646	1271	342099,4	4638802
52	345299,3	4642760	296	355033,1	4643226	540	342700,2	4634463	784	344438,2	4631138	1028	329322	4628038	1272	342137,5	4638736
53	345257,1	4642316	297	354554,3	4643108	541	343059,7	4634464	785	344800,1	4631110	1029	329415,7	4627887	1273	342419	4638777
54	345031	4642102	298	354060,6	4643139	542	343528,2	4634483	786	344676	4631565	1030	329439,5	4627711	1274	342292	4638713
55	344743,9	4642266	299	353573,8	4643202	543	343743,6	4634343	787	344699,8	4631634	1031	329388,7	4627822	1275	342446,5	4638586
56	344900,5	4641947	300	353615	4643605	544	343509,4	4634113	788	344974,1	4631502	1032	329560,1	4627754	1276	342537,6	4638557
57	344725,1	4641903	301	353822,3	4644049	545	343238,3	4633960	789	345068,5	4631978	1033	329568,1	4627730	1277	342433,8	4638485
58	344822,6	4641556	302	354140,6	4644411	546	342847,7	4633861	790	355573,6	4630690	1034	329549	4627638	1278	341320,7	4639084

59	344600,9	4641242	303	354567,5	4644668	547	342392,8	4634025	791	355255,6	4630404	1035	329599,8	4627652	1279	341339,8	4639001
60	344263,5	4641333	304	355047,6	4644769	548	342093,7	4634391	792	354853,2	4630122	1036	329637,9	4627501	1280	341231,9	4638693
61	343927,9	4641666	305	355206,7	4644808	549	341641,8	4634356	793	354483,7	4629805	1037	329572,8	4627541	1281	341484,1	4638732
62	343798	4641385	306	357942,1	4642215	550	341584,3	4634078	794	354017,7	4629635	1038	329795,1	4627558	1282	341119,9	4638936
63	343644,6	4641082	307	358352,4	4641954	551	341350,8	4633818	795	353732,5	4629537	1039	329801,4	4627584	1283	340964,1	4639037
64	343659,1	4640657	308	358391	4641540	552	341148,4	4633810	796	354010,3	4629918	1040	329609,3	4627847	1284	341376,4	4637110
65	344111,6	4640447	309	358178,9	4641095	553	340750,9	4634012	797	354237,7	4630347	1041	329974,5	4627814	1285	342431,2	4637281
66	344341,2	4640124	310	358152,8	4640598	554	340346,7	4634179	798	354410,1	4630813	1042	330252,3	4627727	1286	342806,4	4637443
67	344031,2	4639984	311	358009,6	4640333	555	339907,8	4634190	799	354759,1	4631168	1043	330377,7	4627712	1287	342802,1	4637570
68	343565,5	4639908	312	357724,4	4640734	556	339537,1	4634285	800	355202,3	4631345	1044	330406,3	4627803	1288	342655,7	4637348
69	343196,5	4639668	313	357610,5	4641219	557	339436,3	4634751	801	355663,3	4631445	1045	330339,6	4628039	1289	341536,4	4640070
70	343228,2	4639356	314	357510,4	4641704	558	339603,9	4634913	802	356027	4631112	1046	330107,8	4628174	1290	340691,8	4639560
71	342791,3	4639530	315	357238,4	4642102	559	339175,3	4635070	803	355897,3	4630814	1047	329534,7	4627981	1291	340651,6	4639731
72	342493,4	4639689	316	357188,1	4642386	560	339214,9	4635554	804	329262,7	4630242	1048	329509,3	4627989	1292	341221,5	4639836
73	342119	4639826	317	356178,5	4640272	561	339215,6	4636032	805	329443,4	4630208	1049	329622	4628566	1293	340509,4	4641857
74	342023,6	4640267	318	356040,9	4639897	562	339551	4635962	806	329744,7	4630373	1050	329669,7	4628422	1294	342429,3	4640470
75	342285,2	4640497	319	356084,9	4639473	563	340012,5	4635773	807	329544,6	4630170	1051	329556,9	4628238	1295	342320,1	4640894
76	342331,2	4640789	320	355721,6	4639158	564	339939,8	4630063	808	329593,2	4630004	1052	329466,5	4628211	1296	342142,4	4640532
77	341941	4640990	321	355296,9	4638987	565	339513,5	4630106	809	329579,9	4629893	1053	329795,1	4628381	1297	340677,8	4641081
78	341528,9	4641241	322	355211,6	4638645	566	339202,3	4630012	810	329100,5	4629858	1054	329825,2	4628306	1298	341161,1	4640851
79	341095,6	4641479	323	355240,4	4638148	567	339353	4629920	811	329492,6	4629767	1055	329210,1	4628656	1299	341229,5	4640392
80	340674,2	4641728	324	355319,2	4637663	568	339100,7	4629577	812	329535,4	4629570	1056	329291	4628777	1300	341167,6	4640356
81	340575,4	4641625	325	355256,2	4637174	569	339492,6	4629835	813	329839,6	4629531	1057	329194,2	4628580	1301	340926,8	4639640
82	340615,6	4641161	326	354896,6	4637294	570	339615,4	4629996	814	329839,1	4629004	1058	329358,5	4628508	1302	342324,7	4639739
83	340995,9	4640883	327	354754,8	4637543	571	340019,5	4629923	815	329482,7	4628841	1059	329792	4629335	1303	342453,9	4639793
84	341076,7	4640581	328	354673,7	4637682	572	340237,5	4629498	816	329242,3	4628545	1060	329745,1	4629056	1304	342116,1	4640047
85	341333,2	4640310	329	354573,4	4637298	573	340541,6	4629128	817	329608,4	4628490	1061	329796	4629662	1305	340535,7	4641507
86	341438,5	4639987	330	354613,9	4636995	574	340654	4628656	818	329499,8	4628066	1062	329363,4	4629702	1306	340572,5	4641244
87	341063,2	4639730	331	354448,5	4637073	575	340730,4	4628187	819	329613,3	4628355	1063	329381,9	4629919	1307	337655,5	4640822
88	340760,9	4639663	332	354088,5	4636833	576	340513,5	4627748	820	329985,7	4628210	1064	329695,4	4629732	1308	343284,5	4639374
89	340562,2	4639635	333	353615,2	4636761	577	340080,1	4628119	821	330373,7	4627966	1065	329769,5	4629941	1309	343123,6	4639518
90	340215,2	4639728	334	353149,3	4636620	578	339782	4627896	822	330234,8	4627768	1066	329686,2	4629881	1310	343859,4	4640031

91	339892,6	4639921	335	352677,1	4636671	579	339419,7	4627884	823	329845,9	4627944	1067	329703,4	4630066	1311	344387,3	4640261
92	339428,5	4639867	336	352492,7	4636952	580	339499,8	4627295	824	329718,6	4627649	1068	329765,5	4630018	1312	344233,8	4640044
93	339157,7	4639546	337	352267,8	4637381	581	339561,8	4626651	825	329620,4	4627583	1069	329704,7	4630193	1313	344344,4	4639989
94	338934	4639103	338	352052,4	4637351	582	339394,4	4626890	826	329413,1	4627737	1070	329542	4630058	1314	343643,9	4641361
95	338678,6	4638675	339	352295,1	4637017	583	339119,4	4626543	827	329189,1	4628035	1071	329833	4630396	1315	343939,9	4641391
96	338473,3	4638220	340	352010,1	4636783	584	338761,5	4626217	828	329109,3	4627574	1072	329817,1	4630324	1316	343862,5	4641346
97	338259,4	4638183	341	351737,5	4636555	585	338714,6	4625725	829	328879,6	4627784	1073	329725,9	4630275	1317	344430	4641181
98	338251,5	4638624	342	351835,9	4636343	586	338741,1	4625226	830	328660,9	4627941	1074	329564,5	4630341	1318	344667,8	4641832
99	338044,4	4639060	343	352018,4	4636147	587	338465	4625094	831	328602,3	4627859	1075	329589,9	4630363	1319	344868,7	4641714
100	337843,2	4639506	344	351983,9	4635994	588	338025,1	4625187	832	328442	4627497	1076	329503,6	4630235	1320	344763,3	4641411
101	337561,3	4639869	345	351719	4635945	589	337573,3	4625296	833	328122,2	4627587	1077	329598,9	4630240	1321	344519,6	4641180
102	337791,1	4640308	346	351543,5	4635721	590	337116,9	4625244	834	328094,5	4628016	1078	329391,2	4630116	1322	344687,5	4642053
103	337909	4640755	347	351178,9	4635427	591	336719,5	4625525	835	328069,2	4627630	1079	329291,9	4630125	1323	344951	4642155
104	337773,8	4641026	348	350859,8	4635049	592	336277,8	4625726	836	327892,1	4627560	1080	329343,5	4630160	1324	345253	4642193
105	338001,5	4641469	349	350668,3	4634610	593	336204,3	4626050	837	327714,8	4627753	1081	329375,3	4630199	1325	345184,9	4642267
106	338382,1	4641788	350	350236,2	4634392	594	336289,1	4626540	838	327461,4	4628074	1082	329362,1	4630247	1326	345112,4	4642112
107	338679,7	4642150	351	349813,2	4634134	595	336575,3	4626938	839	327383,6	4628160	1083	329311,8	4630264	1327	344819,3	4642310
108	339179,1	4642132	352	349426,8	4633866	596	336896,9	4627314	840	327419,1	4627774	1084	329098,8	4630198	1328	344974,1	4641783
109	339672,9	4642066	353	348944,5	4633811	597	337205,5	4627705	841	327328,8	4627595	1085	329026	4630146	1329	344901,6	4641783
110	340171,7	4642059	354	348448	4633855	598	337476,8	4628102	842	327443,6	4627233	1086	329176,8	4630412	1330	345019,6	4645753
111	340506,6	4642250	355	348003,3	4633688	599	337494	4628477	843	327069	4627007	1087	329145,1	4630265	1331	343715,8	4645999
112	340477,9	4642727	356	347605,5	4633462	600	337209	4628715	844	326753,2	4626813	1088	329096,1	4630254	1332	346481,3	4646946
113	340344,3	4643178	357	347128,3	4633334	601	336882,1	4628886	845	326517,9	4626495	1089	329138,5	4630477	1333	346524,8	4646774
114	340589,7	4643596	358	346728,1	4633076	602	336532	4629156	846	326119,2	4626863	1090	329057,8	4630358	1334	348462,4	4646002
115	340450,7	4644038	359	346247	4633139	603	336126,8	4629344	847	325762,8	4627210	1091	329004,9	4630246	1335	347806,7	4645873
116	340609,9	4644505	360	345791,2	4632999	604	335753,6	4629440	848	325359,6	4627493	1092	328826	4629888	1336	349562,3	4645360
117	340656,5	4644989	361	345342,7	4632880	605	335312,7	4629576	849	325102	4627921	1093	322158,3	4625728	1337	349543,3	4645948
118	340862,9	4645436	362	344866,8	4632945	606	334827,7	4629573	850	324857,1	4628349	1094	323344,5	4625509	1338	348940,3	4642533
119	341180	4645819	363	345232,1	4633191	607	334377,6	4629485	851	324616,2	4628738	1095	322163,8	4626201	1339	349123,7	4643117
120	341462,7	4646224	364	345358,5	4633480	608	333893,5	4629439	852	324467,2	4629189	1096	318877,9	4626174	1340	349037	4642618
121	341771,9	4646615	365	344879,3	4633379	609	333446,8	4629249	853	324696,3	4629539	1097	318343,1	4627058	1341	349557,2	4642626
122	342210	4646844	366	344472,9	4633614	610	332980	4629330	854	325097,8	4629730	1098	316655,1	4627151	1342	349756,8	4642337

123	342400,4	4647261	367	344502,3	4633861	611	332557,7	4629506	855	325591,7	4629762	1099	318473,6	4628312	1343	349814,6	4642358
124	342752,6	4646910	368	344318,5	4634253	612	332084,6	4629836	856	326039,2	4629958	1100	318518,3	4628333	1344	350579,1	4642200
125	343222,2	4646788	369	344658,3	4634523	613	331971,6	4630217	857	326515	4630096	1101	319901,6	4628396	1345	350763	4642203
126	343697,8	4646776	370	345111,2	4634617	614	331713,3	4630574	858	326748,4	4629692	1102	320667,3	4627962	1346	350634,2	4642326
127	344019,7	4646538	371	345397,6	4634739	615	331820,3	4631051	859	327059,3	4629413	1103	321070	4628348	1347	350589,6	4642127
128	343844,1	4646152	372	345541,8	4635020	616	331606,4	4631418	860	327552,9	4629427	1104	321240,9	4628413	1348	347162,5	4645178
129	343953	4645976	373	345770,9	4634813	617	331629,1	4631777	861	327833,1	4629369	1105	321493,5	4628679	1349	346074,2	4645270
130	344445,1	4645958	374	346080,6	4634711	618	331978,3	4631836	862	328253,3	4629442	1106	321941,8	4630037	1350	350211,5	4640531
131	344903,6	4645789	375	346156,4	4635092	619	332001,3	4632186	863	328650,5	4629727	1107	321707,5	4629463	1351	350635,2	4640294
132	345135,4	4646103	376	346467,5	4635000	620	332197,3	4632407	864	328949,7	4630060	1108	321310,8	4630456	1352	350860,1	4640384
133	345259	4646580	377	346433,1	4635319	621	332406,4	4632338	865	329073,7	4630503	1109	321583,2	4632250	1353	349658	4641693
134	345482,6	4646981	378	346472,8	4635467	622	332586,9	4632585	866	321453,8	4630404	1110	321414,1	4632244	1354	366229	4639517
135	345948,1	4646946	379	346762,6	4635474	623	332829,4	4632530	867	321844,5	4630131	1111	321289,7	4632166	1355	368391,1	4639267
136	346369	4646917	380	346902,7	4635210	624	332719,5	4632908	868	321773	4629728	1112	321136,2	4632185	1356	366961	4640555
137	346464,1	4646583	381	347313,3	4635406	625	333043,1	4632732	869	321652,9	4629253	1113	320649,8	4632493	1357	369191,4	4641168
138	346711,9	4646226	382	347755,8	4635530	626	333424,4	4632532	870	321483,7	4628805	1114	320712,1	4632534	1358	366791,7	4639784
139	347197,8	4646110	383	348122,4	4635491	627	333563,4	4632468	871	321394,3	4628394	1115	320674,7	4632351	1359	369871	4641393
140	347654,8	4645919	384	348247,7	4635617	628	333664,2	4632786	872	320860,4	4628301	1116	320635,5	4632413	1360	369976,2	4641620
141	348091,3	4645980	385	348527,8	4635784	629	334059,6	4633053	873	320906,8	4628358	1117	320530,4	4632408	1361	370343,2	4641194
142	348574,2	4645945	386	348626,6	4635787	630	333829,6	4632698	874	320697,9	4628295	1118	320810,1	4632361	1362	371619,5	4641980
143	349013,5	4645724	387	348961,6	4635713	631	334039,6	4632666	875	320786	4628486	1119	320898	4632290	1363	370735,3	4643514
144	349423,3	4645449	388	348665,8	4635367	632	334463,4	4632484	876	320731,1	4628734	1120	320857,3	4632501	1364	371196,7	4644115
145	349534,2	4645691	389	348315,2	4635361	633	334177,9	4632251	877	320790,5	4628765	1121	320845,5	4632433	1365	369918,1	4644144
146	349732,3	4646093	390	348503,1	4635067	634	334181,8	4631838	878	320579,9	4628966	1122	316822,5	4630324	1366	371267,2	4643230
147	350061,7	4646442	391	348209,3	4634974	635	334471,3	4631463	879	320795,7	4629147	1123	315000,3	4631581	1367	367430,9	4643891
148	350178,2	4646914	392	347816,9	4634945	636	334711,6	4631087	880	320947,7	4629147	1124	315848,3	4632094	1368	366769	4644501
149	350183,5	4647212	393	347660,4	4634649	637	334714,8	4630672	881	320867,2	4629318	1125	314474,6	4631465	1369	366547	4644036
150	350616,8	4646971	394	347843	4634523	638	334889,4	4630431	882	321008,1	4629730	1126	314464,4	4631555	1370	366280,7	4643526
151	350901,8	4646567	395	348085,5	4634351	639	335322,2	4630773	883	321155,1	4630082	1127	314444,7	4631158	1371	365549,3	4642991
152	350737,3	4646139	396	348424,7	4634644	640	335373,3	4631240	884	321031,3	4630484	1128	314708,2	4631359	1372	360667,9	4641218
153	351124,2	4645909	397	348821,6	4634515	641	335514,3	4631685	885	324589,9	4626796	1129	342268	4626370	1373	360891,2	4642012
154	351375,6	4645531	398	348981,3	4634701	642	335684	4632112	886	324838,1	4626379	1130	341136,2	4626840	1374	359914	4641221

155	349255,5	4642665	399	348778,7	4635084	643	336045,4	4632376	887	324855,7	4625893	1131	341211,6	4627126	1375	358643,9	4639721
156	349666,5	4642508	400	349092,9	4635042	644	335693,6	4632298	888	324842,5	4625394	1132	342004,4	4626632	1376	359251,6	4640223
157	349898,2	4642567	401	349524,7	4635147	645	335969,6	4632715	889	324383,1	4625595	1133	343694,2	4627520	1377	354907,3	4637428
158	350334,9	4642394	402	349449,8	4635388	646	336213,2	4632794	890	324283,4	4626036	1134	339125,9	4630037	1378	355121,7	4637183
159	350696	4642108	403	349081,4	4635166	647	336340,9	4632566	891	324203,1	4626524	1135	339088,1	4629670	1379	354532,7	4637248
160	350497,4	4642413	404	349103,6	4635474	648	336529,3	4632537	892	324042,3	4626976	1136	339205,5	4629613	1380	354711,7	4637050
161	350042,8	4642605	405	348993,9	4635917	649	336828,5	4632713	893	323747,1	4627279	1137	339223,8	4629823	1381	354641,9	4637034
162	349653,7	4642864	406	349394,1	4636099	650	337160,4	4632625	894	323625,8	4627764	1138	339272	4629912	1382	354635,9	4636894
163	349251,4	4643115	407	349511,1	4636196	651	337347,8	4632291	895	323527,4	4628142	1139	339317,7	4629745	1383	354597,8	4636869
164	348977	4643521	408	349402	4636258	652	337414,7	4632600	896	323926,5	4627821	1140	339588,9	4629872	1384	354553,3	4636967
165	349059,3	4643234	409	348924,1	4636232	653	337701,3	4632634	897	324275,8	4627468	1141	339694,6	4629934	1385	354456,5	4636952
166	349056,1	4642764	410	348476	4636306	654	337835,4	4632682	898	348247,4	4627446	1142	339688,1	4629958	1386	354351,7	4636902
167	350508	4640729	411	348080,8	4636334	655	338140,3	4632788	899	348444	4627383	1143	339558,9	4629948	1387	354643	4637311
168	368332,5	4645120	412	347686,9	4636424	656	338372,4	4632640	900	348603,5	4627302	1144	339539,4	4629966	1388	354713,8	4637551
169	368733,4	4645063	413	347831,8	4636623	657	338517,1	4632456	901	348379,4	4627608	1145	339498,9	4629961	1389	354699,9	4637434
170	369160,3	4644850	414	347592,8	4636718	658	338594	4632752	902	348733,6	4627742	1146	339510,7	4629983	1390	353959,6	4636794
171	369468,5	4644479	415	348038,2	4636712	659	338900,7	4632769	903	349200,9	4627590	1147	339315,1	4630005	1391	352434,7	4636769
172	369856,5	4644187	416	348443,2	4636783	660	339172,4	4632715	904	349163,4	4627139	1148	339294,2	4630048	1392	351863,1	4636633
173	370336,1	4644214	417	348234,8	4637020	661	339469	4632571	905	349195,8	4626643	1149	339611,1	4630115	1393	351781	4635777
174	370829,2	4644152	418	348307,8	4637142	662	339505	4632160	906	349519,9	4626429	1150	339778	4630176	1394	351522,5	4635969
175	371165,5	4643991	419	348770,2	4637290	663	339659,2	4631704	907	350010,6	4626523	1151	339785,9	4630041	1395	351562,5	4636012
176	370862,4	4643618	420	348941,6	4637678	664	339963	4631346	908	350278,2	4626273	1152	340701	4627968	1396	351883,7	4635920
177	371043,4	4643387	421	348986,3	4638101	665	340115,3	4631103	909	350419,7	4625820	1153	339412	4627584	1397	352117,1	4635994
178	371358,5	4643027	422	348874,3	4638100	666	339639,5	4631252	910	350318,8	4625426	1154	339539,7	4627937	1398	352183,6	4636077
179	371332,3	4642558	423	348416,9	4638098	667	339613	4631158	911	350042,3	4625224	1155	338734,9	4625014	1399	352181,3	4636154
180	371486,9	4642109	424	348102,8	4638135	668	340037,6	4630949	912	349672,6	4625554	1156	332070,4	4630049	1400	351882,4	4636144
181	371410,1	4641807	425	347695,1	4638187	669	340394,7	4630608	913	349431,5	4625982	1157	331727,7	4630734	1401	351924,8	4636471
182	371077,3	4641486	426	347218,4	4638156	670	340088,3	4630369	914	349055,2	4626148	1158	331692,7	4631157	1402	351928,4	4636544
183	370612,2	4641353	427	346824,5	4638167	671	321020,3	4632509	915	348959,8	4625721	1159	331878,3	4630255	1403	351814,9	4636268
184	370198,6	4641293	428	346748,5	4638329	672	320886,2	4632246	916	348712,1	4625291	1160	331830,7	4630467	1404	352307	4636883
185	369922,3	4641525	429	346335,8	4638316	673	321325,3	4632210	917	348394,3	4625547	1161	332615,6	4632383	1405	352527,2	4636910
186	369664,3	4641835	430	346010,2	4638049	674	321645,5	4632062	918	348063	4625615	1162	331697,4	4631841	1406	351696,2	4636546

187	369412,1	4641460	431	345783,1	4638155	675	321549,6	4631656	919	347921,9	4625169	1163	331861,5	4631813	1407	351792,4	4636649
188	369069,4	4641154	432	345658,8	4638379	676	321618,4	4631698	920	347511,5	4625252	1164	332032,2	4631929	1408	351887,2	4636772
189	368863,5	4640811	433	345797,9	4638797	677	321560,5	4631406	921	347127,2	4625473	1165	332219	4632206	1409	353753,2	4636810
190	368718,1	4640370	434	345639,7	4639183	678	321303,2	4631184	922	346919,5	4625886	1166	332251,4	4632232	1410	352328,2	4637070
191	368392,5	4640035	435	345685,6	4639430	679	321103,3	4630826	923	347000,1	4626373	1167	332274,2	4632528	1411	352247,8	4637146
192	368349,5	4639569	436	345882,8	4639770	680	321028,1	4630400	924	347031,2	4626742	1168	332410,5	4632270	1412	352103,3	4636887
193	368247,5	4639381	437	346152,2	4639857	681	321177,5	4629995	925	347323,9	4627099	1169	332462,1	4632321	1413	345104,7	4632880
194	367952,7	4639779	438	346419,4	4639767	682	320944,4	4629659	926	347557,3	4627507	1170	332498	4632505	1414	344695,4	4633434
195	367662,6	4640174	439	346594,1	4639812	683	320788,9	4629263	927	347824,8	4627657	1171	332506,8	4632560	1415	344312,2	4633718
196	367239,6	4640407	440	346710,6	4639969	684	320860,9	4629168	928	348145,1	4627772	1172	333086,5	4632660	1416	344387,1	4634431
197	366905,7	4640393	441	347121,5	4639864	685	320703,9	4629156	929	343611,4	4627390	1173	332733,9	4632686	1417	345457,6	4634632
198	366744,1	4639960	442	347437,2	4639719	686	320585,5	4628947	930	343327,3	4627008	1174	333405,9	4632610	1418	345941,6	4634911
199	366572,6	4639579	443	347896,3	4639721	687	320783,3	4628740	931	342968,6	4626701	1175	333522,3	4632509	1419	347663,8	4634954
200	366183,1	4639647	444	348300,6	4639678	688	320697,8	4628723	932	342514,1	4626496	1176	333448,2	4632433	1420	347924,2	4634306
201	365943,9	4640039	445	347937,2	4639809	689	320794,2	4628480	933	342079,3	4626473	1177	333491,5	4632682	1421	347967,6	4634565
202	366005,4	4640480	446	347444,1	4639781	690	320738,9	4628295	934	341727,6	4626750	1178	333842,4	4632956	1422	347810	4634415
203	366107,2	4640904	447	347008,8	4640011	691	320832,5	4628367	935	341316,1	4626511	1179	333834,5	4632565	1423	348180	4634571
204	366440,6	4641131	448	347056,9	4640179	692	320861,2	4628203	936	340943,1	4626720	1180	333966,8	4632734	1424	348667,6	4634539
205	366537,6	4641590	449	347348,1	4640544	693	320540,8	4628048	937	341261,1	4626973	1181	334281,5	4632512	1425	348643,7	4634652
206	366505,3	4641830	450	347341,4	4640864	694	320110,1	4628291	938	341503,8	4627201	1182	334330,6	4632362	1426	349120,7	4634684
207	366026,7	4641757	451	347105,5	4641063	695	319677,3	4628266	939	341920,1	4627104	1183	334474,8	4632435	1427	348835,3	4634788
208	365546,5	4641779	452	347184,1	4641308	696	319249	4628011	940	342332,1	4627050	1184	334217,4	4632370	1428	348877,8	4635228
209	365062,2	4641674	453	347175,2	4641619	697	318822,1	4628201	941	342734,8	4627192	1185	334215,3	4632215	1429	349487	4635056
210	364913,8	4641218	454	347528,1	4641713	698	318444,1	4628213	942	343071	4627302	1186	334094,2	4632045	1430	349614,2	4635384
211	364666,9	4640801	455	347872,4	4641351	699	318412,2	4627717	943	343439,4	4627605	1187	334357,6	4631616	1431	349355,9	4635238
212	364407	4640443	456	348236,6	4641019	700	318445,2	4627250	944	323228,1	4625184	1188	334593,1	4630592	1432	347969,1	4634851
213	364213,4	4640016	457	348581	4640660	701	318500,2	4626845	945	322855,3	4625338	1189	335451,8	4631491	1433	348560,8	4634956
214	363815,8	4639729	458	348892,2	4640342	702	318718,9	4626405	946	322411,8	4625304	1190	335661,9	4631843	1434	348599,1	4635225
215	363322,1	4639795	459	348928,5	4639868	703	318680,5	4626211	947	322201,5	4625627	1191	335410,9	4630933	1435	347899,8	4635500
216	362844,1	4639690	460	349305,3	4639690	704	318245,6	4626450	948	321938,9	4625747	1192	336374,5	4632414	1436	347534,7	4635545
217	362348,1	4639669	461	349661,3	4639628	705	317861,1	4626762	949	322252	4626299	1193	336020	4632774	1437	349545,9	4635985
218	361870,6	4639741	462	350113,8	4639773	706	317428,9	4627001	950	322337,3	4626786	1194	337301	4632601	1438	349613,7	4636028

219	361456,8	4639561	463	350360,6	4639860	707	316989,9	4627223	951	322589,5	4626882	1195	336996,3	4632628	1439	349659,4	4636278
220	361049,9	4639326	464	350778,7	4639782	708	316569	4627203	952	322900,5	4626493	1196	337157,4	4632702	1440	345654	4638693
221	360573,7	4639178	465	351110,8	4639622	709	316281	4627573	953	323182	4626080	1197	336763,4	4632660	1441	345640,2	4638090
222	360100,8	4639017	466	351565,9	4639560	710	316192	4628044	954	323300	4625605	1198	336633,9	4632695	1442	346134,1	4638038
223	359616,3	4638915	467	352042,8	4639612	711	316096	4628515	955	351277,6	4626693	1199	337299,1	4632313	1443	346219,6	4638229
224	359118,6	4638923	468	352529,9	4639558	712	316183,9	4628983	956	351567,9	4626385	1200	337461,9	4632429	1444	346811,6	4640142
225	358690	4638883	469	353007,8	4639474	713	316159,3	4629443	957	351670,2	4625920	1201	337528,2	4632373	1445	349327,3	4639550
226	358513,4	4638424	470	353315,4	4639326	714	316276,7	4629838	958	351983,2	4625551	1202	337517,5	4632729	1446	349042,9	4639712
227	358229,3	4638036	471	353375,6	4639653	715	316362,4	4630195	959	351835,3	4625230	1203	337866,8	4632792	1447	347497	4640704
228	357852,9	4637751	472	353295,5	4640097	716	316563,4	4630320	960	351422,9	4625293	1204	337909,1	4632697	1448	353445,4	4639296
229	357369,3	4637698	473	353702,4	4640277	717	316654,2	4630442	961	351069,1	4625638	1205	338241	4632814	1449	353376,7	4640171
230	356995,2	4637394	474	354167,9	4640388	718	316233,6	4630326	962	350895,8	4626068	1206	338300,7	4632689	1450	348919,9	4635542
231	356531,7	4637236	475	354456,2	4640784	719	315757,3	4630312	963	350786,5	4626527	1207	338290,1	4632620	1451	349202,2	4635309
232	356094,6	4637251	476	354794,3	4640768	720	315267,9	4630279	964	350941,3	4626771	1208	338406,5	4632523	1452	349132,6	4635724
233	355946,8	4637604	477	355217,2	4640513	721	315098,6	4630613	965	334573,6	4631452	1209	338488,5	4632798	1453	349156,5	4636090
234	355765,4	4637229	478	355489	4640645	722	314948,7	4630903	966	334661,9	4630669	1210	338485,9	4632549	1454	349094,9	4636201
235	355614,1	4637635	479	355634	4641099	723	314471,5	4630989	967	335656,7	4632246	1211	338685,5	4632792	1455	347498,4	4636681
236	355603,1	4638135	480	355885	4641528	724	314692,7	4631184	968	336021,8	4632251	1212	338692,3	4632679	1456	347550,2	4636626
237	355886,5	4638532	481	356237,6	4641874	725	314597,1	4631448	969	333622,8	4632343	1213	338626,1	4632689	1457	347078,3	4635327
238	356258,2	4638826	482	356246	4641450	726	314722,9	4631625	970	332694,9	4632865	1214	339028,3	4632800	1458	346092,6	4634836
239	356710,8	4638985	483	356396,9	4640999	727	315092,3	4631761	971	332849,4	4632860	1215	339083,8	4632639	1459	346307,6	4635068
240	356938,2	4638717	484	356385,9	4640532	728	315394,3	4632001	972	333019,3	4632897	1216	339179,1	4632586	1460	346436,5	4634911
241	357436	4638707	485	341238,8	4638781	729	315779,6	4632004	973	323501,3	4625428	1217	339401,6	4632624	1461	348224,3	4635307
242	357762,4	4639001	486	341574,2	4638683	730	315914,3	4632227	974	323189,6	4625114	1218	339523,7	4632495	1462	344473	4634125
243	358099,7	4639347	487	341879,7	4638760	731	316146,9	4631878	975	322335,1	4625271	1219	339404,2	4632309	1463	345431,2	4633322
244	358405,5	4639596	488	341701,8	4638402	732	316398,4	4631451	976	322256,1	4625309	1220	340228,3	4631242	1464	342725,5	4635068

с.д.д)

№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y
1	328052	4627694	89	326171	4628543	177	327305	4629021	265	326691	4629063	353	327922	4629027	441	327384	4629116
2	328060	4627736	90	326192	4628568	178	327270	4629046	266	326655	4629028	354	327932	4629076	442	327378	4629161
3	328021	4627759	91	328786	4628889	179	327249	4629082	267	326620	4628992	355	327961	4629078	443	327410	4629193

4	327996	4627723	92	328775	4628854	180	327280	4629109	268	326590	4628953	356	327948	4629030	444	327422	4629242
5	327983	4627687	93	328744	4628818	181	327305	4629087	269	326594	4628906	357	327942	4628982	445	327418	4629288
6	327961	4627719	94	328726	4628774	182	327323	4629125	270	326550	4628909	358	327975	4628960	446	327385	4629259
7	327966	4627763	95	328711	4628728	183	327351	4629132	271	326508	4628905	359	328008	4628995	447	327359	4629217
8	327949	4627796	96	328754	4628707	184	328713	4629084	272	326462	4628908	360	328043	4629011	448	327343	4629242
9	327991	4627816	97	328803	4628697	185	328754	4629057	273	326487	4628872	361	328047	4628962	449	327371	4629279
10	328039	4627807	98	328848	4628707	186	328721	4629054	274	326526	4628865	362	328030	4628916	450	327405	4629313
11	328071	4627774	99	328880	4628714	187	328730	4629021	275	326491	4628837	363	328061	4628879	451	327441	4629344
12	327133	4628018	100	328923	4628694	188	328716	4628988	276	326455	4628867	364	328081	4628839	452	327464	4629334
13	327114	4627972	101	328950	4628653	189	328674	4628997	277	326408	4628879	365	328108	4628856	453	327464	4629286
14	327124	4627928	102	328983	4628618	190	328633	4629025	278	326372	4628898	366	328130	4628899	454	327477	4629246
15	327158	4627894	103	328954	4628615	191	328589	4629041	279	326342	4628937	367	328174	4628914	455	327519	4629251
16	327168	4627852	104	328904	4628617	192	328556	4629074	280	326301	4628962	368	328209	4628907	456	327525	4629203
17	327144	4627864	105	328854	4628618	193	328584	4629102	281	326313	4629005	369	328190	4628861	457	327490	4629204
18	327099	4627865	106	328804	4628619	194	328626	4629086	282	326345	4628996	370	328160	4628822	458	327453	4629224
19	327051	4627868	107	328754	4628620	195	328669	4629110	283	326371	4628954	371	328151	4628779	459	327434	4629230
20	327051	4627908	108	328704	4628623	196	328679	4629142	284	326400	4628959	372	328128	4628738	460	327430	4629180
21	327046	4627943	109	328654	4628630	197	328725	4629125	285	326405	4629006	373	328116	4628690	461	327431	4629130
22	327007	4627952	110	328605	4628637	198	328255	4629174	286	326426	4629041	374	328099	4628643	462	327394	4629098
23	326979	4627990	111	328565	4628661	199	328303	4629165	287	326474	4629043	375	328074	4628620	463	327653	4629294
24	327020	4628000	112	328533	4628699	200	328294	4629116	288	326506	4629081	376	328064	4628571	464	327675	4629250
25	327064	4628020	113	328501	4628737	201	328314	4629072	289	326544	4629089	377	328068	4628522	465	327652	4629242
26	327088	4628058	114	328469	4628776	202	328361	4629066	290	326566	4629051	378	328036	4628501	466	327636	4629288
27	327041	4628217	115	328506	4628804	203	328408	4629052	291	326610	4629062	379	328005	4628518	467	327595	4629316
28	327078	4628218	116	328552	4628810	204	328394	4629014	292	326649	4629084	380	327970	4628485	468	327558	4629347
29	327108	4628186	117	328601	4628816	205	328352	4628989	293	326679	4629120	381	327947	4628488	469	327540	4629361
30	327096	4628147	118	328651	4628823	206	328320	4628953	294	326711	4629159	382	327975	4628528	470	327521	4629396
31	327070	4628126	119	328688	4628825	207	328279	4628926	295	326724	4629206	383	327989	4628576	471	327557	4629409
32	327049	4628163	120	328658	4628857	208	328230	4628931	296	326716	4629246	384	328021	4628614	472	328657	4629425
33	327038	4628208	121	328646	4628890	209	328193	4628964	297	326764	4629256	385	328044	4628657	473	328707	4629423
34	326996	4628232	122	328695	4628885	210	328151	4628992	298	326755	4629217	386	328020	4628685	474	328724	4629380
35	326951	4628220	123	328745	4628887	211	328137	4629034	299	326777	4629213	387	328028	4628719	475	328680	4629387

36	326913	4628194	124	329406	4628870	212	328102	4629063	300	326805	4629252	388	327990	4628747	476	328631	4629395
37	326876	4628217	125	329443,18	4628833,3	213	328084	4629102	301	326847	4629252	389	327958	4628781	477	328584	4629380
38	326858	4628252	126	329164	4628599	214	328126	4629128	302	326873	4629212	390	327958	4628827	478	328544	4629351
39	326901	4628264	127	329172	4628636	215	328166	4629155	303	326473	4628978	391	327934	4628833	479	328502	4629330
40	326939	4628250	128	329187	4628682	216	328213	4629172	304	326440	4628962	392	327920	4628854	480	328504	4629289
41	326980	4628233	129	329398,09	4628811,9	217	328860	4629095	305	326472	4628936	393	327879	4628852	481	328537	4629269
42	327014	4628263	130	329419,49	4628824,9	218	328901	4629097	306	326513	4628957	394	327845	4628835	482	328503	4629255
43	327036	4628299	131	329364	4628822	219	328950	4629103	307	326558	4628950	395	327819	4628854	483	328460	4629265
44	327048	4628262	132	329350	4628842	220	329000	4629107	308	326568	4628968	396	327816	4628815	484	328419	4629246
45	326767	4628443	133	329305	4628828	221	329050	4629109	309	326564	4629016	397	327810	4628778	485	328370	4629245
46	326782	4628484	134	329293	4628868	222	329100	4629110	310	326522	4629008	398	327762	4628780	486	328385	4629263
47	326802	4628460	135	329284	4628831	223	329149	4629103	311	326016	4629045	399	327734	4628782	487	328433	4629270
48	326774	4628424	136	329260	4628795	224	329188	4629074	312	325975	4629067	400	327689	4628800	488	328454	4629311
49	326778	4628386	137	329238	4628754	225	329216	4629036	313	325926	4629079	401	327674	4628765	489	328418	4629320
50	326805	4628363	138	329213	4628713	226	329208	4628987	314	325892	4629109	402	327663	4628720	490	328383	4629299
51	326761	4628353	139	329171	4628710	227	329183	4628945	315	325894	4629154	403	327643	4628747	491	328335	4629302
52	326783	4628317	140	329199	4628749	228	329156	4628903	316	325882	4629198	404	327606	4628753	492	328289	4629313
53	326822	4628286	141	329210	4628796	229	329124	4628866	317	325871	4629246	405	327562	4628752	493	328323	4629331
54	326830	4628260	142	329222	4628843	230	329088	4628830	318	325907	4629266	406	327539	4628710	494	328288	4629359
55	326791	4628278	143	329250	4628884	231	329042	4628815	319	325957	4629257	407	327529	4628728	495	328322	4629370
56	326745	4628283	144	329278	4628925	232	328994	4628813	320	325997	4629229	408	327558	4628768	496	328368	4629362
57	326699	4628281	145	329315	4628957	233	328996	4628774	321	326036	4629199	409	327603	4628764	497	328379	4629336
58	326656	4628256	146	329353	4628988	234	329026	4628737	322	326048	4629152	410	327592	4628791	498	328415	4629343
59	326617	4628272	147	329383	4629021	235	328997	4628701	323	326067	4629120	411	327633	4628804	499	328455	4629353
60	326639	4628292	148	329414	4629011	236	328948	4628707	324	326078	4629076	412	327672	4628827	500	328477	4629389
61	326665	4628313	149	329414	4628962	237	328929	4628751	325	326038	4629052	413	327722	4628827	501	328524	4629404
62	326693	4628353	150	329411	4628917	238	328900	4628767	326	327235	4629195	414	327743	4628863	502	328572	4629408
63	326722	4628388	151	325492	4629058	239	328857	4628742	327	327243	4629150	415	327737	4628908	503	328616	4629426
64	326733	4628415	152	325519	4629029	240	328847	4628780	328	327287	4629142	416	327714	4628949	504	329456	4629738
65	326702	4628452	153	325473	4629046	241	328817	4628810	329	327295	4629187	417	327686	4628986	505	329474	4629692
66	326712	4628490	154	325429	4629056	242	328808	4628829	330	327307	4629203	418	327721	4629016	506	329445	4629661
67	326733	4628461	155	325441	4629100	243	328826	4628874	331	327318	4629156	419	327736	4629062	507	329396	4629662

68	326247	4628599	156	325485	4629102	244	328858	4628912	332	327284	4629123	420	327740	4629111	508	329351	4629677
69	326244	4628557	157	327381	4629092	245	328899	4628936	333	327248	4629094	421	327773	4629146	509	329218	4629727
70	326258	4628515	158	327400	4629047	246	328923	4628973	334	327211	4629068	422	327793	4629191	510	329169	4629727
71	326300	4628488	159	327446	4629030	247	328874	4628978	335	327177	4629093	423	327766	4629227	511	329144	4629753
72	326276	4628468	160	327472	4629008	248	328838	4629009	336	327168	4629130	424	327746	4629272	512	329188	4629766
73	326292	4628427	161	327462	4628962	249	328809	4629044	337	327183	4629176	425	327741	4629318	513	329457,31	4629780
74	326276	4628384	162	327472	4628916	250	328818	4629081	338	327169	4629220	426	327775	4629298	514	329432,17	4629778,6
75	326239	4628349	163	327477	4628871	251	328774	4629104	339	327187	4629251	427	327793	4629259	515	329363,38	4629701,9
76	326206	4628312	164	327496	4628843	252	328736	4629135	340	327226	4629229	428	327819	4629219	516	329338,24	4629697,9
77	326172	4628276	165	327538	4628827	253	328749	4629178	341	327236	4629274	429	327835	4629173	517	329244,32	4629735
78	326131	4628250	166	327504	4628795	254	328791	4629185	342	327260	4629259	430	327829	4629123	518	329221,83	4629750,9
79	326095	4628282	167	327481	4628764	255	328815	4629148	343	327805	4629087	431	328236	4629308	519	329212,57	4629774,7
80	326098	4628330	168	327453	4628758	256	328845	4629110	344	327772	4629069	432	328229	4629269	520	329430,78	4628857,4
81	326084	4628374	169	327439	4628806	257	326893	4629170	345	327772	4629022	433	328198	4629237	521	327763	4629320,6
82	326035	4628374	170	327416	4628850	258	326932	4629144	346	327796	4628978	434	328148	4629236	522	327740,2	4629297,8
83	326057	4628418	171	327382	4628886	259	326935	4629108	347	327827	4628941	435	328110	4629261	523	327812,98	4629241,7
84	326081	4628460	172	327350	4628925	260	326892	4629123	348	327841	4628894	436	328112	4629282	524	327638,29	4629302,4
85	326112	4628487	173	327326	4628967	261	326846	4629123	349	327884	4628874	437	328157	4629267	525	327614,48	4629310,3
86	326161	4628482	174	327356	4628976	262	326812	4629127	350	327926	4628897	438	328170	4629308	526	327577,44	4629377,8
87	326151	4628511	175	327384	4628998	263	326763	4629131	351	327939	4628942	439	328187	4629325	527	327595,88	4629341,9
88	326125	4628545	176	327353	4629017	264	326729	4629095	352	327917	4628978	440	328225	4629355	528	327383,63	4628976,3

ა.გ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ადმინისტრაციული ზონის საზღვრების კოორდინატები:

№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y
1	348463,2	4623309	12	340409,2	4626295	23	348280,9	4623957	34	359552,3	4641442	45	320471	4632339	56	353496,8	4627690
2	340460,9	4626302	13	340489,6	4626261	24	348280,9	4623934	35	368958,1	4640763	46	320395,1	4632380	57	348182,9	4641748
3	320452,9	4627594	14	340480,1	4626268	25	348317	4623957	36	368958,1	4640725	47	368618,8	4645037	58	348207	4641748
4	368892,3	4640763	15	359627,8	4641501	26	348317	4623934	37	368892,3	4640725	48	343758,9	4630455	59	348207	4641732
5	357349,3	4642674	16	368594,4	4645039	27	357349,3	4642711	38	316488,8	4628701	49	343758,9	4630422	60	348188,5	4641740
6	320410	4627603	17	340506,3	4626298	28	357401,4	4642711	39	316525,3	4628701	50	343741,4	4630422	61	368595,5	4645059
7	320356,7	4627446	18	340439,9	4626305	29	357401,4	4642674	40	316488,8	4628666	51	343736,8	4630455	62	368619	4645056

8	320410	4627431	19	340424,3	4626303	30	359552,3	4641501	41	316525,3	4628666	52	343741,6	4630449			
9	327383,6	4629017	20	348456,2	4623364	31	320475,2	4632404	42	320446,6	4632423	53	353496,8	4627718			
10	327318,1	4629017	21	348402,7	4623301	32	327383,6	4628976	43	320450,2	4632408	54	353529	4627718			
11	327318,1	4628976	22	348395,6	4623356	33	359627,8	4641442	44	320512,6	4632388	55	353529	4627690			

ა.დ) ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის ტრადიციული გამოყენების ზონა მოიცავს ეროვნული პარკის იმ დარჩენილ ტერიტორიებს, რომლებიც არაა განსაზღვრული დანართი 4-ის "ა.ა", "ა.ბ" და "ა.გ" ნაწილებით;

ბ) ნემვის ალკვეთილი მოიცავს ორ ადმინისტრაციულ-ფუნქციონალურ ზონას: ბუნების მკაცრი დაცვის ზონა და ტრადიციული გამოყენების ზონა.

ბ.ა) ნემვის ალკვეთილის ბუნების მკაცრი დაცვის ზონის საზღვრების კოორდინატები:

№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y	№	X	Y
1	381720,8	4638642	72	380917	4640875	143	382712,8	4636880	214	384809,6	4634236	285	380408,5	4631710	355	380583,4	4632701
2	381684,7	4638548	73	380953,3	4640968	144	382625,3	4636913	215	384899,4	4634208	286	380309	4631710	356	380666,3	4632645
3	381638	4638463	74	380988,7	4641062	145	382525,6	4636911	216	384903	4634108	287	380210,5	4631727	357	380689,3	4632741
4	381549	4638420	75	381021	4641156	146	382429,3	4636885	217	384908,5	4634008	288	380115,2	4631754	358	380711	4632839
5	381454,6	4638387	76	381056,6	4641250	147	382331,6	4636876	218	384922,6	4633910	289	380020	4631763	359	380720,9	4632938
6	381358,4	4638360	77	381075,2	4641347	148	382235,9	4636905	219	384938,6	4633812	290	379921,3	4631751	360	380738	4633037
7	381260,4	4638341	78	381091,2	4641446	149	382141,6	4636938	220	384944,6	4633713	291	379826,9	4631778	361	380766,7	4633131
8	381162,3	4638321	79	381179,9	4641454	150	382145,4	4637009	221	384980,1	4633622	292	379728,8	4631796	362	380778	4633225
9	381079,6	4638266	80	381278,9	4641439	151	382182,2	4637101	222	385046,8	4633548	293	379631	4631815	363	380734,8	4633314
10	380981,8	4638249	81	381373,6	4641413	152	382193,7	4637198	223	385113,7	4633474	294	379542,9	4631862	364	380757,4	4633410
11	380882,6	4638255	82	381464,9	4641376	153	382237,6	4637288	224	385129	4633380	295	379452,3	4631904	365	380754	4633508
12	380790,4	4638285	83	381562,4	4641364	154	382289,3	4637373	225	385095,1	4633286	296	379361,6	4631946	366	380694,2	4633587
13	380690,5	4638281	84	381633,1	4641296	155	382342	4637458	226	385047,7	4633199	297	379271,3	4631989	367	380661,3	4633679
14	380592,6	4638264	85	381715,3	4641240	156	382397,9	4637541	227	385017,7	4633106	298	379177,6	4632014	368	380650,5	4633778
15	380502,9	4638224	86	381773,7	4641161	157	382452,6	4637625	228	384923,8	4633078	299	379081,2	4631992	369	380668,5	4633876
16	380403,2	4638218	87	381771,5	4641063	158	382508,1	4637708	229	384828	4633053	300	378982	4631988	370	380697,8	4633966
17	380304,3	4638203	88	381735,7	4640972	159	382549,2	4637799	230	384734,3	4633027	301	378890,1	4631962	371	380671,9	4634061
18	380206,7	4638187	89	381814,4	4640911	160	382583,1	4637893	231	384664,2	4632956	302	378800	4631999	372	380677,2	4634160
19	380108,5	4638204	90	381880,4	4640838	161	382607,4	4637990	232	384576,8	4632911	303	378716,3	4632053	373	380675,7	4634260
20	380008,5	4638204	91	381951,9	4640779	162	382647,2	4638081	233	384489,2	4632864	304	378653	4632128	374	380647,9	4634356
21	379910	4638220	92	381925,9	4640684	163	382666,1	4638177	234	384415,5	4632799	305	378583,8	4632199	375	380615,2	4634437

22	379811,5	4638237	93	381897,1	4640589	164	382763,1	4638158	235	384324,6	4632762	306	378526	4632276	376	380705,8	4634394
23	379814,4	4638328	94	381885,3	4640496	165	382861,9	4638149	236	384254	4632692	307	378450,1	4632341	377	380792,3	4634345
24	379814,4	4638428	95	381906,3	4640401	166	382957	4638119	237	384180,7	4632624	308	378376,1	4632408	378	380870,4	4634283
25	379838	4638525	96	381873,7	4640307	167	383048,1	4638078	238	384081,5	4632624	309	378282,5	4632440	379	380963,1	4634250
26	379877,5	4638614	97	381848	4640211	168	383143,6	4638057	239	383984	4632645	310	378188,8	4632473	380	381061,3	4634231
27	379867,6	4638712	98	381805,1	4640121	169	383237,4	4638034	240	383886,5	4632665	311	378094,4	4632504	381	381160	4634215
28	379843,9	4638809	99	381757,1	4640033	170	383333	4638016	241	383788,8	4632650	312	378006,4	4632550	382	381259	4634203
29	379849,1	4638906	100	381730,2	4639937	171	383420,2	4637967	242	383705,6	4632597	313	377915,1	4632589	383	381358,9	4634202
30	379863,9	4639004	101	381712,2	4639839	172	383498,6	4637905	243	383631	4632537	314	377831,1	4632638	384	381458,8	4634208
31	379837	4639099	102	381691,3	4639742	173	383580	4637848	244	383563,7	4632465	315	377751,7	4632698	385	381558,4	4634211
32	379783,8	4639184	103	381665,2	4639649	174	383661,5	4637790	245	383469,8	4632433	316	377665,6	4632747	386	381649,2	4634198
33	379740,6	4639274	104	381641,5	4639555	175	383741,4	4637730	246	383374,6	4632406	317	377714,5	4632816	387	381741,8	4634205
34	379707,7	4639368	105	381587,2	4639479	176	383830,1	4637687	247	383290,6	4632353	318	377765,8	4632901	388	381828,3	4634157
35	379667,2	4639460	106	381505	4639426	177	383913,7	4637638	248	383217,5	4632288	319	377828,2	4632979	389	381918,3	4634117
36	379657,6	4639558	107	381453	4639341	178	383982,3	4637565	249	383174,3	4632199	320	377894,6	4633054	390	382016,2	4634104
37	379677,3	4639626	108	381433,9	4639243	179	384054,1	4637496	250	383156,1	4632104	321	377975,4	4633112	391	382066,6	4634180
38	379756,5	4639565	109	381438,7	4639144	180	384114,9	4637418	251	383061,2	4632111	322	378060,4	4633164	392	382087,9	4634270
39	379832,1	4639500	110	381490,9	4639061	181	384113,4	4637321	252	382965,5	4632085	323	378148,4	4633212	393	382151,4	4634239
40	379906,7	4639433	111	381562,5	4638991	182	384095,8	4637224	253	382889,2	4632022	324	378245,8	4633222	394	382201,8	4634153
41	379989,5	4639379	112	381629	4638918	183	384119	4637128	254	382791,3	4632007	325	378341	4633197	395	382231,3	4634059
42	380084,9	4639350	113	381649,5	4638822	184	384114,5	4637028	255	382701,3	4631968	326	378434,8	4633166	396	382220,9	4633961
43	380180,6	4639324	114	381695,9	4638737	185	384112,3	4636928	256	382605,1	4631988	327	378533,2	4633149	397	382140,2	4633905
44	380265,2	4639271	115	381719,6	4638643	186	384089,8	4636832	257	382506,5	4632003	328	378633	4633149	398	382239	4633896
45	380346,5	4639213	116	383791,2	4636137	187	384062,4	4636736	258	382406,5	4632003	329	378722,7	4633188	399	382337,9	4633882
46	380429,4	4639158	117	383728,8	4636215	188	383995,7	4636666	259	382309,4	4632024	330	378815,4	4633221	400	382433,4	4633853
47	380509,1	4639099	118	383651,5	4636246	189	383923,1	4636599	260	382211	4632009	331	378904,9	4633256	401	382531	4633832
48	380603,9	4639068	119	383595,6	4636284	190	383885,7	4636508	261	382113,6	4632015	332	378955,4	4633337	402	382624,4	4633797
49	380698,8	4639079	120	383521,6	4636230	191	383839,3	4636419	262	382017,6	4631992	333	379037,5	4633304	403	382715	4633821
50	380773,8	4639138	121	383548,9	4636164	192	383833,5	4636321	263	381917,8	4631991	334	379123,8	4633254	404	382783,9	4633886
51	380805,6	4639227	122	383512,3	4636081	193	383805,6	4636225	264	381818,6	4631979	335	379222,5	4633251	405	382818,5	4633971
52	380803,1	4639327	123	383564,3	4636019	194	383564,9	4635021	265	381760,8	4631904	336	379320,5	4633235	406	382914,6	4633972
53	380793,8	4639427	124	383639	4636058	195	383627	4634955	266	381710,8	4631820	337	379414,1	4633201	407	382961,7	4633888

54	380779	4639526	125	383687,5	4636012	196	383718,2	4634940	267	381638,1	4631752	338	379499,6	4633150	408	383033,1	4633908
55	380761,9	4639624	126	383629,1	4635934	197	383753,1	4634860	268	381568,3	4631680	339	379576,8	4633087	409	383122,2	4633949
56	380747,6	4639723	127	383537,2	4635898	198	383814	4634847	269	381518,8	4631594	340	379646,8	4633017	410	383208,9	4633997
57	380737,3	4639823	128	383448,6	4635857	199	383881,7	4634906	270	381480	4631505	341	379732,5	4632966	411	383298,2	4634042
58	380709,9	4639919	129	383364,8	4635819	200	383921,2	4634821	271	381453,5	4631409	342	379806,1	4632899	412	383363	4634116
59	380698,3	4640017	130	383280,1	4635863	201	383937,6	4634722	272	381390,5	4631332	343	379895,8	4632855	413	383404,3	4634207
60	380648,4	4640098	131	383234,4	4635950	202	383983,4	4634635	273	381316,4	4631267	344	379906,1	4632758	414	383416,2	4634305
61	380571,6	4640161	132	383234,4	4636050	203	384067,3	4634585	274	381223,9	4631233	345	379901,8	4632658	415	383413,5	4634405
62	380484,3	4640209	133	383216,5	4636148	204	384165,4	4634571	275	381136,9	4631185	346	379902,3	4632558	416	383411,6	4634505
63	380390,4	4640243	134	383202,7	4636247	205	384247,5	4634583	276	381058,2	4631125	347	379957,1	4632633	417	383418,8	4634604
64	380433,4	4640286	135	383185,5	4636345	206	384271,2	4634680	277	380993,8	4631200	348	380037,6	4632692	418	383473,6	4634687
65	380521,4	4640333	136	383166,3	4636443	207	384300,4	4634703	278	380919,5	4631265	349	380118,2	4632751	419	383514	4634776
66	380604,6	4640389	137	383114,3	4636529	208	384357,5	4634622	279	380835,3	4631318	350	380200	4632809	420	383532,4	4634874
67	380682,5	4640451	138	383070,5	4636618	209	384440,3	4634566	280	380782,8	4631400	351	380280,4	4632868	421	383526,7	4634973
68	380756	4640519	139	383006,5	4636695	210	384523,7	4634511	281	380716,7	4631471	352	380363,3	4632904			
69	380825,6	4640590	140	382949,5	4636777	211	384598,3	4634445	282	380649,7	4631543	353	380433,1	4632832			
70	380849,2	4640687	141	382890,8	4636857	212	384668,1	4634373	283	380575,4	4631610	354	380509,6	4632768			
71	380878,3	4640783	142	382804,9	4636859	213	384741,1	4634306	284	380501,5	4631677	285	380408,5	4631710			

ბ.ბ) ნეძვის აღკვეთილის ტრადიციული გამოყენების ზონა მოიცავს ეროვნული პარკის იმ დარჩენილ ტერიტორიებს, რომლებიც არაა განსაზღვრული დანართი 4-ის "ბ.ა" ნაწილით;

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

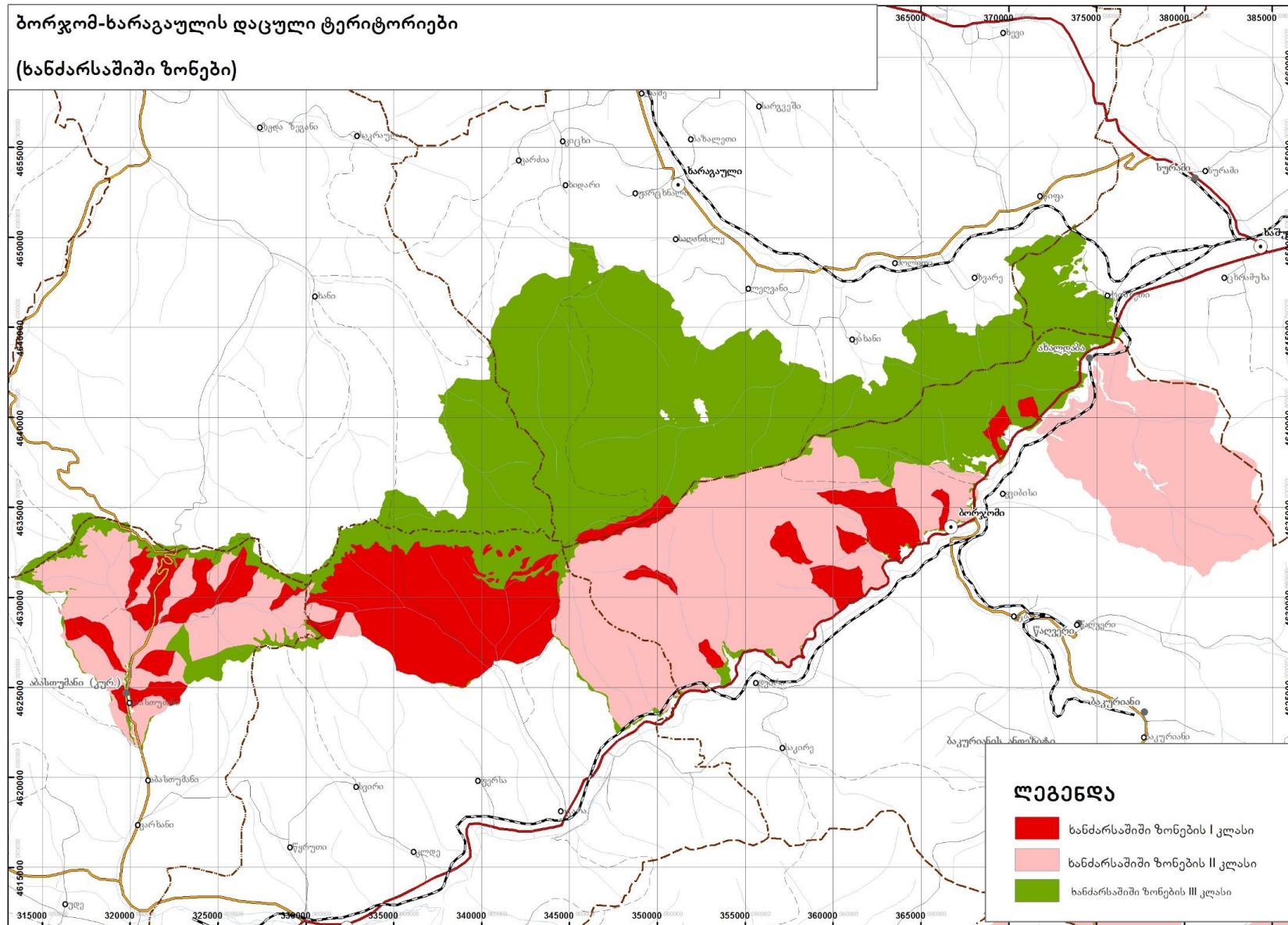

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

დანართი 7. ხანძარსაშიში ზონების რუკა

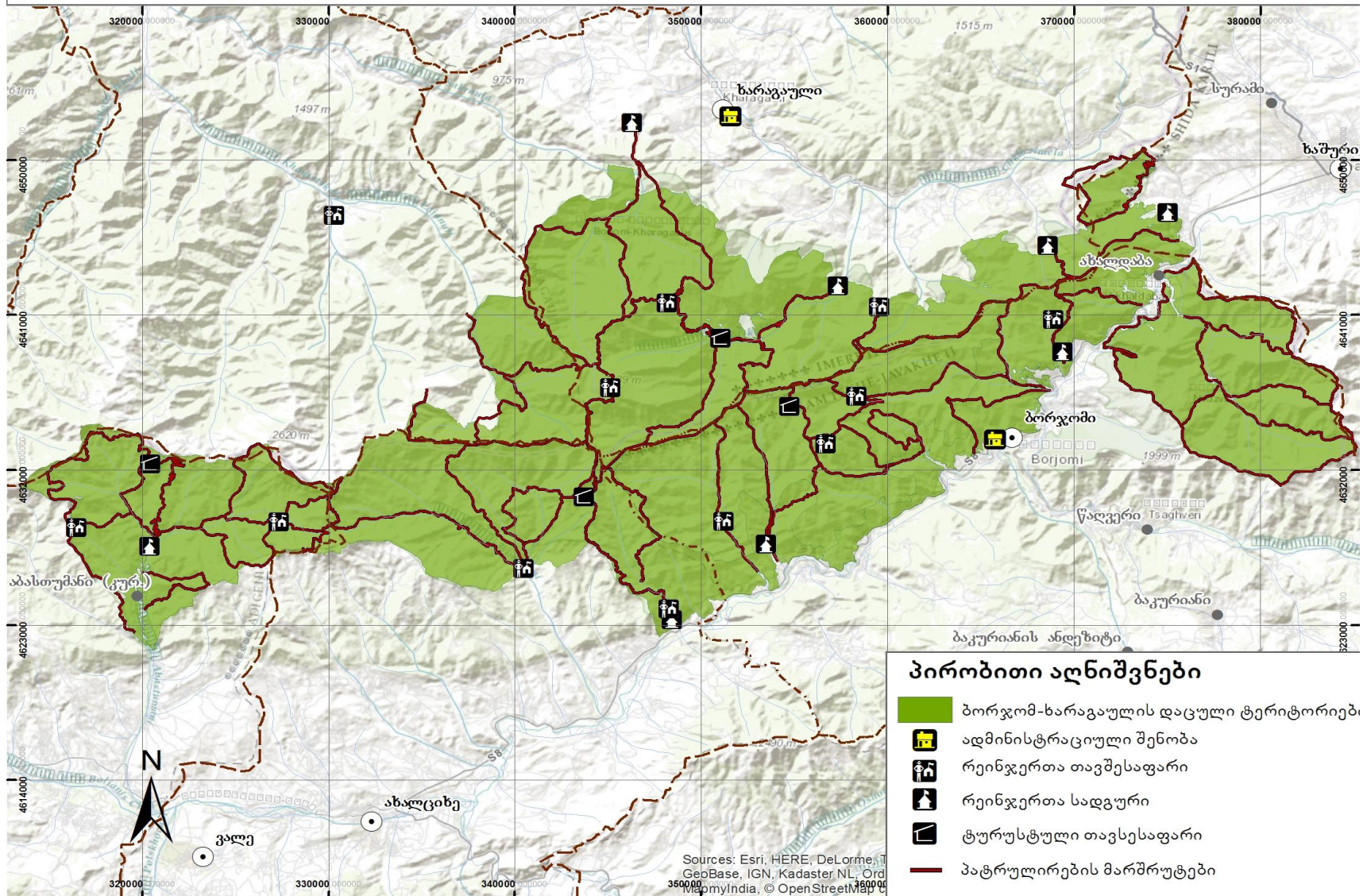
საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

დანართი 8. პატრულირების მარშრუტები

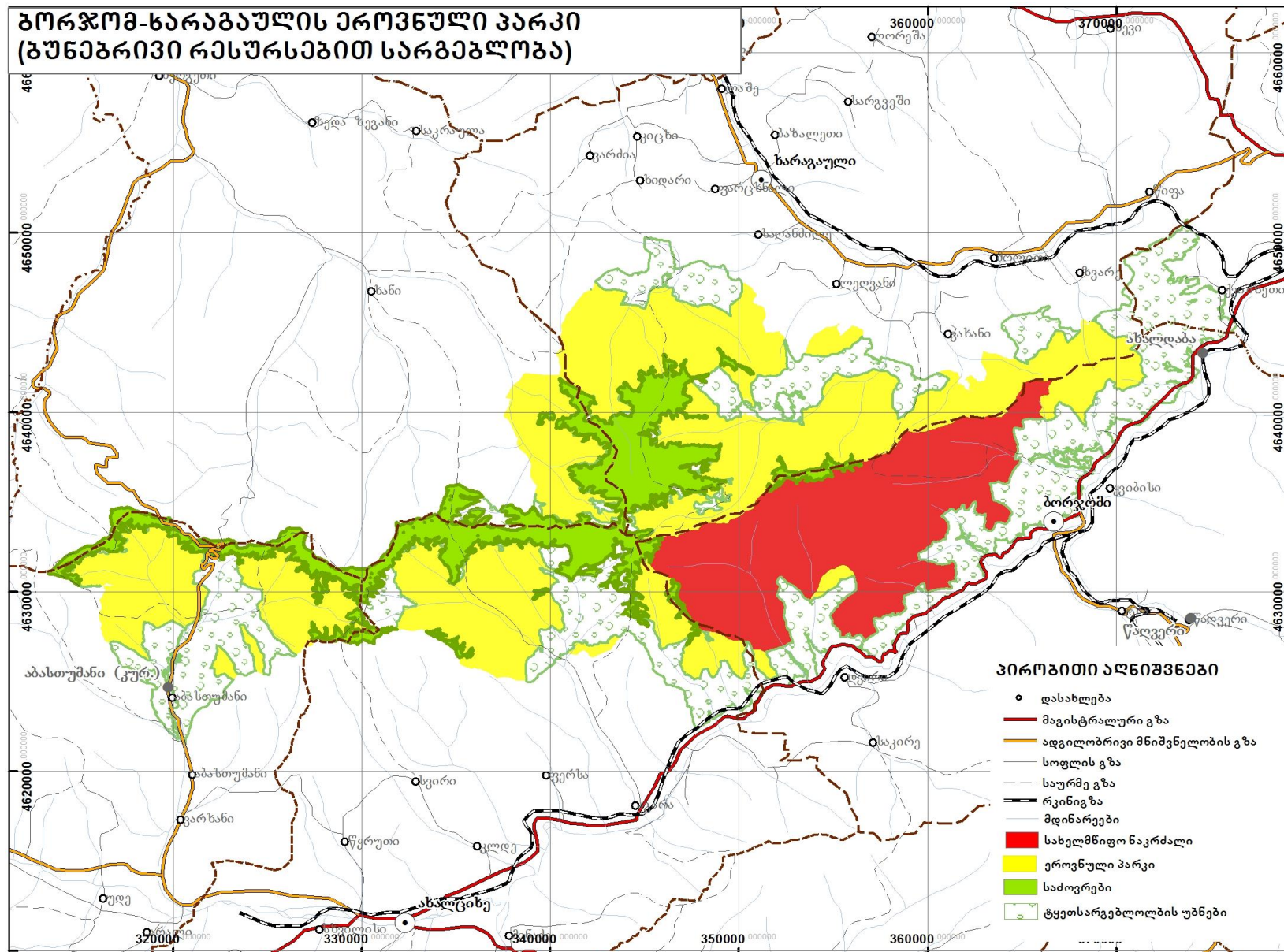
საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

ბორჯომ-ხარაგაულის მროვნული კარკი (პატრულირების მარშრუტები)

დანართი 9. ბუნებრივი რესურსების მართვის რუკა

საქართველოს მთავრობის 2016 წლის 16 აგვისტოს დადგენილება №398 - ვებგვერდი, 18.08.2016წ.

დანართი 10. დაცულ ტერიტორიაზე გავრცელებული ფლორისა და ფაუნის ჩამონათვალი, და საქართველოს წითელ ნუსხაში შეტანილი იმ ცხოველებისა და მცენარეების სახეობები, რომლებიც დაცულ ტერიტორიაზე გვხვდება;

ა)

№	ქართული სახელი	ლათინური სახელი	სტატუსი საქართველოს “წითელი ნუსხის” მიხედვით	სტატუსი IUCN-ის წითელი ნუსხის მიხედვით	ენდემური	ინგლისური სახელწოდება
	ძუძუმწოვრები					
1	კეთილშობილი ირემი	<i>Cervus elaphus</i>	CR	C2(al)		Red deer
2	შველი	<i>Capreolus capreolus</i>				Roe deer
3	არჩვი	<i>Rupicapra rupicapra</i>	En A2a			Chamois
4	ფოცხვერი	<i>Lynx lynx</i>	CR	C2 (al)		Lynx
5	ტყის კატა	<i>Felis silvestris</i>	CR	C2 (al)		Wild cat
6	კლდის (თეთრგულა) კვერნა	<i>Martes foina</i>				Beech Marten
7	ტყის (ყვითელთავა) კვერნა	<i>Martes martes</i>				Pine Marten
8	წავი	<i>Lutra lutra</i>	VU	B1(bl)		Otter
9	მურა დათვი	<i>Ursus arctos</i>	EN	C2 (al)		Brown bear
10	მელა	<i>Vulpes vulpes</i>				Red fox
11	მგელი	<i>Canis lupus</i>				Wolf
12	ტურა	<i>Canis aureus</i>				Jackal
13	მცირეაზიური თაგვი	<i>Apodemus mytacinus</i>				Broad-toothed mouse
14	კავკასიური თაგვი	<i>Apodemus ponticus</i>				Caucasian mouse
15	კავკასიური ტყის თაგვი	<i>Apodemus fulvipectus</i>				Caucasian wood mouse
16	მცირე ტყის თაგვი	<i>Apodemus uralensis</i>				Lesser vole
17	მცირეაზიური მემინდვრია	<i>Chionomys roberti</i>				Robert’s vole
18	გუდაურული მემინდვრია	<i>Chionomys gud</i>				Gudaurian vole
19	ჩვეულებრივი მემინდვრია	<i>Microtus arvalis</i>				Common vole
20	ბუჩქნარის მემინდვრია	<i>Terricola daghestanicus</i>				Dagestan vole
		<i>Terricola majori</i>				Bush vole
	ნაცრისფერი ზაზუნელა	<i>Cricetulus migratorius</i>	VU	A2a		Grey Hamster
21	პრომეთეს მემინდვრია	<i>Prometheomys schaposchnikovi</i>			კავკასიის ენდემია	Long-clawed mole-vole
22	ტყის ძილგუდა	<i>Dryomys nitedula</i>				Forest dormouse
23	კავკასიური ციყვი	<i>Scirus anomalus</i>	VU	A1e		Caucasian (Persian) squirrel
	ბრუცა	<i>Nannospalax nehringi</i>	VU	B1a		Nehring’s Mole Rat

24	ღამურა	<i>Vespertilio murinus</i>				Particoloured (frosted) bat
25	მურა ყურა	<i>Plecotus auritus</i>				Common long-eared bat
26	წითური მეღამურა	<i>Nyctalus noctula</i>				Common noctule
27	მცირე მეღამურა	<i>Nyctalus leisleri</i>				Lesser noctule
28	გიგანტური მეღამურა	<i>Nyctalus lasiopterus</i>				Giant noctule; Greater Noctule Bat
29	გრძელყურა მღამიობი	<i>Myotis bechsteinii</i>	VU			Bechstein's bat
30	სამფერი მეღამურა	<i>Myotis emarginatus</i>				Geoffroy's bat
30	ნატერერის მღამიობი	<i>Myotis nattereri</i>				Natterer's bat
31	ულვაშა მღამიობი; ბრანდტის მღამიობი	<i>Myotis mystacinus</i> ; <i>Myotis brandti</i>				Whiskered bat; Brabdt's bat
32	წვეტყურა მღამიობი	<i>Myotis blythi</i>				Lesser mouse-eared bat
33	მეგვიანე ღამურა	<i>Eptesicus serotinus</i>				Serotine bat
34	ევროპული მაჩქათელა	<i>Barbastella barbastellus</i>	VU	შეტანილია		Common barbastelle
35	მცირე ცხვირნალა	<i>Rhinolopus hipposideros</i>				Little horseshoe
36	დიდი ცხვირნალა	<i>Rhinolopus ferrumequinum</i>				Greater horseshoe
37	გრძელკუდა კბილთეთრა	<i>Crocidura gueldenstaedti</i>				Caucasian white-toothed shrew
38	შელკოვნიკოვის წყლის ბიგა	<i>Neomys schelkovnikovi</i>				Shelkovnikov's water shrew
39	ვოლნუხი ბიგა	<i>Sorex volnuchini</i>				Volnukhin's shrew
40	რადეს ბიგა	<i>Sorex raddei</i>				Radde's shrew
41	კავკასიური ბიგა	<i>Sorex caucasicus</i>				Caucasian shrew
42	მცირე თხუნელა	<i>Talpa levantis</i>				Small mole
43	კავკასიური თხუნელა	<i>Talpa caucasica</i>				Caucasian mole
44	აღმოსავლეთ ევროპული ზღარბი	<i>Erinaceus concolor</i>				East European hedgehog
	ფრინველები					
1	ვარდისფერი ვარხვი	<i>Pelecanus onocrotalus</i>				
2	ხუჭუჭა ვარხვი	<i>Pelecanus crispus</i>				
3	რუხი ბატი	<i>Anser anser</i>				
4	შავი გარიელი (ტურპანი)	<i>Melanita fusca</i>	En	D1		
5	ჩვეულებრივი ბოლოკარკაზი	<i>Pernis apivorus</i>				Honey Buzzard
6	ძერა	<i>Milvus migrans</i>				Black Kite
7	ყაჯირი	<i>Neophron percnopterus</i>	VU	D1		Egyptian Vulture
8	ქორი	<i>Accipiter gentilis</i>				Goshawk
9	ჩვეულებრივი კაკაჩა	<i>Buteo buteo</i>				Buzzard

10	მთის არწივი	<i>Aquila chrysaetos</i>	VU	D1		Golden Eagle
11	ჩია არწივი	<i>Hieraetus pennatus</i>				Booted Eagle
12	ჩვეულებრივი კირკიტა	<i>Falco tinnunculus</i>				Kestrel
13	შავარდენი, შვევარდენი	<i>Falco peregrinus</i>				Peregrine
14	მწყერი	<i>Coturnix coturnix</i>				Quail
15	კავკასიური როჭო	<i>Tetrao (Lyrurus)mlokosiewiczi</i>	VU	D1		Caucasian Black Grouse
16	ტყის ქათამი	<i>Scolopax rusticola</i>				Woodcock
17	სომხური თოლია	<i>Larus armeniacus</i>				Armenian Gull
18	ქედანი	<i>Columba palumbus</i>				Woodpigeon
19	ჩვეულებრივი გვრიტი	<i>Streptopelia turtur</i>				Turtle Dove
20	გუგული	<i>Cuculus canorus</i>				Cuckoo
21	წყრომი	<i>Otus scops</i>				Scops Owl
22	ზარნაშო	<i>Bubo bubo</i>				Eagle Owl
23	ჭოტი	<i>Athene noctua</i>				Little Owl
24	ჩვეულებრივი ტყის ბუ	<i>Strix aluco</i>				Tawny Owl
25	ყურებიანი ბუ	<i>Asio otus</i>				Long-eared Owl
26	ბუკიოტი	<i>Aegolius funereus</i>				Tengmalm's Owl
27	ჩვეულებრივი უფეხურა	<i>Caprimulgus europaeus</i>				Nightjar
28	ნამგალა	<i>Apus apus</i>				Swift
29	ოფოფი	<i>Upupa epops</i>				Hoopoe
30	კვირიონი	<i>Merops apiaster</i>				Bee-eater
31	შავი კოდალა (ხეკაკუნა)	<i>Dryocopus martius</i>				Black Woodpecker
32	დიდი ჭრელი კოდალა	<i>Dendrocopus major</i>				Great Spotted Woodpecker
33	მაქცია	<i>Jynx torquilla</i>				Wryneck
34	ტყის ტოროლა	<i>Lullula arborea</i>				Woodlark
35	რქოსანი ტოროლა	<i>Eremophila alpestris</i>				Shore lark
36	სოფლის მერცხალი	<i>Hirundo rustica</i>				Swallow
37	მწყერჩიტა	<i>Anthus sp.</i>				Pipits
38	თეთრი ბოლოქანქალა	<i>Motacilla alba</i>				White Wagtail
39	წყლის შამვი	<i>Cinclus cinclus</i>				Dipper
40	ჭინჭრაქა	<i>Troglodites troglodites</i>				Wren
41	ტყის ჭვინტაკა	<i>Prunella modularis</i>				Dunnock
42	გულწითელა	<i>Erithacus rubecula</i>				Robin
43	ჩვეულებრივი ბოლოცეცხლა	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>				Redstat

44	მდელის ოვსადი	<i>Saxicola rubetra</i>				Whinchat
45	ჩვეულებრივი მელორღია	<i>Oenanthe oenanthe</i>				Wheathe
46	ლურჯი კლდის შაშვი	<i>Monticola solitarius</i>				Blue Rock Thrush
47	ჩხურუმტი (თეთრგულა შაშვი)	<i>Turdus torquatus</i>				Ring Ousel
48	შავი შაშვი	<i>Turdus merula</i>				Blackbird
49	წრიპა	<i>Turdus philomelos</i>				Song Thrush
50	ჩხართვი	<i>Turdus viscivorus</i>				Mistle Thrush
51	შავთავა ასპუჯაკა	<i>Sylvia atricapilla</i>				Blackcap
51	ყარანები	<i>Phylloscopus</i>				Warbes
52	ყვითელთავა ნარჩიტა	<i>Regulus regulus</i>				Goldcrest
53	რუხი მემატლია	<i>Muscicapa striata</i>				Spotted Flycatcher
54	თოხიტარა	<i>Aegithalos caudatus</i>				Long-tailed Tit
55	დიდი წივწივა	<i>Parus major</i>				Great Tit
56	ჩვეულებრივი სინეგოგა (ცოცია)	<i>Sitta europea</i>				Nuthatch
57	წითელფრთიანი კლდეცოცია	<i>Tichodroma muraria</i>				Wallcreeper
58	ჩვეულებრივი მგლინავა	<i>Certhia familiaris</i>				Treecreeper
59	ჩვეულებრივი ღაჟო	<i>Lanius collurio</i>				Red-backed shrike
60	რუხი ღაჟო	<i>Lanius excubitor</i>				Great Grey Shrike
61	ყორანი	<i>Corvus corax</i>				Raven
62	სკვინჩა	<i>Fringilla coelebs</i>				Chaffinch
63	მთიულა	<i>Fringilla montifringilla</i>				Brambling
64	თაჭითელა მთიულა	<i>Serinus pusillus</i>				Red-fronted Serin
65	მწვანულა	<i>Carduelis chloris</i>				Greenfinch
66	ჩიტბატონა	<i>Carduelis carduelis</i>				Goldfinch
67	ჭიკჭიკი	<i>Carduelis spinus</i>				Siskin
68	მეკანაფია	<i>Carduelis (Acanthis) cannabina</i>				Common Linnet
69	ნაძვის ნისკარტმარწუხა	<i>Loxia curvirostra</i>				Crossbill
70	სტვენია	<i>Pyrrhula pyrrhula</i>				Bullfinch
71	კულუმბური	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>				Hawfinch
72	მთის გრატა	<i>Emberiza cia</i>				Rock Bunting
	რეპტილიები და ამფიბიები					
1	კავკასიური სალამანდრა	<i>Mertensiella caucasica</i>			კავკასიის ენდემი	Caucasian salamander
2	ჩვეულებრივი ტრიტონი	<i>Triturus vulgaris</i>				Smooth newt
3	მცირეაზიური ტრიტონი	<i>Triturus vittatus</i>			ახლო აღმოს.	

					სავლეთის ენდემი	
4	სავარცხლიანი ტრიტონი	<i>Triturus carelinii</i>				Iranian (Karelin's) crested newt
5	ვასაკა	<i>Hyla arborea</i>			კავკასიის ენდემი	European tree-frog
6	კავკასიური ჯვარულა	<i>Pelodytes caucasicus</i>			კავკასიის ენდემი	Caucasian parsley frog, Caucasian mud-diver
7	მცირეაზიური ბაყაყი, მურა ბაყაყი	<i>Rana macronemis</i>			ენდემი	Caucasian brown frog, Iranian wood frog
8	მწვანე გომბეშო	<i>Bufo viridis</i>				Green toad
9	კავკასიური გომბეშო	<i>Bufo verrucosissimus</i>			კავკასიის ენდემი	Caucasian toad
10	ბოხმეჭა	<i>Anguis fragilis</i>				Slow worm
11	გველხოვერა	<i>Ophysaurus apodus</i>				European glass lizard
12	ჯოჯო	<i>Laudakia caucasica</i>				Caucasian agama
13	მარდი ხვლიკი	<i>Lacerta agilis</i>				Sand lizard
14	საშუალო სამზოლიანი ხვლიკი	<i>Lacerta (trilineata) media</i>				Middle lizard, three-lined emerald lizard
15	ქართული ხვლიკი	<i>Lacerta rudis</i>			კავკასიის ენდემი	Spiny-tailed lizard
16	წითელმუცელა ხვლიკი	<i>Lacerta parvula</i>			კავკასიის ენდემი	Red-bellied lizard
17	აჭარული ხვლიკი	ლაცერტა მიხტა			კავკასიის ენდემი	Ajarian lizard
18	ართვინული ხვლიკი	ლაცერტა დერჯუგინი			კავკასიის ენდემი	Artvin lizard
19	ჩვეულებრივი ანკარა	ნატრიხ ნატრიხ				Ring snake
20	წყლის ანკარა	ნატრიხ ტესელატა				Water snake
21	კატისთავალა გველი	თელესცოპუს ფალაზხ				Cat snake
22	ესკულაპის (გრძელი მცურავი) გველი	ელაპჰე ლონგისსიმა				Aesculapian snake
23	სპილენძა	ჩორონელლა აუსტრიაცა				Smooth snake
24	ცხვირქოსანი გველგესლა	ვიპერა ამმოდეტეს				Sand viper
25	კავკასიური გველგესლა	ვიპერა კაზნაკოვი				Caucasian viper
	თევზები (თუ რამეა)					
1	კალმახი	<i>Salmo fario trutta</i>				

ბ) მცენარეები

Aceraceae

Acer campestre L.- ჩვეულებრივი ნეკერჩხალი;
Acer laetum C.A. Mey- ქორაფი;
Acer platanoides L.- ლეკა;
Aconitum orientale Mill- აღმოსავლური ტილჭირი;
Aethepappus pulcherrimus (Willd.) Cas.- ოქროკუდა;

Alliaceae

Allium karsianum Fomin.- ხახვი;
Alnus barbata C.A. Mey.- მურყანი, თხმელა;

Amaryllidaceae

Galanthus alpinus Sosn.- ალპური თეთრყვავილა;

Anacardiaceae

Cotinus coggygria Scop.- თრიმლი;
Rhus coriaria L.- თუთუბო;

Apiaceae

Astrantia maxima Pall.- ვარსკვლავა;
Laser trilobum (L.)- Borkh.- ტყიურა;
Pimpinella rhodantha Boiss.- ანისუდი;
Sanicula europaea L.- ქრისტეჭედა;

Aquifoliaceae

Ilex colchica Pojark.- ბაძგი, ჭყორი *

Araceae

Arum albisphatum Stev.- ნიუკა;

Araliaceae

Hedera colchica (c. Koch)- კოლხური სურო;
Hedera helix L.- ჩვეულებრივი სურო;

Aristolochiaceae

Aristolochia iberica Fisch. & C.A. Mey.- ქართული ძირმწარა;

Asclepiadaceae

Periploca graeca L.- ღვედკეცი;

Aspleniaceae

Phyllitis scolopendrium (L.) Newm.- ირმის ენა;

Asteraceae

Aetheopappus ulcherrimus (Willd.) Cass.- ოქროკუდა;
Centaurea carthalinica Sosn.- ცხვარა;
Centaurea fischeri Schlecht.- ფიშერის ცხვარა;
Centaurea salicifolia M.Bieb.- წითელი ღიღილო;
Grossheimia macrocephala (muss.- Puschk.) Sosn. & Takht.- ხახვისთავა;
Helichrysum polyphyllum Ledeb.- უკვდავა, ნეგო;
Inula helenium L.- კულმუხო;
Inula orientalis Lam.- მზიურა;
Leucanthemum vulgare Lam.- მინდვრის გვირილა;
Parmica biserata DC.- ტყის ფასრმანდუკი;
Pyrethrum macrophyllum (Waldst. & Kit.) Willd.- სამტატა;
Pyrethrum parthenofolium Willd.- საჭარა;
Reichardia glauca Matthews- რაიხარდია;
Scorzonera seidlitzii Boiss.- ფამფარულა;
Senecio othonnae N. Bieb.- თავყვითელა;
Solidago virgaurea L.- ოქროვკედა;
Tephrosia caucasigena (Schischk.)- თავყვითელა;
Tripleurospermum caucasicum (Willd.) Hayek- კაკკასიური გვირილა;
Xeranthemum squarrosum Boiss.- ოქროცოცხა;

Berberidaceae

Berberis vulgaris L.- კოწახური;

Betulaceae

Alnus barbata C.A. Mey- ჩვეულებრივი მურყანი;
Betula litwinowii Doluch.- ლიტვინოვის არყი;
Carpinus betulus L.- რცხილა;
Carpinus orientalis Mill.- ჯაგრცხილა;
Corylus avellana L.- ჩვეულებრივი თხილი;
Ostrya carpinifolia Scop.- უხრაფი;*

Boraginaceae

Cynoglossum officinale L.- ძაღლის ენა;

Brassicaceae

Dentaria bulbifera L.- ტყის ბოლოკა;

Draba siliquosa Bieb.- ქუდუნა;

Erysimum repandum L.- ერისიმუმი;

Hesperis matronalis L.- ღამის ია;

Pachyphragma macrophyllum (Hoffm.) N. Busch.- ხახია;

Buxaceae

Buxus colchica Pojark.-bza- Boxwood- Buchbaum;*

Cannabaceae

Celtis caucasica- კავკასიური აკაკი;

Campanulaceae

Campanula alliarifolia Willd. – ბუსკანტურა;

Campanula trautvetteri Grossh. – დიღხამი;

Campanula raddeana Trautv.**

Campanula crispa -ხუჭუჭა მაჩიტა;

Gadellia lactiflora (M.Bieb.) Schulkin.-კენკეშა;

Caprifoliaceae

Lonicera caprifolium L.-ჯიქა;

Lonicera orientalis Lam.-წერწა;

Caryophyllaceae

Silene compacta Fisch.- ღამაზა;

Silene italica (L.) Pers.- იტალიური ქოთანა;

Celasteraceae

Euonymus latifolia(L.) Mill.-ტაბლაყურა;

Euonymus verrucosa Scop.-ჭანჭყატი;

Crassulaceae

Sempervivum sosnowskyi Ter-Chatsch.- კლდისვაშლა;

Convolvulaceae

Calystegia silvatica (Kit.) Griseb.- დიდი ხვათქლა;

Cornaceae

Cornus mas L.-Sindi;

Swida australis (C.A.Mey.)Pojark.- შინდანწლა;

Cupressaceae

Juniperus oxycedrus L.-წითელი ღვია;

Cyperaceae

Carex caucasica Stev.- კავკასიური ისლი;

Dioscoreaceae

Tamus communis L.- ძაღლის სატაცური;

Dipsacaceae

Scabiosa caucasica M. Bieb.-კავკასიური ცისფოლიო;

Ebenaceae

Diospyros lotus L.- ჩვეულებრივი ხურმა;

Elaeagnaceae

Elaeagnus angustifolia L.-ფშატი;

Hippophae rhamnoides L.- ქაცვი;

Ericaceae

Rhododendron caucasicum Pall.- დეკა;

Rhododendron luteum Sweet- იელი;

Rhododendron ponticum L.-პონტოს შქერი;

Vaccinium arctostaphylos L.-კავკასიური მოცვი;

Vaccinium myrtillus L.-მოცვი;

Vaccinium vitis-idaea L.-წითელი მოცვი;

Fabaceae

Chamaecytisus ruthenicus (Fisch.O Klaskova)-ტყის ცოცხი;

Fagaceae

Castanea sativa Mill.- წაბლი;*

Fagus orientalis Lipsky- წიფელი;

Quercus hartwissiana Stev.-ჰარტვისის მუხა;*

Quercus iberica Stev.-ქართული მუხა;

Quercus imeretina Stev.-იმერული მუხა;*

Quercus macranthera – მაღალმთის მუხა*

Fumariaceae

Corydalis erdelii- ბუჩქისძირა;

Gentianaceae

Gentiana angulosa Bieb.-ნაღველა;

Geraniaceae

Geranium psilostemon ledeb.- ნემსიწვერა;

Grossulariaceae

Ribes alpinum L.- მოცხარი;

Hyacinthaceae

Muscari polyanthum Boiss.- ყაზარა;

Ornithogalum balansae Boiss.- ძაღლნიორა;

Scilla siberica Haw.- ცისთვალა;

Hydrangeaceae

Philadelphus caucasicus Koehne- უცვეთელა;

Hypericaceae

Hypericum xylosteifolium (spach) N. Robson- კრაზანა;

Jungladaceae

Pterocarya pterocarpa (Michx.) Kunth- ლაფანი*;

Junglas regia – კაკალი*;

Juncaceae

Juncus articulatus L.- Wili;

Juncus conglomeratus L.- Wili;

Iridaceae

Iridodictyum (*Iris*) *winogradowii* (Fomin) Rodionenko- ვინოგრადოვის ზამბახი**;

Gladiolus dzavacheticus -xmala

Lamiaceae

Ajuga orientalis L.- პირწმინდა;

Ajuga reptans L.- პირწმინდა;

Salvia glutinosa L.- შალამანდილი;

Salvia sclarea L.- xarisvarda;

Stachys macrantha (C.Koch) Stearn- ბარისპირა;

Teucrium polium L.- კუტი ბაღახი;

Liliaceae

Lilium szovitsianum Fisch.& Ave- Lall.- მთის შროშანი;

Malvaceae

Lavatera thuringiaca L.- ქატმი;

Oleaceae

Ligustrum vulgare L.- კვილო;

Onagraceae

Chamaenerion angustifolium (L.) Scop.- თხაწართხალა;

Onocleaceae

Matteucia struthiopteris (L.) Tod.-შავი გვიმრა;

Orchidaceae

Cephalanthera damasonium (Mill.) Druce- ცეფალანთერა;

Dactylorhiza romana subsp. (*Klinge*) Renz& Taubenhaim- ქართული გუგულის კაბა;

Dactylorhiza urvilleana (Steudel) H. Bauman& Kunkele-გუგულის კაბა

Epipactis microphylla (Ehrh.) Sw.- წვრილფოთოლა ეპიპაქტისი;

Gymnadenia conopsea (L.) R. Br.- გიმნადენია;

Ophrys oestrifera M. Bieb.- ფუტკრის ღელა;

Orchis caucasica Regel- კავკასიური ჯადუარი;

Platanthera chlorantha (Custer) Reichenb.- ორფოთოლა;

Serapias vomeracea (N.L. Burm.) Briq.- სერაპია;

Steveniella satyrioides (Sreng.) Schlechter- სტევენელა;

Traunsteinera sphaerica (M. Bieb.) Schlechter- ტრაუნშტაინერა;

Paeoniaceae

Paeonia caucasica (Schipcz.)- კავკასიის იორდასალამი;

Paeonia steveniana Kem-Nath.- სტევენის იორდასალამი**;

Paeonia ruprechtiana Kem. - Nath. –რუპრეხტის იორდასალამი**

Papaveraceae

Papaver oreophilum Rupr.- ყაყაჩო;

Papaver pseudoorientalis- ცრუაღმოსავლური ყაყაჩო;

Pinaceae

Abies nordmanniana (Stev.) Spach.- კავკასიური სოჭი; **
იცეა ორიენტალის (.) ინკლდმოსავლური ნაძვი; **
Pinus kochiana Klotzsch ex C. Koch.- კავკასიური ფიჭვი;

Poaceae

Bromopsis variegata (M. Bieb.) Holub- ჭრელი შვრიელა;
Calamagrostis arundinacea (L.) Roth.- ბრძამი;
Briza media L.- ცახცახა;
Festuca ovina L.- ცხვრის წივანა, ქუჩი;
Glyceria fluitans (L.) Br.- წყლის მანანა;
Phleum phleoides (L.) Karst.- ტიმოთელა;
Poa pratensis L.- მდელოს თივაქასრა;

Polygalaceae

Polygala transcaucasica Tamamsch.- წიწინაური;

Polygonaceae

Bistorta carnea (C. Koch) Kom.- დვალურა;

Polypodiaceae

Polypodium vulgare L. – კილამურა;

Punicaceae

Punica granatum L.– ბროწეული;

Ranunculaceae

Aconitum orientale Mill.- აღმოსავლური ტილჭირი;
Anemonastrum fasciculatum (L.) Holub.- ფრინტა;
Clematis vitalba L.- კატაბარდა;
Delphinium thamarae Kem. - Nath.- დეზურა; **
Delphinium freynii Conrath.- დეზურა;
Delphinium ossetian N. Busch.- დეზურა;
Delphinium speciosum M. Bieb.- დეზურა;
Pulsatilla violacea Rupr.- იისფერი მედგარა;
Trollius ranunculinus (Smith.) Stearn.- უძოვარა;

Resedaceae

Reseda lutea L.- ყანის რეზედა;

Rhamnaceae

Frangula alnus Mill.- ხეჭრელი;
Paliurus spina-christi Mill.- ძეძვი;
Rhamnus carthartica L.- ხეშავი;
Rhamnus palasi Fisch.et.Mey.- ხეშავი;

Rosaceae

Cerasus avium (L.) Moench.- ბაღამწარა;
Crataegus microphylla C. Koch.- წითელი კუნელი;
Crataegus orientalis Pall.- კნაპა;
Crataegus pentagyna Waldst.et. Kit.- შავი კუნელი;
Laurocerasus officinalis M. Roem.- წყავი; *
Malus orientalis Uglitzk.- მაშალო;
Mespilus germanica L.- ზღმარტლი;
Padus avium Mill.- შორთხვი;
Prunus divaricata Ledeb.- ტყემალი;
Prunus spinosa L.- კვრინხვი;
Pyrocantha coccinea Roem.- ჩიტავაშლა;
Pyrus caucasica Fed. – პანტა;
Pyrus georgica Kuth.- ქართული ბერყენა;
Potentilla ruprechtii Boiss.- რუპრეხტის მარწყვა ბაღახი-
Poterium polygamum Waldst. Et. Kit.- ურაშა;
Rosa canina L.- ასკილი;
Rubus cyri Juz.- მაყვალი;
Rubus idaeus L.- ჟოლო;
Sorbus aucuparia L.- ცირცელი;
Sorbus graeca (Spach.) Lodd.- ამპურა;
Sorbus torminalis (L.) Crantz.- თამელი;
Spiraea hypericifolia L.- გრაკლა;

Ruscaceae

Ruscus aculeatus L.- თაგვისარა;
Ruscus colchicus P.F.Yeo.- ძმერხელი;
Ruscus ponticus Woronow; **
Ruscus hypophyllum L.

Salicaceae

Populus canescens (Ait.) Smith- ხვალა;
Populus nigra L.- ოფი;
Populus tremula L.- მორთოლავი ვერხვი;

Salix caprea L.- მღგნალი;

Sambucaceae

Sambucus nigra L.- დიდგულა;

Scrophulariaceae

Digitalis ferruginea L.- ფუტკარა;

Melampyrum alboffianum Beauverd -აღბოვის სანთელა;

Padicularis wjhelmsia Fisch.- სატილია;

Scrophularia chrysantha Taub.et. Spach.- ჩუა;

Scrophularia scopolii Hoppe- შავწამალა;

Verbascum laxum Filar&Sav.- ქერიფქლა;

Veronica gentianoides Vahl.- ნაღველასებრი ვერონიკა;

Smilacaceae

Smilax excelsa L.- ეკალდიჭი;

Staphyleaceae

Staphylea pinnata L.- ჩვეულებრივი ჯონჯოლი;

Staphylea colchica – კოლხური ჯონჯოლი;*

Tamaricaceae

Tamarix hohenackeri Bunge- იაღღუნი;

Taxaceae

Taxus baccata L.- ურთხელი, უთხოვარი;*

Thymelaceae

Daphne mezereum L.- მაჯაღვერი;

Tiliaceae

Tilia begonifolia Stev.- ცაცხვი;

Ulmaceae

Ulmus glabra Huds.- ტელა;*

Zelkova carpinifolia (Pall.) Dipp.- ძელქვა;*

Valerianaceae

Centranthus longifolius Stev.- კელდის იასამანი;

Viburnaceae

Viburnum lantana L.- უზანი;

Viburnum opulus L.- ძახველი;

Viscaceae

Viscum album L.- ფიორი;

Vitaceae

Vitis sylvestris C.C. Gmel.-“უსურვაზი.

დ) საქართველოს „წითელ ნუსხაში” შეტანილი მცენარეების სია

1. *Buxus colchica* Pojark.
2. *Castanea sativa* Mill.
3. *Diospyros lotus*
4. *Junglans regia*
5. *Ilex colchica* Pojark.
6. *Laurocerasus officinalis* M. Roem.- წყავი;
7. *Ostrya carpinifolia* Scop.
8. *Pterocarya pterocarpa* (Michx.) Kunth.
9. *Quercus hartwissiana*
10. *Quercus macranthera* – მაღალმთის მუხა*
11. *Quercus imeretina*
12. *Taxus baccata*
13. *Ulmus glabra* Huds.- თელა;
14. *Zelcova carpinifolia*

ე) საქართველოს ენდემური მცენარეები

1. *Abies nordmanniana* (Stev.) Spach.
2. *Campanula raddeana* Trautv.
3. *Corydallis erdelii*;
4. *Delphinium thamarae* Kem. - Nath.
5. *Iridodictyum (Iris) winogradowii* Fomin.
6. *Melampyrum alboffianum* Beauverd
7. *Paeonia ruprechtiana* Kem. - Nath.
8. *Paeonia steveniana* Kem.-Nath.
9. *Ruscus ponticum* Woronow.
10. *Sempervivum sosnowskyi* Ter-Chatsch.
11. *Gladiolus dzavacheticus*

ვ) მწერები - Insecta

როგი Coleoptera- ბოჭოები

ოჯ. Carabidae- ზეუალა ბოჭოები

1. *Omophron limbatus* (Fabricius, 1776);
2. *Nebria bonelli* (Abams, 1817);
3. *Nebria tenella* Motschulsky, 1850;
4. *Notiophilus aestuans* motschulsky, 1864;
5. *Notiophilus palustris* (Duftschmidt, 1812);
6. *Notiophilus biguttatus*
7. *Notiophilus rufipes*
8. *Calosoma sycophanta* (Liu., 1758);
9. *Carabus victor fischer* von Waldenheim, 1836;
10. *Carabus armeniacus* Mannerheim, 1830;
11. *Carabus sovitsi faindermann*, 1835;
12. *C. puschkini* Abams, 1817
13. *C. lafertei* Chaudoir, 1846;
14. *C. clypeatus* Adams, 1817;
15. *C. gordius* Reitter, 1898;
16. *C. ibericus* Fischer, 1823;
17. *C. septemcarinatus* Motschulsky, 1840;
18. *C. cribellatus* M.F.Adams, 1812;
19. *Carabus roseri*
20. *Carabus* sp.
21. *Carabus (Pachycarabus)* sp.
22. *Carabus cribratus*
23. *Cicindela germanica*
24. *Cychrus aeneus*
25. *Pterostichus fuscicornis*
26. *Pterostichus qauadricollis*
27. *Pterostichus rufipalpis*
28. *Pterostichus niger*
29. *Pterostichus (Myosodus)* sp
30. *P.* sp.
31. *Derostichus caucasicus*
32. *Laemostenus mannerheimi*
33. *Laemostenus* sp.
34. *Laemostenus suramensis*
35. *Cribratus*
36. *Copris lunaris*
37. *Dorcus parallelopipedus*
38. *Caccobius schreberi*

39. *Calathus* sp.
40. *Harphalus affinis*
41. *H. aeneipennis*
42. *H. rufipes*
43. *H.rubripes*
44. *Harpalus latus*
45. *Geotrupes* sp
46. *Tachyta nana*
47. *Bembidion* sp.
48. *Stomis* sp.
49. *Thermoscelis insignis*
50. *Calathus* sp.
51. *Agonum* sp
52. *Amara* sp
53. *Chlaenius vestitus*
54. *Chlaenius vestitus*
55. *Chlaenius coeruleus* Steven
56. *Chlaenius nitidulud* Schr.
57. *Chalenius flavipes* (პირველად რეგისტრირებული ბორჯომისთვის)
58. *Brachinus crepitans*
59. *Onthophagus* sp.
60. *Ahodius* sp.

Histeridae

61. *Hister uncinatus*
62. *Hister unicolor*
63. *Pachylister inaequalis*

Tenebrionidae

64. *Cyphogenia lucifuga*
65. *Blaps mortisaga*
66. *Dendarus extensus*
67. *Scaphidema metallicum*
68. *Diaperis bolleti*
69. *Cylindrynotus bellator*
70. *Tenebrio molitor*
71. *Platydemia triste*

Elateridae

72. *Lacon punctatus*
73. *Lacon lepidopterus*
74. *Quazimus minutissimus*

75. *Athous nigrutilus*
76. *Athous subfuscus*
77. *Athous purpureus*
78. *Anostichus pomorum*
79. *Ampedus pomorum*
80. *Ampedus circassicus*
81. *Ampedus ohropterus*
82. *Ampedus siniatus*
83. *Ampedus ganglbaueri*
84. *Ampedus erythrogonus*
85. *Melanotus costanipes*
86. *Melanotus rufipes*
87. *Melanotus monticola*
88. *Agriotes tauricus*
89. *Agriotes infuscatus*
90. *Agriotes starki*
91. *Adrastus circassicus*
92. *Adrastus dolini*
93. *Adrastus longicornis*
94. *Cardiophorus gramineus*
95. *Cardiophorus cinereus*
96. *Synaptus filiformis*

Geotrupidae

97. *Geotrupes mutator*
98. *Geotrupes stercorarius*
99. *Geotrupes caucasicus*

Scarabaeidae

100. *Aphodius erraticus*
101. *Aphodius subterraneus*
102. *Aphodius haemorrhoidalis*
103. *Aphodius luridus*
104. *Aphodius depressus*
105. *Aphodius rufipes*
106. *Aphodius gagatinus*
107. *Aphodius planicollis*
108. *Aphodius quadriguttatus*
109. *Aphodius prodromus*
110. *Aphodius obscurus*
111. *Ahpodius koshantschkovi*
112. *Aphodius scrofa*
113. *Aphodius merdarius*

114. *Aphodius pusillus*
115. *Aphodius aestivalis*
116. *Aphodius rufus*
117. *Aphodius lugens*
118. *Aphodius immundus*
119. *Aphodius asphaltinus*
120. *Oxyomus silvestris*
121. *Gymnopleurus flagellatus*
122. *Sisiphus schraefferi*
123. *Onthophagus ovatus*
124. *Onthophagus fissicornis*
125. *Onthophagus fracticornis*
126. *Onthophagus coenobita*
127. *Onthophagus lemus*
128. *Onthophagus vacca*
129. *Caccobius schreberi*
130. *Copris lunaris*
131. *Oniticellus fulvus*
132. *Amphicoma arctos*
133. *Amphicoma psilotrichia*
134. *Oryctes nasicornis*
135. *Blithopertha lineata*
136. *Anisoplia leucaspis*
137. *Anisoplia signata*
138. *Anisoplia austriata*
139. *Anisoplia farraria*
140. *Melolontha aceris*
141. *Melolontha permica*
142. *Polyphylla fullo*
143. *Rhizotrogus aestivus*
144. *Rhizotrogus fallax*
145. *Amphimallon solstitialis*
146. *Maladera punctitissima*
147. *Homaloplia spiraeae*
148. *Triodonta flavimana*
149. *Hoplia pollinosa*
150. *Trichius fasciatus*
151. *Valgus hemipterus*
152. *Epicometus senicula*
153. *Oxythyrea funesta*
154. *Oxythyrea albopicta*
155. *Oxythyrea cinctella*
156. *Cetonia aurata*

157. *Gronimus bartelsi*
158. *Necotia fausti*

Lucanidae

159. *Lucanus ibericus*
160. *Dorcus parallelipedus*
161. *Platyderus caraboides* *Platyderus caucasicus*
162. *Sinonedendron cylindricum*
163. *Aesalus scarabaeoides* (Borjomi, Akhaldaba)

Trogidae

164. *Trox hispidus*

Superfamily Curculionoidea

Attelabidae

165. *Attelabus sulcifrons*

Apionidae

166. *Protapion assimile*
167. *Oxystoma subulatum*

Brachiceridae

168. *Brachicerus lutosus*

Curculionidae

169. *Otiorhynchus virgo*
170. *O. balcanicus*
171. *O. pseudomecops*
172. *O. subsquamulatus*
173. *O. decoratus*
174. *Troglorrhynchus argus*
175. *Nastus devians*
176. *Brachyderes incanus*
177. *Pholicodes armeniacus*
178. *Larinus flavescens*
179. *Lixus myagri*
180. *L. furcatus*
181. *L. eversmanni*
182. *Chromoderus affinis*
183. *Mecaspis alternans*
184. *Cyphocleonus achates*
185. *Cossonus linearis*
186. *Rhyncolus elongatus*

187. *Bagous lutulentus*
188. *B. robustus*
189. *B. brevipennis*
190. *Smicronyx coecus*
191. *Sibinia primita*
192. *Anthonomus koenigi*

გ.ა) კავკასიის ენდემური ბუზალები:

1. *Carabus armeniacus*,
2. *Carabus ibericus*,
3. *Carabus puschkini*,
4. *Derostichus caucasicus*
5. *Laemostenus mannerheimi*

გ.ბ) საქართველოს ენდემური ბუზალები :

Pterostichus rufipalpis

Hymenoptera- სიფრიფანაფრთიანები

Chalcidoidea

1. *Copidosoma floridanum*
2. *C. truncatellum*
3. *C. cervius*
4. *Coccophagus lycimnia*
5. *Aschitus imeretinus*
6. *Ercydnus apterogenes*
7. *Ercydnus nino*
8. *Tyndarichus scaurus*
9. *Ercydnus robustior*
10. *Syrphophagus aphidivorus*
11. *Tyndarichus melanacis*
12. *Aprostocetus* sp.
13. *Pteromalus* sp.
14. *Pachyneuron muscarum*
15. *P. aphidis*
16. *Aphytis* sp.

Colletidae

17. *Colletes similis* Schenck
18. *Hylaeus annularis*
19. *Hylaeus perplexus*
20. *Hylaeus (Prosopis) hyalinata*
21. *Hylaeus signatus*

22. *Hylaeus (Prosopis) punctulatissime*

Andrenidae

- 23. *Andrena hattorfiana*
- 24. *Andrena labialis*
- 25. *Andrena polita*
- 26. *Andrena proxima*
- 27. *Andrena taraxaci*

Halictidae

- 28. *Lasioglossum majus*
- 29. *Sphecodes ephippius*
- 30. *Sphecodes gibbus*
- 31. *Systropha planidens*

Melittidae

- 32. *Melitta haemorrhoidalis*
- 33. *Melitta leporine*

Megachilidae

- 34. *Rhodanthidium ducale*
- 35. *Proanthidium oblongatum*
- 36. *Stelis phaeoptera*
- 37. *Heriades bicallosa*
- 38. *Hoplitis leucomelaena*
- 39. *Osmia bicolor*
- 40. *Osmia leaiana*
- 41. *Megachile centuncularis*
- 42. *Megachile octosignata*
- 43. *Megachile pilicrus*
- 44. *Megachile willughbilla*
- 45. *Coelioxys aurolimbata*
- 46. *Coelioxys conoidae*
- 47. *Coelioxys inermis*
- 48. *Coelioxys mandibularis*
- 49. *Coelioxys rufescens*

Anthophoridae

- 50. *Nomada armata* Herr.
- 51. *Nomada distinguenda*
- 52. *Nomada flavopicta*
- 53. *Nomada fulvicornis*
- 54. *Eucera spectabilis*

- 55. *Tetralonia vicina*
- 56. *Dianthidium simile*
- 57. *Cubitalia tristis*
- 58. *Clisodon caucasicus* Friese ენდემი
- 59. *Anthophora biciliata*
- 60. *Anthophora robusta*
- 61. *Melecta albifrons*

Apidae

- 62. *Bombus ruderarius*
- 63. *B. hortorum*
- 64. *B. armeniacus*
- 65. *B. lapidaries*
- 66. *B. haematurus*
- 67. *B. pascuorum*
- 68. *Xilocopa sp.*

Vespidae

- 69. *Vespa crabro*
- 70. *V. orientalis*
- 71. *V. germanica*

ლჯ Braconidae- პრაკონიდები

Puseipennis orthostigma;
Puseipennis phaenocarpa Foerst.;
Bracon sp. Att. Exhialaraton Nees.;
Bracon rugulosum St.;
Bracon att. Phiginskii Td.;
Bracon nigrocornis Nosm.;
Bracon confines szepl.;
Apantele Foerst.;
P. aspilata Foest.;
Apis craccivora Koch.;
Apis evonymi F.;
Apis ruborum C.;
Macrosiphum funestum Macch.;
Microlophium evansi Theob.;
Ovatomyzus sp.;
Pineus orientalis Dreyf.;
Eulachnus agilis (Kalt.)
Tuberculatus annulatus Har.

ვ.გ) ეროვნული პარკის ბუგრები და მათი მასპინძელი მცენარეები

№	ბუგრის სახეობა	მასპინძელი მცენარე
1	<i>Acyrtosiphon loti</i>	<i>Onobrychis radiata</i>
2	<i>A. malvae</i>	<i>Geranium psilostemon</i> , <i>Lavatera thuringiaca</i> ,
3	<i>Anoecia corni</i>	<i>Bromopsis variegata</i> , <i>Poa pratensis</i>
4	<i>Anuraphis catonii</i>	<i>Pimpinella rhodantha</i>
5	<i>A. pyrilaseri</i>	<i>Laser trilobum</i>
6	<i>Aphis chloris</i>	<i>Hypericum</i> sp.
7	<i>A. craccivora</i>	<i>Cirsium</i> sp., <i>Polygala transcaucasica</i> , <i>Senecio othonnae</i>
8	<i>A. epilobii</i>	<i>Chamaenerion angustifolium</i>
9	<i>A. evonymi</i> F.	<i>Euonymus europaeus</i>
10	<i>A. fabae</i>	<i>Aristolochia iberica</i> , <i>Digitalis ferruginea</i> , <i>Gentiana angulosa</i> , <i>Platanthera</i> sp., <i>Sanicula europaea</i> , <i>Smilax excelsa</i> , <i>Tripleurospermum caucasicum</i>
11	<i>A. frangulae</i>	<i>Rhamnus iberetina</i> ?, <i>Scrophularia chrysantha</i>
12	<i>A. gossypii</i>	<i>Ajuga orientalis</i> , <i>Teucrium polium</i>
13	<i>A. grossulariae</i>	<i>Ribes alpinum</i>
14	<i>A. hederiae</i>	<i>Hedera helix</i>
15	<i>A. lantanae</i>	<i>Viburnum lantana</i>
16	<i>A. pomi</i>	<i>Malus orientalis</i>
17	<i>A. ruborum</i>	<i>Rubus ideus</i> , <i>Rubus</i> sp.
18	<i>A. salviae</i>	<i>Salvia sclarea</i>
19	<i>A. sambuci</i>	<i>Sambucus nigra</i>
20	<i>A. sollanella</i>	<i>Campanula</i> sp.
21	<i>A. spiraecola</i>	<i>Spiraea</i> sp.
22	<i>A. verbasci</i>	<i>Verbascum laxum</i>
23	<i>A. vitalbae</i>	<i>Clematis vitalba</i>
24	<i>Aulacorthum solani</i>	<i>Lilium szovitsianum</i>
25	<i>Brachycaudus bicolor</i>	<i>Cynoglossum officinale</i>
26	<i>B. cardui</i>	<i>Cirsium</i> sp., <i>Tephrosia caucasigena</i>
27	<i>B. divaricatae</i>	<i>Prunus divaricata</i>
28	<i>Capitophorus pakansus</i>	<i>Inula helenium</i>
29	<i>C. similis</i>	<i>Petasites albus</i>
30	<i>Cavariella aegopodii</i>	<i>Salix caprea</i>
31	<i>Corylobium avellanae</i>	<i>Corylus avellana</i>
32	<i>Dysaphis devector</i>	<i>Malus orientalis</i>
33	<i>D. pyri</i>	<i>Pyrus caucasica</i>
34	<i>Eucallipterus tiliae</i>	<i>Tilia begoniifolia</i>
35	<i>Eulachnus agilis</i>	<i>Pinus sosnowskyi</i>
36	<i>Forda</i> sp.	<i>Lusula</i> sp.
37	<i>Hyadaphis passerinii</i>	<i>Lonicera orientalis</i>
38	<i>Lachnus roboris</i>	<i>Quercus iberica</i>
39	<i>L. wichmanni</i>	<i>Hippophae rhamnoides</i>
40	<i>Lipaphis erysimi</i>	<i>Dentaria bulbifera</i>
41	<i>Macchiatiella rhamni</i>	<i>Rhamnus palasii</i>
42	<i>Macrosiphoniella</i> cf. <i>nikolajevi</i>	<i>Helichrysum polyphyllum</i>
43	<i>M. tanacetaria</i>	<i>Pyrethrum parthenifolium</i>
44	<i>Macrosiphum euphorbiae</i>	<i>Delphinium speciosum</i> , <i>Euphorbia pontica</i>
45	<i>M. funestum</i> Macch.	<i>Rubus</i> sp.
46	<i>M. rosae</i>	<i>Centranthus longifolius</i> , <i>Cephalaria gigantea</i> , <i>Rosa</i> sp.,

		<i>Scabiosa caucasica</i>
47	<i>M. symphyti</i>	<i>Symphytum grandiflorum</i>
48	<i>Macrosiphum</i> sp.	<i>Daphne mezereum</i>
49	<i>Microlophium evansi</i>	<i>Urtica dioica</i>
50	<i>Myzocallis coryli</i>	<i>Corylus avellana</i>
51	<i>Myzus ascalonicus</i>	<i>Draba siliquosa</i>
52	<i>M. persicae</i>	<i>Arum albisphatum</i> , <i>Paeonia steveniana</i>
53	<i>Ovatomyzus</i> sp.	<i>Campanula latifolia</i>
54	<i>Phyllaphis fagi</i>	<i>Fagus orientalis</i>
55	<i>Pineus orientalis</i>	<i>Picea orientalis</i> , <i>Pinus sosnowskyi</i>
56	<i>Rhopalosiphum padi</i>	<i>Padus avium</i>
57	<i>Sitobion avenae</i>	<i>Phleum phleoides</i>
58	<i>Tuberculatus annulatus</i>	<i>Quercus iberica</i>
59	<i>Uroleucon campanulae</i>	<i>Campanula trautvetteri</i>
60	<i>U. cichorii</i>	<i>Cichorium intybus</i>
61	<i>U. sonchi</i>	<i>Leucanthemum vulgare</i>

Aphididae - ბუგრები

№	ბუგრის სახეობა
1	<i>Acyrtosiphon loti</i>
2	<i>A. malvae</i>
3	<i>Anoecia corni</i>
4	<i>Anuraphis catonii</i>
5	<i>A. pyraliseri</i>
6	<i>Aphis chloris</i>
7	<i>A. craccivora</i>
8	<i>A. epilobii</i>
9	<i>A. evonymi</i>
10	<i>A. fabae</i>
11	<i>A. frangulae</i>
12	<i>A. gossypii</i>
13	<i>A. grossulariae</i>
14	<i>A. hederæ</i>
15	<i>A. lantanae</i>
16	<i>A. pomi</i>
17	<i>A. ruborum</i>
18	<i>A. salviae</i>
19	<i>A. sambuci</i>
20	<i>A. sollanella</i>
21	<i>A. spiraeicola</i>
22	<i>A. verbasci</i>
23	<i>A. vitalbae</i>
24	<i>Aulacorthum solani</i>
25	<i>Brachycaudus bicolor</i>
26	<i>B. cardui</i>
27	<i>B. divaricatae</i>
28	<i>Capitophorus pakansus</i>
29	<i>C. similis</i>
30	<i>Cavariella aegopodii</i>

31	<i>Corylobium avellanae</i>
32	<i>Dysaphis devector</i>
33	<i>D. pyri</i>
34	<i>Eucallipterus tiliae</i>
35	<i>Eulachnus agilis</i>
36	<i>Forda</i> sp.
37	<i>Hyadaphis passerinii</i>
38	<i>Lachnus roboris</i>
39	<i>L. wickhami</i>
40	<i>Lipaphis erysimi</i>
41	<i>Macchiatiella rhamni</i>
42	<i>Macrosiphoniella</i> cf. <i>nikolajevi</i>
43	<i>M. tanacetaria</i>
44	<i>Macrosiphum euphorbiae</i>
45	<i>M. funestum</i>
46	<i>M. rosae</i>
47	<i>M. symphyti</i>
48	<i>Macrosiphum</i> sp.
49	<i>Microlophium evansi</i>
50	<i>Myzocallis coryli</i>
51	<i>Myzus ascalonicus</i>
52	<i>M. persicae</i>
53	<i>Ovatomyzus</i> sp.
54	<i>Phyllaphis fagi</i>
55	<i>Pineus orientalis</i>
56	<i>Rhopalosiphum padi</i>
57	<i>Sitobion avenae</i>
58	<i>Tuberculatus annulatus</i>
59	<i>Uroleucon campanulae</i>
60	<i>U. cichorii</i>
61	<i>U. sonchi</i>

Coccoidea- ჭიმათები:

1. *Chionaspis salicis*
2. *Lepidosaphes japonica*
3. *L. ulmi*
4. *Parthenolecanium corni*
5. *Eulecanium* sp.
6. *Lepidosaphes* sp.
7. *Coccus hesperidum*

Agriloidea- ნემსივლები:

1. *Calopteryx virgo*
2. *Aeshna mixta*
3. *Cordulegaster picta*
4. *Libellula depressa*
5. *Orthetrum brunneum*
6. *Sympetrum striolatum*
7. *Aeshna mixta*
8. *Sympetrum striolatum*
9. *Enallagma cyathigerum*

დანართი 11. ინფორმაცია დაცულ ტერიტორიაზე არსებულ ისტორიულ-კულტურულ ძეგლებზე;

ბორჯომ-ხარაგაულის ეროვნული პარკის და ბორჯომის სახელმწიფო ნაკრძალის ტერიტორიაზე არსებული ისტორიული ძეგლები:

დასახელება	პერიოდი	მდებარეობა	რაიონი
ლომის მთის წმ. გიორგის სალოცავი (რესტავრირებული)	X საუკუნე	ბილიკი 1	ხარაგაულის რაიონი
წმ. ნინოს ეკლესიის ნანგრევები	IX-X საუკუნეები	ბილიკი 7 კვ №97	ბორჯომის რაიონი
მარიამწმინდის ეკლესია	IX საუკუნეები	სოფ. ქვაბისხევი	ბორჯომის რაიონი
ზემოთიის ციხე	შუა საუკუნეები	სოფ. ქვაბისხევი	ბორჯომის რაიონი
მწვანე მონასტერი	IX საუკუნე	ჩითახევი	ბორჯომის რაიონი
წმ. გიორგის ეკლესია ნანგრევები	IX საუკუნე	ნეძვის აღკვეთილი 22 კვ	ბორჯომის რაიონი
ნეძვის ღვთისმშობლის ეკლესია	XII საუკუნე	ნეძვის აღკვეთილი 20-21 კვ	ბორჯომის რაიონი
ნეძვის წმ. ელიას სახ. ეკლესია ნანგრევები	XII საუკუნე	ნეძვის აღკვეთილი ნეძვ 18 კვ	ბორჯომის რაიონი
ჭაჭარაქის წმ.გიორგის სახ. ეკლესია	IX საუკუნე	ნეძვის აღკვეთილი ახალდ 18 კვ	ბორჯომის რაიონი
თამარის ციხე ნანგრევები	X-XII საუკუნეები	ნეძვის აღკვეთილი ახ 16 კვ	ბორჯომის რაიონი
ფოთოლეთის წმ.გიორგის სახ.ეკლესია ნანგრევი	IX საუკუნე	ნეძვის აღკვეთილი ახ 34 კვ	ბორჯომის რაიონი
წმ გიორგის ეკლესია	12 საუკუნე	კორტანეთი 21 კვ	
წმ. ელიას ეკლესიის ნანგრევები	შუა საუკუნეები	ბილიკი 4	ბორჯომის რაიონი
მთაწმინდის სალოცავი	სავარაუდოდ XVIII საუკუნე	სოფ. ქვიშხეთი	ხაშურის რაიონი
ანდრია პირველწოდებულის გზა - რკინის ჯვარი	I საუკუნე	ბილიკი 2	ხარაგაულის რაიონი
წიფლარის სალოცავი	IX-X საუკუნეები	ბილიკი 2	ხარაგაულის რაიონი
სახელარის კოშკი	XIV-XV საუკუნეები	ბილიკი 2	ხარაგაულის რაიონი
ნუნისის ღვთისმშობლის მონასტერი	IV საუკუნე	ნუნისი	ხარაგაულის რაიონი
თამარის ციხე	XII საუკუნე	აბასთუმანი	ადიგენის რაიონი
თამარის ხიდი	XII საუკუნე	აბასთუმანი	ადიგენის რაიონი